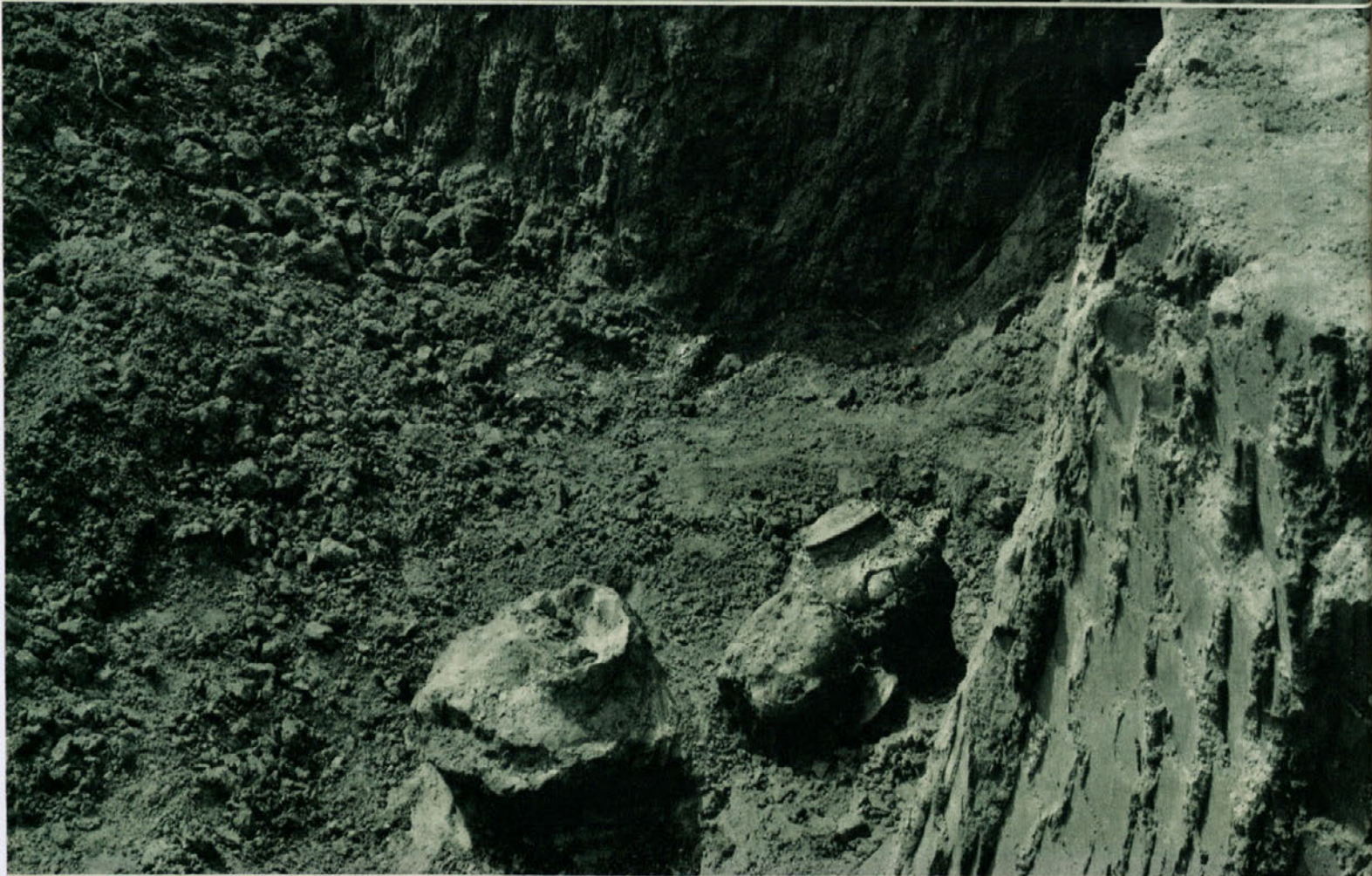

Kmet prisega . . . (Plastika Tineta Kosa)

Ilustrirani družinski mesečnik

1-3

IZKOPAVANJE PRAZGODOVINSKIH SPOMENIKOV NA NAŠIH TLEH

V rovih prekopana gomila pri Viru; lonci v gomili (Griže pri Stični. Glej članek R. Ložarja »S krampom in lopato«)

Velikonočna hvalnica

CERKVENA VELIKONOČNA HVALNICA
POSLOVENIL SILVIN SARDENKO (IZ ZAPUŠČINE)

Zasije zarja jutranja,
nebo zaraja v hvalnicah.
Zapoje zemlja slavospev
pekcl prestrašen zajeci.

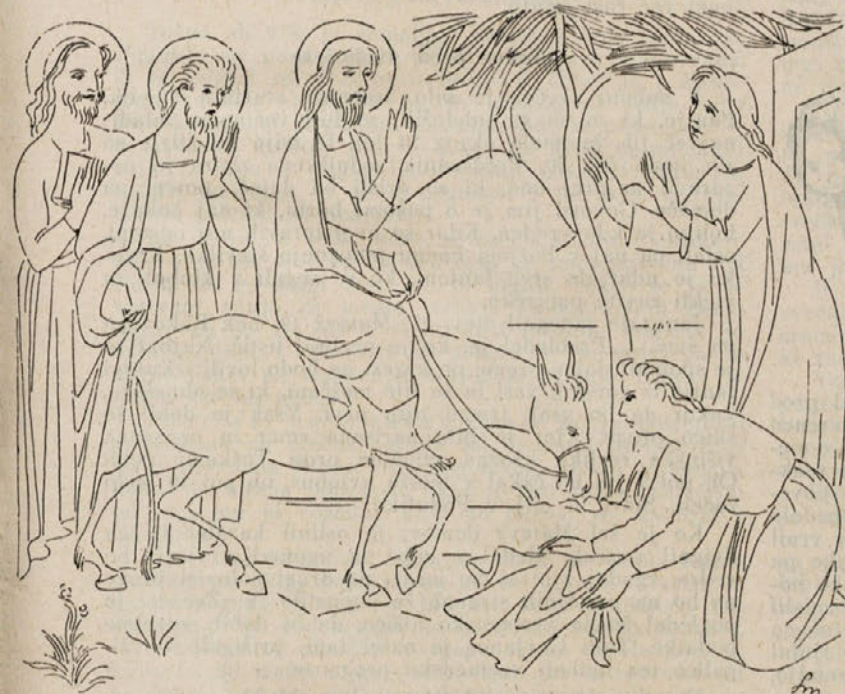
Tedaj, ko Kralj najstčnejši
iz žalostnega predpekla
očakov družbo rešeno
izpelje v luč zveličanja.

Grob s kamnom zapečatenim
obdan je z mnogim stražnikom,
pa Zmagovalec vekovit
zakoplje smrt v svoj lastni grob!

Dovolj bilo je žalosti,
dovolj solza in bolečin.
„On vstal je! Smrt je zmagana!”
zakliče angel bleskovit.

Ti, Jezus, duše napolnuj
z velikonočno radostjo,
da bomo smrti rešeni,
ki smo življenju vrnjeni!

Bogu Očetu bodi čast,
Sinnu, od mrtvih vstalemu
in Duhu Tolajitelju
na vedne veke vekomaj!

CVETNA NEDELJA (FR. SMERDU)

»Bele zvezde« so naša prva športna povest, ki obravnava ljubezensko zgodbo med Matevžem, študentom s kmetov, in med Majdo, lepo hčerko premožnega ljubljanskega trgovca. Začne se z doživetjem prvega snega in nas vodi pozneje k praznovanju božiča v pohorski vasi, in spet po smuških terenih ljubljanske okolice in daljnih planin. Ko se ponesreči na Matevževi domačiji brat Ciril, pride vrsta nanj, da se vrne k zemlji. Za meščansko dekle, kakršna je Majda, je to težka odločitev. Matevž konča pravne študije in se poslavlja od študentovskega življenja kot smuški učitelj v planinah. Nesporazum nanese, da se vrne na domačijo zapuščen od dekleta. Tam zamenja smuči s plugom in se ves posveti zemlji očetov. Usoda mu je naklonjena in mu končno vrne tudi ljubezen, ki jo je izgubil v mestu. V naslednjem objavljamo odlomek povesti, ki pripoveduje o smuških tekmah v Podutiku. (Op. ur.)

Matevž je zapregel spet tam, kjer je izpregel pred štirinajstimi dnevi. Božične počitnice pri Sv. Lovrencu so potekle kakor noč, ki jo prespiš in presanjaš, v mestu pa ga je čakalo vse tisto, kar je z njegovim vsakdanjim delovanjem in čustvovanjem tako tesno povezano: delo, Majda in — smuči. Da, smuči so spadale k njegovemu bistvu. Letos še in potem jih bo vrnil klubu. To se pravi, tekmovalne bo vrnil, planinske pa obdržal, da ga bodo ponesle še tu pa tam v zimsko pokrajino, ki je tako lepa. Na tekme pa ne bo več mislil in bo samo še užival: na štrminah in ravninah, v soncu in ivju, v burji in mrazu. Vse, kar daje zima, je ljubil kakor slikar barve, umetnik svojo violino, kmet zemljo, vinogradnik trto.

Za sv. Tri kralje je spet snežilo; potem je pritisnil tako strupen mraz, da je drevje pokalo in so se po Savi vleklo debele plošče ledu. Ljudje so se stiskali k pečem ter posedali po kavarnah, mladina je pritisnila na Golovec, kjer ni ostalo niti za ped nepoteptanega snega.

Matevž se je pripravljaj na tekme. Tu pa tam je res učil Majdo kristijanije in jo je podžigal, ko je padala, še bolj pogosto pa jo je odpeljal na samotno pot, jo pobožal, po laseh in ji voščil srečno popoldne. »Moram na delo veselo,« ji je dejal, ona pa je razumela, da trenira. Žal ji je bilo, da je ostala sama, je pa bila tudi ponosna na fanta, ki bo spet zmagal. Še na misel ji ni prišlo, da bi bil lahko kdo drugi hitrejši od nje-nega zastavnega Matevža. Saj je bil za glavo višji od nje, močan pa tako, da jo je lahko metal v zrak kakor triletnega otroka.

Bili so krasni sončni dnevi. Na smrekah ni bilo več belih blazin in oblog, vse je odnesel veter, kar pa je ostalo, so polizali sončni žarki. Snega na zemlji pa se niso prav lotili. Res, ni bil več lahek kakor pena, pač pa se je sesedel in dobil trdo skorjo. Vse to se je poznalo smučarjem, ki so dobivali zagorelo polt, nekateri pa so imeli po obrazu ali rokah tudi praske, ki so jih dobili na hrapavem srenu. Bela poljana se je »starala«: čez dan jo je sonce kaj malega vzelo in jo za prst ali dva omehčalo, vsako jutro pa je spet cvetela v ivju.

Matevž jo je mahnil navadno čez Golovec na Orle, rad pa je žvižgal tudi po Barju. Le redkokdaj sta se srečala z Janezom, zakaj ta je hodil pod Toško čelo, nekajkrat pa je bil tudi na Gorenjskem. To sta oba čutila, da se bosta v nedeljo po svečnici resno spogledala. Oba sta bila tudi prepričana, da se bosta postavila pred Majdo. Naj le vidi Majda, kdo je močnejši!

Matevž je zamudil marsikatero uro na univerzi; Janez je od božiča naprej sploh pozabil na to, da je še kaj drugega kot smučar. In Majda? Učila se je kristijanije ter se veselila ure, ko bodo razglasili Matevžovo zmago. Potem bo odložil tekmovalne smuči in bo imel več časa zanjo.

Večer pred dvobojem

V soboto zvečer je bilo žrebanje startnih števil. Fantje, ki so se ga udeležili, so bili večinoma mladi; največ jih je imelo okrog 24 let, le trije ali štirje so jih imeli čez 30. Predsednik sodniškega zbora je pozdravil najprej one, ki so prišli od daleč, potem pa domače. Govoril jim je o pošteni borbi, ki naj pokaže, koliko je kdo vreden. Kdor se ni pripravil, naj odstopi, ostali pa naj v božjem imenu potegnejo številke. Krepko je udarjalo srce fantom, ko so segali v klobuk in vlekli zavite papirčke.

Janez je potegnil štev. 17, Matevž 19, nek Rakovčan pa štev. 1. Prebledel je, ko je prebral listič. Najbrž se je spomnil dolge proge, po kateri ga bodo lovili izkušeni fantje iz gorskih vasi in še tile meščani, ki se obnašajo, kakor da bo vsak izmed njih prvi. Vsak je dobil še skico proge, kjer je bila narisana smer in označena višinska razlika krožne smučine proti Toškemu čelu. Ob pol 9 jih bo čakal v mestu avtobus, ob pol 10 bodo začeli. Start in cilj v Podutiku.

Ko je šel Matevž domov, je oslinil kazalec in ga dvignil v zrak, gledal v nebo in ugotavljal: jutri bo vedro, zgodaj zjutraj bo mraz, na drugi polovici proge pa bo na prisojnih straneh že popustilo. V »Zvezdi« je pogledal še na vremensko hišico, da bi dobil potrebne podatke. Tudi Gorjance je našel tam; prižigali so vžigalice ter ugibali vremenske prognoze.

Doma si je pripravil tekmovalno obleko, za tem pa se je lotil svojih smuči za tek. Lepil je maže in jih gladil: najprej temeljno mažo, na to nekaj klistra za zrnat sneg, po vrhu pa skare za zmrzlo podlago, po kateri bo drsel vse do Brezij. Pri tem delu se je tako segrel, da je čutil nabrekle mišice. Ko je vse opravil, je bil zadovoljen.

»Še jutri in potem ne več.« Ni mu bilo lahko, da se je tako odločil, toda mora se lotiti drugih nalog, bolj važnih in bolj koristnih. V resnici je še mlad, v 24. leze, čas pa teče; treba bo študirati za izpite, razen tega pa ga čaka cel kup knjig, ki bi jih hotel predelati. Preveč moči zahteva tekmovalni šport in preveč časa.

»Če bom lahko pokazal nekoč svojemu sinu tri pokale, mi bo verjel, da nisem bil mevža in tudi ne mrcina. Več ni potrebno!« Tako je mislil in zaspal. Medtem je bilo v gostilni v Podutiku že nekaj priveditvenih sodelavcev, ki so zgazili progo proti Rožniku, Bokalcem, Brezjam in nazaj mimo Babne gore ter Toškega čela do slavoloka z napisom »Cilj«. Vzdolž proge so zasidli v sneg rdeče zastavice, tu pa tam pa tudi rumene kot opozorilo tekmovalcem, da gre za težja mesta. Delo jih je utrudilo in mirne vesti so si naročili vina, piva ali čaja.

Zgodaj zjutraj je opravil Matevž svojo versko dolžnost, potem pa se lotil prvega dela svoje velike dirke — zajtrka. Použil je krožnik ovsenega močnika, pa še mehko kuhana jajca s kruhom in surovim maslom; tudi dve skodelici lahkega in močno sladkega čaja mu je morala pripraviti gospodinja. To je bilo njegovo kurivo za 30 km dolgo progo. Točno ob napovedanem času so se zbrali pred avtobusom in krenili. Spremljali so jih odborniki z belimi trakovi na rokavih in s častiljivimi napisi: predsednik, vrhovni sodnik, časomerilec, kontrola, zdravnik, časnikar in podobno.

Gorjanci, ki so se ves čas držali svoje drobne vaške učiteljice s kučmo na glavi, so prepevali:

»Smučarji po cest' gredo,
beli snegec gazijo.
Holadrijo, holadro,
Minco lepo pozdravljajo.«

Učiteljica Minca je nosila polno torbo dobrot. Fante je bodrila kakor otročičke, ki jih vodi na šolski izlet. Matevževi fantje so se držali svojega »botra«, Stanetovi »strica«, nekateri z dežele pa so bili pripuščeni sami sebi.

»Matevž, nate računamo!«

Točno ob 9.30 je zamahnil sodnik z belo zastavico. »Smuk!« so pozdravljali prisotni mladega Rakovčana, ki je švignil po stezi proti Rožniku. Drsel je z živahnimi koraki, na hrbtu pa je razkazoval svojo črno številko na belem platu. Časnikarji so se prestopali — te navadno najbolj zebe — kdaj pa kdaj so potegnili listič iz žepa in zagonetno beležili. Gledalci okrog so hvalili vsakogar, ki se je poganjal s starta in izginjal v beli poljani za drevjem.

Ko je bil na vrsti Janez, so začeli nekateri ploskati. Lahko je bil oblečen in čez čelo je imel povezan bel robec, da ga dolgi lasje ne bi motili. Sonce se je še skrivalo nekje za meglo, vrhovi Polhograjskih Dolomitov pa so že žareli v jutranji svetlobi. Matevž je odložil odejo, s katero je bil pokrit vse do zadnjega, in mirno čakal na znamenje. Majde še ni bilo, čeprav je rekla, da bo prišla.

»Matevž, nate računamo!« ga je potrepljal predsednik po plečih. »Mojih pa ne smeš prehitovati,« ga je posvarila Minca. »Ah, Bog ti daj srečo!« je dodala, kakor bi hotela popraviti, »saj si fest fant.« Ne, čisto od srca mu ni voščila; kdor jo pozna, ve, da drži z Gorjanci.

Matevž se je počutil lahkega. Smuči so drsele kakor drsalke na ledu, krpljice pa so se upirale v sren in dajale pogona. Koraki so bili res dolgi in tekoči. Požiral je progo pod nogami in se veselil rdečih zastavic, ki so visele ob smučini v snegu in na vejah. Ljudje, ki so šli od maše, so ga pozdravljali ter se mu umikali s proge, fant pa jim je zadovoljno kimal. Preden je zavil proti Bokalcem, je zagledal še Majdo. Šla je starejšo gospo. Ona na smučeh, vsa brhka in zala, gospa pa s palico v roki. Majda je pohitela, da bi ga pozdravila od blizu, vendar ga ni dohitela.

»Srečno, Matevž, srečno!« mu je klicala, ta pa je samo zamahnil s palico in drsel dalje. Vsake sekunde je

škoda. To pa je dobro vedel, da je gospa, ki gre z Majdo, njena mati. Razloga dovolj, da se danes postavi!

Matevž hiti, kajti vsake sekunde je škoda. Ko je teklo navzdol, bi se rad oddahnil od vnetega poganjanja, toda za to sedaj ni časa. Sedaj ne, bo počival pozneje. Odganjal se je, da so se palice šibile in tekel s koraki, pet metrov dolgimi. Grad na Bokalcih je imel že za seboj. Od tam je vodila smučina po soteski proti Horjulu. Že je dohitel števil. 18, nekega kmečkega fanta z dežele; začudeno ga je pogledal in se mu umaknil iz smučine. »Fant, to je borba!« si je mislil Matevž, dejal pa ni nobene. Tekmovalci sploh ne govorijo, tekmovalci samo dihaajo. Enega že ima, kaj pa ostalih 32!

Posijalo je sonce in ivje je dobilo svetlo srebrno barvo. Grelo ga je v pleča, v sneg pa je risalo senco tekača s palicami. Čutil je, da je sklonjen in videl se je, kako vesla s palicami. To ga je razvedrilo. Proga se mu je zdela lahka: zdaj vodi navzdol, zdaj po ravnem, zdaj navkreber, da komaj čutiš, da se vzpenjaš. Do Brezjij je prehitel še nekaj tekmovalcev. Tam je zavila smučina proti severu. Ah, da bi kje zagledal Janeza; tega mestnega gospodiča bi res rad nesel, toda o Janezu ne duha ne sluha.

Na pobočju Ključa je začutil prve napore. Dolgo, dolgo se je proga vzpenjala. Matevž se je krepko opiral ob palice, kdaj pa kdaj pa mu je vendar zdrčalo nazaj. To ga je jezilo in mu vidno požiralo moči. Dohitel je fanta, o katerem so pravili, da nosi pred vsako tekmo svečko v kapelico. Ti ubogi fant, danes si gotovo pozabil na svojo navado. Slabo je mazal, na smučeh se mu je delal led. Revež, ti ne boš prišel daleč!

In jaz? Jaz moram! Kaj bi neki dejal oče, če bi zvečer poslušal radio in zvedel, da sem mu napravil sramoto. Ah, oče ne ve, da je na progi čez 30 fantov, ki znajo toliko kot jaz ali pa še več.

Vzpona ni bilo ne konca ne kraja, maža pa je slabo prijemala. Matevž je bil že ves preznojen, mišice v bedrih so postajale toge. Zdelo se mu je, da je ubogo živinče, ki vleče težak tovor na goro. Za vse je proga enaka in vsi se bodo tu gori znojili, se je tolažil.

Tudi Janezu ni šlo lahko; proga je dolga 30 km in je lahka samo, če imaš štiri ure časa. Večkrat se je ozrl v daljino, ne bi li zagledal svojega tekmeča; ker ga ni bilo, je hitel tem bolj vneto. Le ti vražji sodniki, lahko bi izpeljali smučino nekje niže, kjer bi teklo kot olje.

Ko je Matevž zagledal cerkev na Šmarni gori, mu je odleglo. Spomnil se je veselih izletov, ko je hodil s študenti v zvonik in gostilno tam zgoraj. Da, takrat je nosil samo okovanke in vriskali so v kipenju odvišne moči. Sedaj pa so noge tako težke... Začelo ga je boleti v plečih, v grlu pa je čutil nepopisno žejo. Sneg ob smučini se mu je rezal, z nosa so padale vroče kapljice znoja. Zdaj pa zdaj je pritisnil s palcem v nosnico ter se useknil; robca tekmovalci ne nosijo s seboj, ker nimajo časa, da bi ga uporabljali.

Novih moči je dobil, ko je zagledal smučino, ki je vodila navzdol. Prežal je v smuku in se odganjal, da bi pridobil kakšno sekundo. Na poti navkreber se je najbrž preveč zamudil. V jarku je zagledal Rakovčana s številko 1. Ves izčrpan se je pobiral v snegu in mu kazal zlomljeno palico. Švignil je mimo, hitrost se mu je zdela osvežilna. Se si stari Matevž, še!

Nekje v dolini je bila ura enajst. Matevž se je zavedel, da je opravil že dobro polovico proge. V dolini so stale gruče ljudi in motrile tekmovalce. Nekateri so zbijali šale, otroci pa so podžigali fante s številkami na hrbtih ter občudovali vsakega posebej.

»Matevž, stisni, Gorjanci se dobro držijo!« mu je udarilo na uho. Ni se ozrl, pač pa je strmel v progo in videl le ozek tir ter tu pa tam rdečo zastavico. Sonce je stalo že visoko, sneg ni več hrustal. Ljuje se je potuhnilo, smučiči so se bolj vlekli ko drsele. Fant je dobro vedel, da gre zares in je bil pripravljen iztisniti poslednje moči iz sebe.

Proga zavije iz soteske proti Toškemu čelu. »Matevž, enakomerno naprej!« mu pravi pamet, »pohiti, pohiti!« mu govori srce. Matevž poslušja srce in hiti. Požene se v strmino, ki požira poslednje moči. Smučiči so spet težke, noge drvene, v prsih čuti kislino, ki razjeda. Tudi pleča postajajo okorna, glava mu niha navzdol, usta so odprta in love sapo. Nekaj korakov pred njim se preplaši zajec; Matevž se niti ne ozre za njim. Spet je vse mirno, le smučiči šumijo enakomerno in vitka debla rišejo tu pa tam svojo senco v snegu.

Pa saj sneg ni več bel. Neka čudna koprena je legla na Matevževe oči, vsa okolica postaja nekam meglena. Vse, kar čuti, je bolečina v prsih in komaj slišni glas v srcu, ki mu še veleva hiteti. V dolini mu je bilo še vroče, da si je želel sence, sedaj pa čuti, da ga spreletava mraz. Kakor omotičen zastavlja korak, zdaj pa zdaj mu zdrči nazaj in klecne na kolena, glava mu postaja težka. Vse lepe misli so ga zapustile, na nič več ne misli.

Nekje pred seboj zagleda v mračnem gozdu brata Cirila. Težke hlode ima na saneh, slog je tako visok, da ga konji ne zmorejo. Konji hropejo in prhajo, Ciril pa se napenja in poriva.

Matevž stresse s trudno glavo. Notranji glas mu spet veleva: hiti, Matevž, hiti, zadnje minute tečejo! Je pa še toliko pri sebi, da se zave nenadne prikazni ali kar koli je že bilo. Že je ob progi, ki vodi navzdol. V dolini stojte gruče ljudi, ki kričijo ter ploskajo; fant jih ne sliši. Tam nekje je tudi Minca, ki je že vsa hripava.

»Tu doli, Matevž, ne naprej!« ga opominja znanec, ki mu hoče dobro.

Z Matevžem je slabo. Kako drugače kot slabo, ko je pri jasnem dnevu skoraj zgrešil progo! Toda ljudje, siti in spočiti, ki stoje ob smučini, tega ne razumejo. Matevža nese v smuku proti cesti. Tam stoji tudi Majda, ki mu kliče in maha. Fant je ne vidi in tudi ne sliši; samo drvi po strmini in veter se podi za njim.

Ko postaja proga položnejša, se poskuša odganjati s palicami. Nenadno zagleda spet Cirila, ki drvi s konji, za njim pa težke sani. Tempo je peklenski, Ciril kriči na konje in jih kroti. Riža je tako ozka, da je komaj prostora za tovor. Nenadno zarjovejo konji in tovor se zvrne na Cirila. Matevž hiti, da bi mu pomagal, noge pa so težke...

»Smuk! — Smuk!« kriči nekdo od zadaj.

Matevž se zdrzne; mimo njega švigne plavalasi fant s kmetov. Na hrbtu nosi številko 24. Igra je izgubljena. Ni bil to Janez, nekdo drug je bil. Matevž, kakršen je bil, je to le videl in ugotovil.

Dolina se kopa v morju svetlobe; sneg se svetlika, kakor da bi bil posejan s tisočermi črepinjami. Dva smučarja se bližata cilju: prvi drvi, drugi se vleče za njim. Komaj se poleže vihar navdušenja, je tudi Matevž na mestu, kjer je startal. Tudi njemu ploskajo, vendar ne tako goreče. Gledalci nekaj mrmrajo.

Izgubljena igra

Kdo je bil fant, ki jo je zagodel po svoje? Ah, Gorjanec je to. Minca skače in krili z rokami; okrog nje se zbira gruča veselih ljudi. Dekle, ki hodi z vrčem čaja, ponudi tudi Matevžu. Ta pije in molí spet prazno čašo. Njegove oči so še vedno brez ognja, njegova drža je še sključena, kakor da bi še vedno rinil v breg.

Izgubil je igro. Ozira se okrog, da bi zagledal fanta, ki je bil hitrejši.

»Kdo? France Smolej, oni plavalasi izpod Rožce?« Da, oni. Matevž mu stisne roko. In kdo je bil še hitrejši od njega? — Janez! Tam stoji ogrnjen v odejo in z robcem preko čela. Tudi njemu čestita. Janez se nasmehne kakor otrok, ki se je še pravkar kujal.

»Kaj je bilo s teboj, Matevž?«

»Sam ne vem. Od začetka je šlo lepo, da bi lahko zvižgal med potjo, potem pa sem se gnal kakor še nikoli. Ko sem bil za nič, se mi je še sanjalo med potjo, če se prav ne motim. Tudi maža ni držala.«

Matevž se je zamislil. »Kaj je prav za prav bilo? To sem hotel povedati: drugi so bili močnejši od mene!«

Majda se ni več brigala za prihod tekmovalcev na cilj. Na klancu je čakala samo na fanta, ki ji bo zamahnil s palico v pozdrav, smuknil mimo sodnikov in zmagal. Ko ga je zagledala, vsega izmučenega, jo je

stisnilo v grlu. Nič več ni mislila na zmago, fant se ji je preveč smilil. Od drugih je zvedela, da je bil tretji. Kdo je bil hitrejši od njega, je ni zanimalo. Zakaj je jokala? Čutila je, da mora biti Matevžu zelo hudo, in nečesa se je bala. Ne bo odnehal, še bo šel na tekme in spet ne bo imel časa zanjo. Materi je bilo nerodno; da se preveč ženejo, je trdila, in da je to vendar samo navadna tekma, pri kateri ne morejo biti vsi prvi, jo je tolažila.

Matevž se je kmalu opomogel; dobre volje res ni bil, kujal pa se tudi ni. Ničesar si ni mogel očitati, zakaj pošteno je treniral; danes je tekel, kolikor mu je sapa dala, in boril se je do konca. Prav nič se ni izgovarjal na maže, na vreme ali na želodec, kar prav radi storijo tekmovalci, kadar doživijo neuspeh. Sprjaznil se je z dejstvom, da sta bila pač dva hitrejša od njega, trideset pa jih je bilo počasnejših.

Tisti, ki je bil potrj na tem zimskem slavlju v Podutiku, je bila Majda. Njena mati je uvidela, da bi bila sedaj pri teh dveh čisto odveč, pa se je umaknila v gostilno k obedu.

»Sramoto sem ti pripravil,« je nagovoril Matevž svoje dekle. Majda je ihtela. Njene solzne oči so se slabo prilegale ljubki stvarci v modrem smučarskem dresu z jeleni na prsih. Čemu se cmeri, če njen fant ni zmagal!

»Si čestitala Janezu?« — »Nisem.« — »Morala bi mu, ker se tako spodobi. Hitrejši je bil.« — »Nočem in ne bom, ker bi ti zmago bolj zaslužil kot on.«

Tako čustvujejo ženske. Med moškimi pa je navada, da motrijo dogodke bolj neosebno in pravičneje... Le to je neprijetno, da bodo poslušali nocoj pri Andraževih radio in zvedeli, da je bil Matevž samo tretji. Oče ne bo prinesel rizlinga na mizo, da bi pili na sinovo zdravje; vsakdanja izabela bo v čašah, če je je še kaj v kleti, če ne pa jabolčnik. Saj staremu Andražu ni posebno všeč, da je Matevž smučar, rad pa le sliši in bere, če zmaga na tekmah.

Oba sta molčala. Matevž je bil v mislih pri materi in očetu, ki bosta poslušala nocoj tudi športna poročila. Majda pa je oklevala, ali bi ga vprašala naravnost ali ne. Sedaj se ji ne smili več, boji se ga pa vprašati,

če bo držal besedo; če bo vrnil te dolge odvratne smučil klubu ali pa se bo zagrizel, da bi zagodel Janezu ob drugi priložnosti.

Kakor da bi uganil njene misli, ji je začel Matevž govoriti: »Čudno mi je ob misli, da bom moral te ljube deščice vrniti in da ne bom nikoli več nosil startne številke na hrbtu. Vendar, tako sem sklenil in tako bo.«

To je Majdo potolažilo in razveselilo, da se je spozabila in ga vpricho toliko ljudi prijala pod roko. »Ti moj dobri fant, kako sem ti hvaležna,« mu je šepetala. Stisnilo jo je spet v grlu, to pa je bil val radosti, ki je prihajal naravnost od srca.

Sonce je božalo belo okolico, ki je bila spet polna svetlobe in poldanske toplote. Sneg se je začel taliti, s strehe so štrkale kapljice, iz vogalnih cevi pa je teklo kakor ob blagem deževju. Najbolj navdušeni smučarji so se umaknili na osovna pobočja, kjer so še našli nekaj srenu podobnega, Majda in Matevž pa sta odšla v gostilno, da bi dobila jedi.

Srečanje z materjo je bilo že čisto umirjeno.

»Ti čudni otroci, kako hitro se potolažijo,« si je mislila, ko ju je videla spet vedra in zgovorna. Matevž je pripovedoval, da je bila steza do Brezji tako lepa, da je svoj živ dan ne bo pozabil; tisto, kar je doživel na koncu, pa je bilo slovo, nekak labodji spev tekmovalca... Slovo pa je vedno težko. Na Cirila, ki ga je videl pod hlodi, se niti spomnil ni več.

Gospa ga je silila z jedjo, kakor da bi bil njen gost. O, kako ji je bil Matevž hvaležen za prijazno besedo! Le kozarec je imel ves čas prazen. Na to se ni spomnil, da ni lepo po gasilsko tolažiti žejo, kadar sedi prvič z imenitno gospo pri mizi. Kdo bi mislil na to, ko gledaš prvič obraz, v katerem iščeš poteze svoje izvoljenke! Razen tega pa je bil Matevž tako strašansko žejen.

Slavje v Podutiku so končali z razdelitvijo nagrad. Pokal je dobil plavalasi France izpod Rožce in dal Minci še enkrat priložnost, da se je dvignila s stola ter klicala »živjooool!« France ga je objel z obema rokama in ga pritisnil na srce. Janez je dobil pozlačeno plaketo, Matevž pa posrebreno. Drug drugemu sta čestitala. Edina, ki je mislila, da mu ni dal roko od srca, je bila Majda. Pa se je motila!

DVA PRAZNIKA POD MONTE ROSE

Na svetu je dosti krajev, takorekoč Bogu za hrbtom, v resnici pa le nam bolj od rok, kajti če se potrudimo do njih, vidimo, da Bog ni pozabil nanje; lepota, ki jo je trosil Vsemogočni po zemlji, je razdeljena zelo enakomerno, povsod je je dovolj za dobrega človeka, toda ponekod je tako razvpita in toliko skrunjena, da nekateri mislijo, da je sploh ni; drugod pa ostaja vsa čista in nedotaknjena in, ko jo človek ugleda, se mu razjasni čelo in dobro mu je pri srcu. Čudovito in mirno razpoloženje sončnega nedeljskega jutra se dvigne v njegovi duši in prekipevajoča radost poje hvalnico Stvarniku.

Tak kotiček, kapelica božji vsemogočnosti, katere stene so tisočmetrski skladi granita z najmogočnejšim obokom kar jih je — s prelepim božjim nebom in z oltarjem iz svetlečega leda in snega orjaških ledenikov Monte Rose je dolina Macugnaga.

Malo pred Domodossolo se odcepi od ceste Milan—Simplon ozka cesta proti zahodu. Ždi se ti, da se bo končala takoj na levi ob mogočem skladu gora. Pa ne! Najde dolino Auzasca in se vzpne po stenah kanjona skozi predore in čez mostove, drzna in zvedava, odkod prihaja ta umazana voda, ki daje moč tolikim elektrarnam. Malo oddiha po prvem naporu, pa zopet navkreber skozi vrat Morghen in potem veselo naprej po mehkih planinskih pašnikih, ki jih zaokrožajo temni, mirni gozdovi.

Nekaj vasic kot Borca, Staffa, Villa, Prati in dolnji ter gorenji Pecetto, vsega skupaj do dva tisoč duš; posamezni, mehko zeleni macesni in med njimi majhne, pa skrbno obdelane njive, bolj gredice, krompirja, rži in ječmena — to je vse! Macugnaga je skoraj toliko visoka kakor naša Komna, pa kakšna razlika! Je pač v zavetju in tla so iz neprepustnega kamenja.

»Hiše so hišice, okna so okenca« le nekaj velikih hotelov kvardi dobri vtis, ki ga naredi ta na pol švicarska vas. Hiše so vse iz macesnovih brun, črnih od vremena in dima, pa pokrite s tenko nasekanimi ploščami granita. So popolnoma take kot v sosednjem kantonu Valis, kar pa ni čudno, saj so prvi prebivalci in zatorej tudi prvi stavbeniki bili švicarski pastirji, ki so prišli čez gore v XIV. stoletju. Pozneje so se po dolini navzgor priselili drugi, tako je danes nastala zanimiva zmes: vsi znajo italijansko s posebno pojčim naglasom ossolskega piemontskega narečja, a švicarske družine pa, ki so sicer že stoletja oddeljene od svojih sonarodnjakov, govore

poseben jezik, ki najbolj spominja na švicarsko nemščino. Ima pa svojo slovnico in tudi pravopis s slovarjem.

Od Borce proti Pecettu se dolinsko dno polagoma dviguje, cesta pa se v zadnji vasi izgubi; naprej vodijo le še steze, kajti tla se prično očitno dvigati in že smo pred strmim pobočjem morene. Pod njo izvira močan ledeniški potok. Včasih, tako so mi pripovedovali, je stal na tem pobočju mogočen gozd. Sedaj je samo še nekaj starih kosmatih macesnov ob vrhu, ki stojijo kot redarji, da je ledenik ne bi ubral kam drugam.

Pobočje morene je danes nekaj pašnik, zadnje uveljavljene travnatega življenja. Ko pa pridete na vrh, se v vsej mogočnosti prikaže morje — zdvijano in peneče, pa zledenelo, v podnožju velikana Monte Rose, ki krona in veže ozadje doline, ki ji ni primere, s svojimi vzvišenimi vrhovi. Ti gledajo dol v tri tisoč metrov globok prepad, kjer ledenik kot škorpiljon stiska v svoje hladne klešče zadnje ostanke rastlinja v glavni dolini.

Od smeri Vzhod—Zahod, ki jo ima glavna dolina, se pod mogočnimi stenami Cima-Jazzi, Fillarja in Nord-Euda odcepi proti jugu mnogo manjša dolina Pedriola.

Ledena gmota severnega ledenika Loccie, ledenika Monte Rose, Nord-Euda, Fillarja in Weissthorja z diademom vrhov, ki se izgublja v temnomodrem nebu na eni strani, in ledeniki in snežišči Piza Bianca in Punte Grober na drugi strani, sredi vsega tega razgibanega in mrzlo grozečega ledu pa planinski pašnik Pedriola, posejan s sinjimi očesci encianov in z mirnim, kristalno čistim potočkom, ki si utira pot preko mehkih trat med ogromnimi balvani, težkimi pozdravi z visokih vrhov, katere prinaša s seboj ledenik, da si lahko vsakdo ogleda kakšno meso ima ta štiri tisoč šest sto metrov visoki velikan.

*

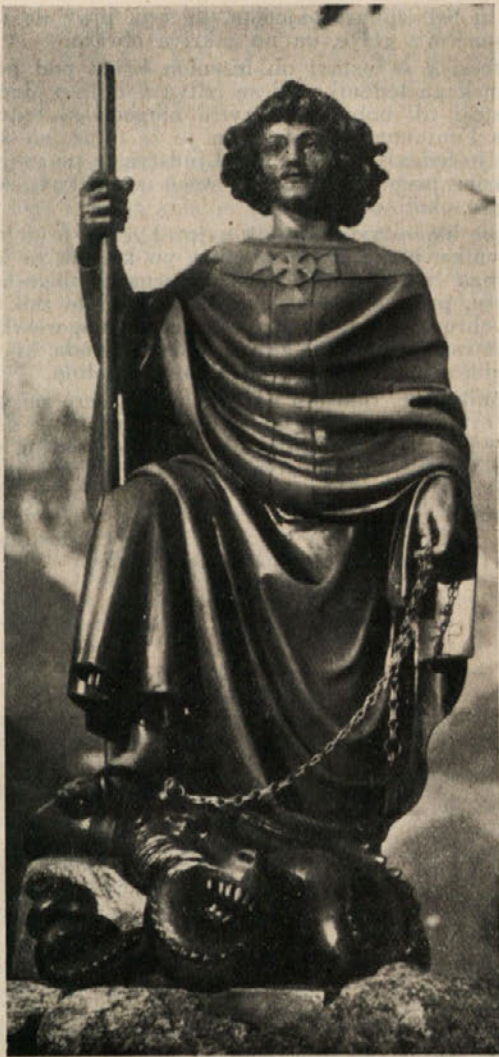
Vse na svetu razodeva lepoto in veličino božjo, vse je zanimivo! Toda toliko stvari je, ki jih lahko povsod vidimo, in zopet druge, ki niso dane vsakomur, da bi jih gledal.

Zato sem se odločil, da povem nekaj besed o dveh praznikih iz krajev, ki sem jih pravkar opisal, praznikih ljudi, ki žive tam, planinskih kmetov, vodnikov in nosačev, njihovih žena in otrok. Globoka vernost, zrasla iz ozke povezanosti z naravo v večni borbi za vsakdanji

Dva pogleda na ledenike in vršace Monte Rose

Kip sv. Bernarda Mentonskega, varuha gornikov

kruh, je njihova glavna poteza, ostane pa jim še trdost in zvitost, katere so se priučili v življenju.

Začetek dneva, setve, žetve, jed in vsa druga opravila so pod božjim znamenjem, začenjajo se s križem, isto znamenje srečuješ po poti in po hišah, saj za pozdrav Bogu človek vedno utegne. Stoletja že stoje te ponosne kmetije visoko po gorah, rodovi so prišli in odšli, delovali in ustvarjali. Vedno so se borili za gnido in borili se bodo še vedno, polni zaupanja v Boga od roda v rod.

Resno se drži hribovec zapovedi cerkve in vesel praznuje praznike. Da si blagosloviti hišo, polja, planine in prosi za lepo vreme, za dež. Kliče duhovnika tudi, da mu »zagovori« plazove, hudournike in ledenike in vse orodje, ki mu služi pri delu.

Ta dva praznika sta praznik sv. Bernarda in blagoslovitev ledenikov.

*

V pripravi za prvi praznik prinesejo na dan sv. Petra in Pavla v slavnostnem sprevodu med zvonjenjem vseh zvonov in pokanjem topičev kip sv. Bernarda Mentonskega iz stare, na pol lesene cerkve v Villi v Staffo. V mirnih časih sodeluje tudi godba rudarjev iz bližnjih rudnikov zlata v Pestareni. Glavni dan pa je prva julijska nedelja, ko se na glavnem trgu zberejo v popolni opravi vsi gorski vodniki, nosači, pa tudi financarji in obmejna straža in gredo z godbo skupno k veliki maši. Seveda ne manjka narodnih noš. Popoldne pa poneso v sprevodu,

katerega se udeleži vse kar leze in gre, gorski vodniki kip sv. Bernarda nazaj pred staro cerkev, kjer jih pod košato stoletno lipo že čaka vse njihovo orodje, katerega niso več mogli nositi s seboj v sprevodu.

Na kamenito mizo, po vejah in po tleh razmeste vse, kar so prinesli s seboj: vrvi, cepine, dereze, kline, čevlje, smuči, palice, nahrbtnike, koše, motike, poljsko orodje, gozdarske in tesarske žage in sekire, orodje za pridelavo sira in masla, s planin, oprtnike za prenašanje drv, pridelano volno, vse, prav vse, kar je v zvezi z njihovim življenjem.

Župnik po nagovoru na vse zbrane blagoslovi vse predmete in moli se ona lepa molitev k zavetniku vseh planincev in smučarjev, ki jo je svetoval papež Pij XI.:

»Blagoslovi o Gospod te vrvi in palice, cepine in vso drugo, tu navzočo opravdo, da bo vsakdo, ki jih bo uporabljal po strmih prepadih gora, med ledom, snegovi in nevihtami, obvarovan pred nesrečami in nevarnostmi in bo srečno prispel na vrh in se zopet vrnil nepoškodovan k svojim. Po posredovanju sv. Bernarda, ki si ga hotel za zaščitnika vseh, ki bivajo in hodijo po gorah, varuj, o Gospod, te svoje služabnike in daj jim, da potem, ko se dvigajo na te vrhove, pridejo tudi na božjo goro...«

Nato so molitve za mrtve v gorah, ki leže kjer koli po planinah, dolinah, ali na onem malem, obzidanem pokopališču, kjer leže Jacchini, Polo, Burghiner, Aberto in drugi junaški osvajalci Monte Rose in sosednjih vrhov.

*

»Ledeniška Madonna«.

»Ledeniška Madonna« na gorskem oltarju.

Druga, nič manj zanimiva stvar v Macugnagi pa je blagoslov ledenikov. Vsakdo bi mislil, da je to posvetitev zaradi nesreč, ki so tako pogoste na ledenikih, pa ne!

Vsa ta ceremonija, ki se zdi kakor kaka prošnjá procesija proti vsem nesrečam, ki jih lahko povzročí ledenik, je sicer za tujca, ki pride tja, zanimiva zadeva, za domačine pa je lahko zelo siten prijatelj.

Voda, od koder že prihaja, izpod neba kot dež ali topeči se sneg, kot besneči hudournik ali kot krepčilni studenec, ureja pol življenja za kmeta — druga polovica pa sta veter in sonce. Oni to dobro vedo, stoletja boja govore iz njih in obračajo se k ledeniku kot k počelu vse vode. Kolikokrat se je že zgodilo, da se je proti poletju nabrala za moreno snežnica in, ko je razbila pregrajo, je z vso silo vdrla po dolini in jo vso zasula s skalami, prodom in blatom. Tudi ni nič novega, da so morali ponekod ljudje zaradi premikanja ledenika preseliti vso vas s cerkvijo vred, da ne govorimo o primerih, ko je ledena gmota »pogoltala« gozdove in pašnike.

Prednik temu obredu je bilo vražjeverno zagovarjanje ledenikov, ki ga še danes opravljajo ponekod po Švici in Avstriji. Sčasoma pa se je razvil v Macugnagi slikovit obred, pri katerem ne sodelujejo le vsi vaščani, ampak tudi vsi številni tujci, ki se mudijo tod na oddihu.

Prej je to bilo na dan sv. Jakoba. 1930. leta pa je sedanjí župnik dal narediti kip ledeniške Matere božje, ker je tu pač navada, da prenašajo kipe. Podoba je ena najbolj posrečenih, kar sem jih videl: Marija z Jezuškom v naročju, ogrnjena v debelo obleko in sedeča sredi ledu. Odkar imajo to podobo, praznujejo pobožnost zadnjó nedeljo meseca julija.

Najprej je maša v dolenjem Pecettu, po maši pa se razvije procesija proti ledeniku. Z vsakega zidu in okna seveda gledajo neštévilná, hitro mežikajoča očesa foto­grafskih aparatov. V procesiji sami prevladuje ženski element v nasprotju s procesijo sv. Bernarda. Domačini so vsi oblečeni v narodne noše, ki so sorodne wališkim nošam, so pa manj barvite kakor te. Pravili so mi, da so se kmetje, ko jim je pogorela stara naselbina in cerkev, zaobljubili, da ne bodo več nosili pisanih oblek, da bi jih Bog v nadalje rešil take šibe. No in do sedaj še vedno vztrajajo in tudi ognja so obvarovani. Le neporočene ženske imajo pod vratom našim avbam podobno zlato ve-

zenje in bel čipkast pajčolan, ki sega prav do tal in se tako spušča z glave, da ne zakriva obraza.

Procesija se ustavi ob lesenem križu pod pobočjem velikanskega ledenika, ki se izliva v dolino Macugnage. Križ stoji tik bobnečega izvira mogočnega ledeniškega potoka Fontanone. Pripravljen je že oltar, na katerega postavijo ledeniško Madonno. Ljudstvo je po vsej poti za župnikom prepevalo litanije vseh svetnikov, sedaj pa se zbere okoli oltarja.

Pojoč blagoslavlja župnik najprej žetev, pridelek, njive in travnike, blagoslavlja planine, po katerih so krave in vsa druga živina, prosi lepega vremena in blagoslova delu in znoju, prosi onega uspeha, ki ga vsakdo želi. Končno pa se obrne na ledenik in po cap. 86. blagoslavlja zibel, iz katere se poraja voda za vso to dolino, voda, ki ob hitrih pomladih grozi pokopati pod seboj vso dolino.

Župnik poje, ljudstvo odpeva, potem bero začetke vseh štirih evangelijev, vsakega v eno stran neba. Še blagoslovljena voda in kadilnica in obred je končan, sledi pa še nagovor na vse ljudstvo. Govori odsluženi misijonar, bradati Don Galliatti. Nato molijo za vse, ki so se ponesrečili v planinah, na ledenikih, in za vse ostale, potrebne molitve in vsa množica se zopet dostojanstveno odpravi s križem in Marijo na čelu v vas.

Procesija k ledeniku

MISEL NA BELEM KONJIČKU

RADO KOLAR

Tako lepo je, kadar nosiš v sebi tiho, sladko hrepenenje. Kakor najdražji biser ga skrivaš v zlatem dnu najskrivnejšega kottička srca in srečen sanjaš ob njem. Vsak trenutek je kakor pesem, ki sladko zamamlja dušo, da kakor prečarana strmi v lepoto čudežne sreče.

Večerna zarja je prezlatala prijazno nebo. Na samotni mlin, ki leži na zgornjem koncu doline nad vasjo, je padla prva senca. Mladi mlinar Janez sedi na klopi v mlinu in boža lepo tigrasto muco, ki mu vdano počiva v naročju. Oči mehko strme v njen topli kožušček, misli pa sanjajo pri lepi gospodični Erni, ki bogvedi kje po dolini ali samotnih gozdnih poteh zdaj norčava in razposajena dirja na belem konjičku. Ves živ je njen ljubki in s smehom ožarjeni obraz pred njim. Kakor omamljen presrečen strmi vanj in prav nič ne sliši, ko se tedaj odpro dóljna vrata v mlinu in čez prag stopi Streškova Tončka, ki odloži veliko vrečo pšenice z glave na klop.

»Seveda! Ponoči vasuje, podnevi dremlje.« ga sune v rebra, ko se Janez ob njenih korakih prav nič ne zgane.

»A, ti si...« se predrami Janez iz lepih misli in spuсти muco z naročja. V zenicah mu žarita dva drobna plamenčka.

»Jaz in noben drug! Saj te ne bom motila, ko gotovo spet sanjaš o tisti gosposki punčari — Erni, ali kako ji je že ime.« Že se je zasukala, da bi odšla, pa se je znova okrenila nazaj in na hitro povedala: »Na belega zmlji, pa kmalu!« In je hotela oditi.

»Kam se ti vendar tako mudi? Saj ne gori voda. Počakaj, da se pomeniva,« je Janez vstal in jo vščipnil v ramo.

»Ajs!« je zavrisnila in se zgrabila za ramo. »Gospodična Erna bi ti ušesa potrgala, če bi te videla, kakšen si... Te ima rada, jeli?«

»Erna? Briga me,« se je porogljivo nasmehnil in zamahnil prédse z roko.

»Briga te, pa še kako! Saj samo za njo gledaš. Kar daj! Boš videl, še začarala te bo!«

»Ej, škoda, da me ni že!« je bil Janez kar naenkrat ves v ognju. »Drugače me lahko še ti! Sicer pa, Tončka, tebi bom kar odkrito povedal. Kakršnega norca me je Bog dal, takega boš dobila, če me boš marala.«

Pomežiknil ji je iz kotov plamenečih oči in ji stisnil namrdeni obrazek med dlani.

Tončka ni vedela, ali bi se jezila ali smejala. Menda imajo vsi mlinarji nekoliko vstran odmaknjeno pamet. Toda ko je videla, kako mu s prečudno silo žari ves obraz, ni mogla drugače, kakor da je razprla rdeče ustnice in se mu nasmehnila.

»Torej kdaj bo zmleto?« je nato hotela vedeti.

»Vsake pol ure pridi pogledat! Enkrat bo že.«

Dvignil je kazalec in jo rahlo krenil po nosu.

»Nič ne bom prišla, kar sam imej!« ga je tudi ona s konci prstov udarila po nosu in odbežala skozi vrata.

Zmesni kamen, ki mu je Janez včeraj nabil novih lopat, se je sukal, kot bi ga sam zlodej podil. Ko je Tončka odšla, je brž skočil po stopnicah do groda, da bi pogledal, če se mu morda ne nasiplje premalo. Poteknil je roko k palčniku nad požiralnik in čakal, da mu je zrnje kápalo v dlan. Res, premalo mu je šlo. Zato je za zobec odvil in pritrkal na desno. Mimogrede se je še ozrl na koprívco, če je dobro nasajena na koželju. Zadovoljen je pokimal z glavo.

Tedaj pa kar iznenada konj zahrza pred vrati.

»Janez, hej, kje si?« se oglasi droben deklíški glas. Janez si otepe móčnate hlače in odhiti ven.

Na belem konju je sedelo ljubko dekle in komaj krotilo nemirno žival. Janezu je zaigralo srce.

»Erna!«

Skoraj poskočil je od veselja. Erna, ta škratelje neugnani! Nad mlinom v samoti je stala njena hišica, ki jo je dal postaviti lansko leto njen oče, veletrgovec. Vse poletje in vso jesen je preživela v tej skriti dolini. Njeno največje veselje je bil bel konjiček, ki je z njim predirjala

ko misel urno vsak dan bogve koliko poti in se smejala in vriskala ter polnila samotno dolino s smehom in pesmijo.

Z Janezom sta se dobro razumela. Pogostokrat je konja privezala k hruški na gornji strani mlina in mu prišla ponagajat. Pa ji ni prav nič zameril. Celo takrat ne, ko mu je na jezú spesnila zapornico, da je udarila in bruhnila voda v Janeza, ki je popravljaval vreteno pri kolesu. Vsega ga je zmočilo. Kmalu bi mu še roko podvilo.

»Hej, povodni mož, le ujemi me in kaznuj!« je takrat norčavo ploskala z rokami in se mu na vse grlo zasmejala. Janez je res skočil, da bi jo ujel, pa je ta škratelje že skočil na konja in odfrčal z njim po dolini.

Niti najmanjše jeze ni nikdar pokazal. Vselej je je bil vesel, neizrečeno vesel, vselej jo je komaj čakal, da jo je ugledal.

In zdaj je spet mlada in sveža kipela pred njim. Z vzravnano glavo in nasmejanim obrazom ga je vprašala:

»Jankec, imaš kaj časa?«

Z lepimi očmi ga je mehko pogledala. Ljubko se mu nasmehnila in čakala, kaj ji poreče.

»Časa? Seveda ga imam. Za gospodično Erno imam zmeraj čas.«

»No, potem mi boš nocoj nalovil rib, onih pikčastih...«

»... postrvi!« se je odrezal Janez. V rokah je občutil moč, da bi z enim prijemom zgrabil vse postrvi in jih postavil pred njo.

»Čimprej jih prinesi!«

»Še nocoj!« je izdahnil iz dna duše.

Naslednji hip je Erna že zaokrenila divjega konja ter globoko sklonjena nad njegovim vratom zaplavala v desno proti kapelici svetega Martina.

Janez je žejno gledal za njo. V razpaljenem srcu mu je trepetalo od veselja in moči. Pomél si je roke in noge so ga kar same vzdigale, ko je nato planil v mlin.

»Čakaj me, škratelje! K tebi pridem zvečer. Na okno potrkam in te požgečkam z nebeško lepimi besedami po srcu, da ti bodo še huje zažarela lica in se ti bo v glavi zmešalo od sreče. Ej, čula boš, čula, kako zna ljubiti Janez.«

Pri belem kamnu je nato brž premenjal grésnico, pogledal še v pajkelj, kakšna je moka, skočil k stopam in jim dvignil žoke; mimogrede je pocuknil za rep tigrastega mačka, ki je stikal med vrečami za miši; zatem pa brž poiskal na polkrožno palico pritrjeno mrežo in se spuстил ob bregu za ribami.

»Če Bog da srečo, Erna, zvečer bova vesela oba.«

Vsepovsod je stikal po luknjah pod vrbovimi grmovji, toda Bog mu ni dal sreče. Pretemno je že bilo. Samo tri postrvi je ulovil, ki so bile zares lepe. Tistih nekaj malih špižmov pa je zmetal nazaj. No, tudi teh, čeprav samo treh, bo morala biti Erna vesela.

»Malo, a to dobro,« se je tolažil, ko je stopil v mlin.

Komaj je čakal, da se je vijoličasti mrak popolnoma zgostil v temo. Spustil je na jezú zapornice pred korita, dvignil pa stransko zapornico, da je voda s pljuskom udarila v tolmun. Nič ni rabil svetilke, plamenčka v očeh sta razločila vse. Sladek drget mu je zalival dušo, ves obraz mu je v prečudni lepoti žarel od mehkode, ki jo je božajočo občutil tam pod tretjim rebrom nekje. Še nikdar ga ni s takim žarom in drgetom prevzelo.

Z ribami v desnici je stopil na ozko pot, ki je držala proti samotni hišici nad mlinom. Skrivnostno kládvice v srcu mu je še hitreje zakovalo. Oči in ušesa so stala na levo — tišina vsepovsod. Brez skrbi je hodil naprej.

»Ej, Erna, nocoj potrkam na okno. Odprla boš in, misleč, da je tvoj fant, boš namesto poljuba dobila ribe pod nos...«

Stopal je kakor v sanjah in komaj opazil, da je že pri stopnicah, ki so vodile na vrt in pred hišo. Z žarečimi očmi je prišel do okna, oprezno in tiho, da bi še miška tiše ne znala.

»Namesto poljuba — ribe pod nos... To bo gledala Erna!«

Nagnil je obraz k oknu

Kot struna napeta ušesa so ujela rahel vzdih, prav drobčen vzdih kakor otroka, ki se zgane sredi sanj. Zadržal je sapo in napel oči. Duša mu je trepetala ko sončni žarek v nedolžnem očesu.

Toda zdelo se mu je, da ne vidi prav. Za trenutek je umaknil pogled in se potem še ostreje zagledal skozi šipe. Pa tudi zdaj je videl prav isto... Nad posteljo na steni je visela slika Srca Jezusovega in drobna rdeča lučka je gorela pod njo. Ob postelji pa je na tleh klečala Erna in imela obraz zakopan v dlani...

»Menda móli...« mu je začudena misel šla skozi dušo.

Za korak se je umaknil od okna in počakal. Čakal je in trpel za dva očenaša, toda paleča omama noči ga je znova zanesla nazaj. Ni zdržal več. Ustnice so se same razprle in gnane od neznane opojne sile so mu zadržetale v pritajen pobožen glas.

»Erna, Ernica... ko bi ti vedela, Ernica...«

Tako milo se mu je izvil glas, da bi se moralo omčiti tudi najprevzetejše srce. Sladko je gledal in pobožno upiral pogled v njen drobnji život, ki se je tedaj nenadoma zganil. Dvoje oči se je uprlo v okno, žalostnih in otožnih, usta pa so trdno spregovorila:

»Tepec neumni! Rožni venec vzemi v roke in móli rajši za svojo grešno dušo, da ne boš prazen javkal na sodni dan...«

Dvignila se je, stopila k oknu in ga s težko črno zaveso pregrnila.

»Ribe...« je komaj še iztisnil iz grla Janez, toda prepozno. Trda črna tema je ležala pred njim, duša mu je otrdela kot pred pošastnim temnim prepodom. Misli je, ... ne, prav ničesar ni mislil...

»Tepec... rožni venec... sodni dan...« je le slišal besede, ki so mu brnele v ušesu. Tako čudne besede, da bi jih še v sanjah ne pričakoval. Potemnele so mu oči, pobožno paleča sladkost je v hipu prešla.

Le prav počasi se mu je duša oživljala, srce znova dobivalo moč.

»Torej tako?« se je slednjič zavedel. »Zastonj ves trud, zastonj lepo pričakanje. Zdaj ji niti skozi vrata ne pomolim rib.«

Zasukal se je in se opotekel proti mlinu.

Kakor nasekano drevo se je nato zvrnil na posteljo. Dasi so bile oči težke, vendar dolgo ni mogel zaspiti. Vedel je, da je zastonj vse doslej spletal misli okoli Erne, da so mu preveč okorele noge in roke prenerodne, da je to grozde zanj previsoko. Njegove lepe misli bodo ostale le sladek sen...

Počasi je vstajalo jutro. Spodaj v vasi je oživilo.

Janez se je dvignil truden, kot da so vso noč s cepci mlatili po njem. Ves čemerer se je prikazal v jutranjo svežino. Stopil je na jez, da bi dvignil zapornice in spustil vodo na kolesa. Tiho je zavzdihnil in si popravil čop las, ki so mu razmršeni silili na čelo. Pravkar je dvignil roke, da bi si pretegnil kosti, ko je tedaj zavzet obstal.

Od samotne hišice nad mlinom je zaplaval bel konjič, kot da se je strgal vetru. Na njem se je sklanjala Erna, drobna in ljubka, kot nežna misel iz tihe noči.

»Erna, ta misel...«

Srce in duša sta zadržetala v Janezu.

Toda naslednji hip — Janez je zadržal sapo in vid — konju je na spolzki poti vzelo noge; kot bi trenil, je s silo treščil na tla. Kopita so ostro vsekala v zrak, divje je zahrzal in grozljivo naglo švignil pokonci. Znova je zarezgetal in se plašno oziral krog sebe.

Precej časa je preteklo, preden je Janez od silnega strahu zopet začutil noge. Kakor blazen je tedaj skočil in se pognal preko jeza na pomoč Erni, ki je ob poti negibno ležala. Kar padel je na kolena pred njo. Ves život mu je zadržetel od strahu, ko je zagledal njen zbledeli obraz, ustnice brez krvi in zaprte oči... Moj Bog, kaj če je... ne, ne... prestrašna je misel... saj ni mogoče... Iz hišice nad mlinom se je začul pretresljiv jok.

Nežno ji je dvignil glavo in ji skušal pomagati kvišku. Prav iz vsega srca in duše bi ji rad pomagal, ko bi vedel in znal kako. Brez moči mu je slonela v rokah. Kakor da drži mrliča v naročju. Kar streslo ga je od groze.

»Jezus, Marija!« je tedaj zaslišal glas. Ženska je v joku hitela proti njemu. Njena mama — jo je Janez prepoznal. Saj se je zmeraj tako bala za svojo Erno, zdaj je prišlo. Na vsem božjem svetu ni videla drugega kot samo njo. Vsako željo ji je izpolnila, tudi tisto o konjičku. Usmiljeni Jezus, le kaj ji je bilo takrat, da se je dala pregovoriti... Zdaj ima, kar je želela.

V grozi je sklenila roke, ko je zapazila krvave lise na roki in glavi. Komaj je lovila sapo.

»Vode, vode!« je le s težavo zaprosila Janeza.

Janez je stekel in prinesel iz mlina vrč in zajel v bregu. Skupaj sta ji nato močila glavo. Dvoje duš je trepetalo in prosilo v eni sami želji in prošnji: da bi odprla oči in spregovorila...

Prošnja ni bila zastonj.

Rahlo ji je vzdrgetalno lice, ustna so se premaknila, oči se širile, počasi je prihajala k zavesti.

Nepopisno je bilo nato Janezovo veselje, ko se je oprla na komolec in se dvignila. Nasmejala se je Janezu, ko ji je pomagal po poti nazaj. Toliko sreče še nikdar ni okusil v življenju.

»Samo za las je manjkalo, da te ni pograbila smrt,« se ji je ves srečen smehljaj.

»Smrt, seveda...« je namesto Erne odgovorila mama.

»Zato moramo biti vsak hip pripravljeni nanjo. Človek ne ve ne ure, ne dneva.«

Skoraj sram je bilo Janeza, ko je pomislil, kako malo je še doslej mislil na to božjo poslanko. In vendar... Da bi se zvrnil pod kolesa, ali da bi se razletel mlinski kamen in ga zdrobil pod seboj! In še toliko drugih reči. Treba bo začeti drugače.

Takrat je konj pritekkel za njimi in veselo zaprhal. Janez ga je hotel ujeti za uzdo, pa je kot senca hušknil po poti naprej.

»In moje ribe, Janček?« je mirno vprašala Erna. »Si tako hitro pozabil, kar si obljubil?«

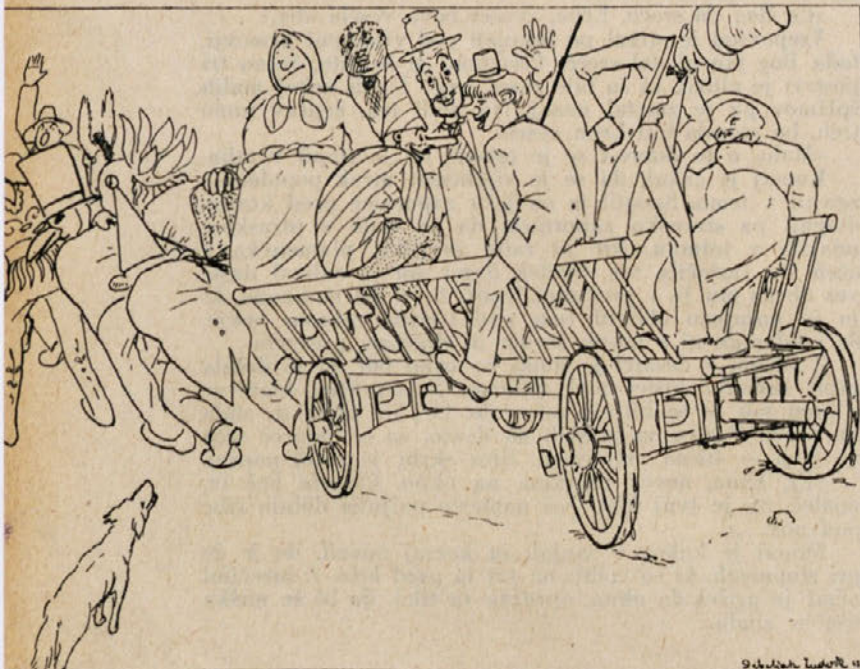
Nerodno je bilo Janezu, od sile nerodno, ko se je spomnil sinočnjega večera. Pogledal je v tla in rdečica mu je zalila obraz.

»Prinesem jih, nisem pozabil,« jo je pogledal z ljubečimi očmi. V mlinu so na klopi. Tja jih je snoči del.

Takoj se je poslovil, ko so Erno položili na posteljo. Toda v mlinu ni več našel rib. Izmed notranjih koles je po póvzi leno prilezel tigrasti muc in ga hvaležno pogledal. Že dolgo se ni tako dobro gostil. Janez je brž uganil, kdo je bil tat.

»Čakaj me, grdavž!«

In je šel, da bi nalovil novih. Ni se zbal truda. Da bi bila le Erna vesela, Erna — ta misel... Je zares lepo, če človek nosi v sebi tiho, sladko hrepenenje.

L. Debeljak: Pust (risba)

O ZMAJIH IN KAČAH V SLOVENSKEM LJUDSKEM VÉROVANJU

Miklavž Kuret

Zmaji, zlasti pa kače so gotovo eno izmed najskrivnostnejših poglavij slovenskega ljudskega vérovanja. Da zmaji niso plod domišljije, danes pač ni več treba poudarjati, in popolnoma razumljivo je, da so se megljeni spomini na ostanke davnih, strašnih zavrijev, ki so v samotnih predelih gotovo še nekaj časa kljubovali iztrebljenju, prepletli s starimi bajeslovnimi predstavami naših prednikov. Mnogo globlje so korenine predstav, ki dajejo kačam v človeškem življenju posebno vlogo. Včasih pa se lik zmaja in kače zlije v nedoločeno, svojevrstno pošast.

Po slovenskem ljudskem vérovanju so zmaji vedno predstavniki zlih sil. Kače pa so druga oblika življenja, ki jo privzamejo višja — božanska — bitja začasno kot posledico ukletstva, navadni smrtniki pa za stalno po smrti.

*

Če hočemo razumeti pojav zmajev-zlih duhov in kačukletih božanstev, moramo poznati v glavnih obrisih bajeslovno ozadje, ki so si ga v svojem verstvu ustvarili naši poganski predniki in se je v bajkah ohranilo v našem narodu do današnjega dne.

Nebeškega vladarja puščajo slovenske bajke visoko nekje v megljeni nejasnosti. Nesporna je samo njegova vsemogočna vladarska oblast, sicer pa je sam človeškim prestavam nepristopen in zato skoraj neznan. Mnogo bližja je človeku družina nižjih božanstev. Na prvem mestu je božji sin Krésnik, bog sonca, ki je zapustil v bajkah močne sledi. Bajke pripovedujejo tudi o skrivnostni Krésnikovi materi, ki nastopa v različnih vlogah, predvsem kot vladarica Belih žen ali Vil, pa tudi kot vladarica noči in lune — tedaj dobi ime Lepe Vide, Vidoslave — in kot vladarica smrti — pravili so ji zato Smrtnica, bela Smrt. Nas zanima njen značaj. Zdi se, da so stari Slovenci posebili v njej žensko nestalnost, a jo postavili tudi nekako na sredo med dobrim in zlom. Sovraži namreč Krésnika in hoče zrniti na njegovo mesto svojega drugega sina Jarila ali Jarnika. Naposled imamo dolgo vrsto zlih duhov, ki jih bajke nazivajo vede ali vidovine in jim vlada mogočni »babilonski« Kačji kralj. Le-ta je znan kot grozna pozojna pošast še dandanes na Pohorju, kjer mu pravijo »Vouvel«, kar pač izvira iz imena »Babel«, ki pa gotovo ni prvotno, marveč je nastalo očitno v dobi pokristjanjenja, ko so se naši predniki seznanili z zgodbami iz Stare zaveze. Z zlimi duhovi, zlasti z mogočnim Kačjim kraljem, se mora Krésnik bojevati, kadar napadajo njegovo deželo.

Blagor naši deželi, so pravili stari Slovenci, ker ji vlada Krésnik. Sonce jo greje in pohleven dež jo namaka. Kadar blago sonce sije po Krésnikovi želji, so menili, pada zlata pšenica z neba. A tudi čreda nebeških krav se pase pod nebom — dobrotni oblaki — in njih sladko mleko — blagodejen dež — daje vsemu blagu rast. Toda gorje nam pred vidovinami, ki se v temnih neurnih oblakih pridrevé nad deželo in jo hočejo opustošiti z viharjem in plohami, s točo in poplavami. Takrat se vzdigne Krésnik v oblake in se spopade s strašnimi pošastmi, da bi jih pregnal. Tako nastane nevihta. Z grozo je sledil prvotni človek poteku takega strašnega »boja« v oblakih...

Najnevarnejšim vidovinam so dajali naši predniki zmajsko podobo. Najstrašnejša elementarna nesreča je bila za prvotnega človeka pač razbesnela voda. Zato so bili najhujši vidovine tisti, ki so mogli škoditi s plohami in poplavami. Ti vidovine so imeli podobo zmaja in predstava zmaja živi do današnjega dne v našem ljudstvu kot pojem škodljivih vod.

Kjer je obledela bajeslovna zveza, je ostala vsaj pripovedka o spečem zčaju v hribu. Polno je takih

hribov na Slovenskem, ki v njih baje počiva zmaj. Gorje okolici, če se zmaj prebudi. Samo z repom bo zganil in zabučala bo voda iz hriba in zalila vso okolico.

Tudi ga ni barja na Slovenskem, kjer bi ne bilo pripovedke o zčaju. Znana je zgodba o celovškem zčaju, ki je ovekovečen s spomenikom na Glavnem trgu v Celovcu. Tudi ljubljanski mestni grb se ponaša z zčajem, ki je v nesporni zvezi z bližnjim barjem: in res nam Valvasor poroča, da je Jazon, vodja Argonautov, na svoji poti mimo kraja, kjer stoji danes Ljubljana, baje premagal zčaja...

Pradavno grozo pred razbesnelimi vodami in zahrbitnimi močvirji razodevajo med vsemi narodi ohranjene pripovedke o zmajih, ki so zahtevali človeških žrtev. Povsod, tudi na Slovenskem so znani zmaji, ki jim je bilo treba redno žrtvovati toliko in toliko belo oblečenih devic, da so jih potolažili in se niso znesli nad deželo. Takšen je bil znameniti zmaj v Konjiški gori, ki je pripovedka o njem dobila celo izrazite krščanske poteze. — V Konjiški gori je bila baje votlina, v njej pa skrito gorsko jezero, ki je v njem gospodaril strašen zmaj. Od časa do časa je prilomastil iz svojega skrivališča in strahovito razsajal po konjiški dolini, pustošil polja, ugonabljal ljudi in živino. Da bi nakazo potolažili, sklenejo prebivalci teh krajev, da mu bodo darovali vsako leto šest belo oblečenih devic. Vrh tega — tako pravi ohranjena bajka — naj opravi konjiški župnik dnevno pred velikim oltarjem sveto daritev. Nekega dne pa se je zgodilo, da se je župnik precej zakasnil s sveto mašo. Namah se dvigne grozovit vihar, ki je prihajal, kot je bilo čutiti, iz notranjosti gore. V hipu so blihnile iz podzemeljskih votlin silne množine vode, ki so poplavile trg in vso Dravinjsko dolino. Hiše in poslopja, vse se je podiralo, drevje lomilo; ljudje z živino so bili v največji nevarnosti. Zmaj se je pa zato pokazal, ker župnik ni držal zaobljube. Zdaj zapove gospod, naj čimprej osedlajo konja, da bi mogel priti do cerkve. Res mu ga dovedejo z velikim trudom, on ga zajaše in vodi skoz valove proti cerkvi. Tukaj pa je stala voda že tako visoko, da mu ni bilo mogoče stati pred oltarjem, temveč da je moral obsesti na konju in brati mašo. Ko je dokončal, je voda začela uplahovati, tudi zmaj je izginil in živa duša ga odtlej ni več videla. Se danes — končuje bajka — se vidi s Konjiškega trga skala, ki jo držita skupaj dve železni sponi: tu je bil vhod k podzemeljskemu bivališču konjiškega zčaja...

V tej povedki ni več sledu o prvotnem bajnem pomenu, pač pa se je vrnil vanjo nasilno prirejen krščanski element. Rahlo zvezo s starim bajnim svetom je ohranil pohorski Babel (»Vouvel«), ki spi baje v Turjaku, visoki gori v šentiljski fari. Tako je močan, da za zajtrk celega junca požre in vso Mislinjo izpije. Iz nosnic se mu kadi sapa kakor dim iz kovačnice. Kot pozoj ali zmaj švigne včasih čez planine: koder leta, se lomijo najmočnejše jelke.

Babela je kaj lahko istovetiti z »babilonskim Kačjim kraljem«, ki je bil — po ohranjenih bajkah sodeč — najhujši Krésnikov sovražnik. Pojem kače je namreč širok in različna med zčajem in kačo je v svetu bajk dostikrat zabrisana. Žena »Kačjega kralja« je bila zahrbitna »Kačja kraljica«, ki bi mogli v njej upravičeno slutiti ukleto Krésnikovo mater. Če stopimo v svojih domnevah korak dalje, bi lahko rekli, da se skriva tudi v Kačjem kralju nekdo drug: morda ukleti Krésnikov brat Jarilo ali Jarnik. V tem primeru se razmerje med Kačjim kraljem in Kačjo kraljico spremeni: ne gre za moža in ženo, ampak za mater in sina. A bajke tudi v tem niso natančne: saj je imel Krésnik za ženo svojo lastno sestro, ki jo je iztrgal vidovini Trdoglavu (od tod bajka o Trdoglavu in Marjetici!). Božanska bitja

Zmaj — slika domačega ljudskega umetnika na panjski končnici

(Iz zbirke Etnogr. muzeja v Ljubljani)

so bila vzvišena nad npravstvene postave navadnih smrtnikov — sicer pa nam dadó slutiti stare povedke neredke primere krvoskrunstva (incesta) tudi med našimi davnimi predniki...

Številne so bajke o Krésnikovih bojih s Kačjim kraljem in Kačjo kraljico.

Krésnik je pasel svoje krave-oblake najrajši po planinah. Nekoč je na paši zadremal. Ze se je prikradel Kačji kralj in odgnal krave daleč nekam v hribe ter jih skrtil v veliki gorski votlini. Ko se Krésnik prebudi, skoči pokonci in začne povsod iskati svoje blago. A zaman si prizadeva, svoje črede nikjer ne najde. Tedaj pošlje svojega zvestega psa, naj mu jo poišče. Pes res kmalu zavoha votlino v silni gori. Brž se vrne h gospodarju, le-ta pa pograbi svojo gromsko sekuro in zleti za psom, ki mu kaže pot. Ko dospeta pred votlino, udari Krésnik s svojo silno sekuro po vratih, da votlo zabobni. Mahoma privrè na tisoče vidovin iz pečine. In brž ko se pokažejo na svetlo, se začne bliskati in grmeti kakor na sodni dan. Krésnik jame mahati po potoglavcih, potolče vse do zadnjega in takoj se zvedri. Nato pa udre v votlino. V njej najde svojo čredo in jo odžene domov.

Na svojih pohodih je videl Krésnik na neki ledini vsak dan Kačca, varuha Kačje kraljice in njenih dragocenosti, ki se je hodil ondukaj igrat. Krésniku je bila nad vse všeč dragocena in čudežna kraljičina krona, ki jo je Kačec pred igro vselej odložil. Ta krona je imela prečudovito moč: kdor jo je posedoval, tistega premoženje je ostalo zmeraj enako — nikoli se ni spremenilo, ne zmanjšalo, ne povečalo. Krésnik je začel razmišljati, kako bi mogel do te krone. Nazadnje je uganil. Naročil je svojim tesarjem in kovačem, naj naredijo in postavijo od njegovega gradu do one ledine devet težkih železnih vrat. Ko so to storili, se je napotil do ledine. Kačec je bil zaspal. Krésnik mu je vzel zlato krono, obrnil svojega konja zelenka in v diru zbežal z njo. Kačec se je prebudil, pogrešil predragoceno krono in takoj uganil, kdo mu jo je utegnil vzeti. Planil je pokonci in za Krésnikom. Le-ta je bil dospel do prvih vrat, a Kačec mu je bil že za petami. Krésnik pa je bil toliko uren, da je šnil skozi prva vrata in jih zatreščil Kačcu pred nosom. Preden jih je utegnil Kačec razbiti, je zdirjal Krésnik že skozi druga vrata in jih zadrlesknil za sabo. Tako se je drevil Krésnik skozi vseh devetero vrat. Osem jih je Kačec razbil, pri devetih se je sam ubil. In Krésnik je obdržal predragoceno in čudežno krono. Zato sta dan in leto že od nekdaj vedno enako dolga. Kačca pa vidimo na nebu: kdor zvezde pozná, nam bo rad pokazal poletno ozvezdje Kačjega pastirja. — Krono »Kačje kraljice« bomo srečali tudi pozneje pri beli kači.

Nekoč je bil Krésnik s svojim zvestim psom na lovu. Prav takrat se je domislil Kačji kralj, da bo ukradel

Krésniku njegovega zlatobraodega kozla. Kozel se je pasel po grajski strmini in Kačjemu kralju se je posrečilo, da ga je zgrabil in odvrlekel. Ko se je Krésnik vrnil, je kozla takoj pogrešil. Takoj pa je tudi uganil, kdo je bil tat. Brž je zapregel svoje štiri konje zelenke in kakor vihar so prhnili v zrak in došli Kačjega kralja prav ob morju. Krésnik je dvignil svojo sekuro in preden se je Kačji kralj zavedel, je Krésnik zamahnil po njem in mu preklal glavo. Rešenega kozla je nato vpregel v kočijo in vsa vprega se je spet dvignila v zrak ter letela proti domu. In koder so se vozili, je zemljo namakal pohleven dežek — končuje bajka — in tisto leto je rasla sama zlata pšenica...

Zanimivo je prepričanje naših prednikov, da privzemajo zli duhovi v prvi vrsti podobo zmajev ali vsaj zmajem podobnih kač. Nesporno so na to vplivala sporočila o dejansko preostalih živalih te vrste (zavrijih), ki so se morale zdeti prvotnim ljudem pač najstrašnejša bitja na zemlji ter so jih zato brez pomisleka istovetili s svojimi predstavami o zlih duhovih v naravi (demonih).

Kaj čudno nadalje, če je moral Nebeški vladar nje-mu podrejena božanstva zaradi njihovih prestopkov in njihove zlobe ukleti v podobo zmajev ali kač, ki je njih bližnje sorodstvo z »zmaji« tudi za preprostega človeka očitno. Vrh tega so človeku kače dosti bližje in tudi po videzu znane, medtem ko so zmaji le nekaj sporočenega.

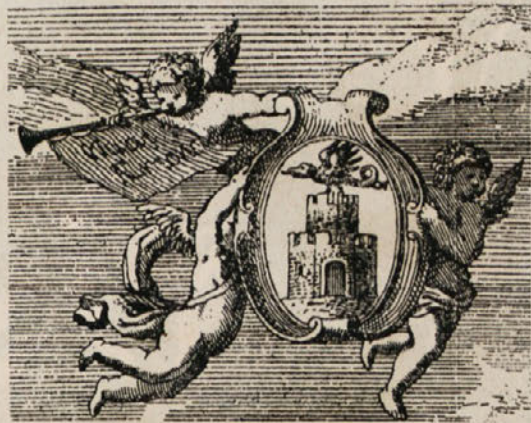
*

Najbolj znana kačja podoba zakletega božanstva je slovita bela kača, ki jo je ovekovečil Josip Jurčič in katere predstava še danes živi med ljudstvom. Krésnikovo mater je uklel Nebeški vladar zaradi njene zlobe v kačo, v belo kačo, ki pomeni skoraj gotovo isto kot »Kačja kraljica«.

Bajka pravi, da je Bela kača mati in kraljica vseh drugih kač. Glava ji je debela in mačkini podobna. Vrh glave nosi krono in v njej dragocen kamen, ki se v temi tako svetí, da šivajo štirje krojači pri njem brez druge svečave. Kdor dobi tedaj demant iz njene krone, je srečen za vse življenje, toliko je vreden. Zato so jo že od nekdaj zelo zalezovali. Ali ta kamen je težko dobiti, ker je Bela kača silno huda in poveljnica vseh kač. Ne stanuje nikoli sama, ampak v večjih kačjih gnezdih, iz katerih pride malokdaj na dan.

Bil je kačji lovec, ki je gadom mast pobiral. Našel je v velikem skalovju med bukovjem veliko kačje gnezdo in je hotel tudi tukaj gade poloviti, da bi masti dobil. Vzame s seboj tovariša, da bi mu pomagal, ker se mu je dozdevalo, da bo več kač kakor drugod. Ko pride do skalovja, odbere primeren kraj, odlomi leskovo šibico, ki je zrasla v enem letu, načrta s šibico ris, se vstopi v sredo, pripravi svoje orodje in vzame piščal v

roke, da bi sklical kače. Tovariš pa se je bal Bele kače in si ni upal ostati pri risu. Zleze torej v deveto bukev od risa proč in ko je oni v risu jel piskati na svojo piščalko, je videl, kako so od vseh strani lezle kače proti risu, rjave, pisane, grebenaste in druge. Vsaka je položila glavo na ris. Nenadoma pride še Bela kača, položi glavo na ris, udari z repom po tleh in v hipu puhnejo vse kače v lovca in ga tako opikajo, da pri priči umre. Ko bi njegov tovariš ne bil na deveti bukvi, bi se slaba godila tudi njemu.

Zmaj v grbu Ljubljane (po Valvasorju)

Vera v Belo kačo je dobila po pokristjanjenju krščansko obeležje. Tako menijo na Vzhodnem Stajerskem, da pošlje Bog Belo kačo, kadar hoče koga kaznovati. — Neka ženska je šla nekoč v nedeljo zjutraj na njivo po travo. V cerkvi je bila pravkar maša. Po poti ji pride naproti ženska, ki je bila vsa belo oblečena. Reče kmetici: »Strašen greh delaš, ko greš na delo, ne pa k maši. Zdaj si moraš eno izvoliti: pogubljen ali opasana.« Kmetica se nasmeje in reče: »Trikrat sem rajši opasana kakor pa pogubljen!« Komaj to izreče, prifrči po zraku Bela kača in se kmetici trikrat omota okoli pasa. Bela žena pa je izginila. Nihče ni mogel kmetici kače odpraviti. Pikala jo je tako dolgo, dokler ni umrla...

*

Nekaj bistveno drugega so pa kače, ki predstavljajo posmrtno podobo človekovo. Verstvo starih Slovencev ni poznalo posmrtnega življenja v smislu nekaterih drugih poganskih verstev. Stari Slovenci so marveč verovali, da dobi duša umrlega podobo kače in da nadaljuje v tej podobi svoje življenje v domači hiši. S skrivnostnimi močmi varuje tak rajnik dom in domače ter ohranja hišno blagostanje. Zato mu je pa treba streči, biti obziren do njega, ga puščati v miru...

To vérovanje se je naslonilo na dejanski obstoj »hišnih kač«, ozev, vozev ali gozev, dolgih kakor grabljščice, ki jih poznamo mi kot belouške in v resnici živé po človeških bivališčih, ne da bi kaj hotele človeku. Nič čudnega ni, da je človeku lastna groza pred kačami, posebno še pod vplivom bajnih predstav o laznini sploh, ovila skrivnostno bajno kopreno okoli teh svojevrstnih hišnih prebivalcev ter začela v njih gledati duše prednikov. Dejstvo je, da smo imeli Slovenci še dolgo to vrsto kulta prednikov. Ko je misel tega kulta zbledela, pa je še vedno ostalo prepričanje, da hišni »ože« hišo varuje, da ga je treba spoštovati, mu dajati hrano (= mu »žrtvovati«!), in da gorje hiši, kjer bi ože ubili ali pregnali.

Tako se je še nedavno dogajalo, da je pustila gospodinja ožu opoldne lonček jedi — najrajši mleka — v peči pri žerjavici. Ko je družina spet odšla na polje, je prilezel ož izpod ognjišča v peč in pojedel, kar mu je gospodinja bila pripravila. Zvečer se je gospodinja vrnila. Preden je zakurila za večerjo, je prilezel ož iz peči in izginil počasi pod ognjiščem...

Pri neki hiši so bili prilezli nekoč vsi oži na njivo k ženjicam. »To ne more biti nič dobrega,« si mislijo ženjice in gredo domov. Res zagledajo, kako šviga ogenj iz dimnika. Posrečilo se jim je, ogenj pogasiti, ker so nanj opozorile hišne kače...

Polagoma se podoba hišnega oža - prednika zlije s podobo »bele kače«. — Bila je kmetica — pripoveduje neka naša bajka —, ki je imela majhne otroke. Hodila je v polje delat in puščala otroke doma ter jim v skledo dajala mleka, da medtem niso bili lačni. Vselej so vse pojedli; zato jih je mati hvalila, da so pridni. Otroci pa pravijo: »Šaj ne jemo sami, k nam hodi tudi lep tiček jest.« Mati si misli, da hodi kakšna mačka jest z otroki. Vendar se ji čudno zdi, ker pripovedujejo otroci o belem tičku. Prepričati se hoče, kaj je. Skrije se tedaj v hišo in postavi otrokom mleko v vežo kakor po navadi. Kmalu se privije bela kača z lepo krono izpod mize ter se najmlajšemu zviže v naročje. Mati je bila vsa trda od strahu. Otroci pa so božali in gladili lepega tička. Ko se kača najé, strese lepo kronico z glave ter se zopet zgubi v luknjo. Brž ko je kača izginila, je skočila mati v vežo in spravila otroke na varno. Seveda ni pozabila pobrati krono. Dela jo je v skrinjo, kjer so imeli prejo. Ded je pozimi prejo vil. Vso zimo je vil, pa je ni mogel poviti. Misli si žena: »Kaj moré to biti? Morda ima krona takšno moč?« Zato dene krono proč — in kmalu je bila preja povita. Denejo krono v žito, merili in merili so žito, pa ni nikdar pošlo. Tako so devali kronico tudi k drugim rečem in v kratkem si je hiša tako opomogla, da je bila najpremožnejša v vasi. Imeli so kronico tako dolgo, dokler je bil tisti rod pri hiši, ki je z belo kačo tako prijazno in lepo ravnal...

Dragocena kronica, ki jo je Krésnik ugrabil Kačji kraljici, se je tako spremenila v otipljivo znamenje hišnega blagoslova, ki ga daje umrli prednik. Naslednja bajka pa ne kaže samo, kakšna nesreča je, če kdo hišno kačo ubije, ampak tudi dokazuje, da se je ohranila vera v hišne kače - prednike na Slovenskem vse do konca prejšnjega stoletja. Bajko je objavil Ivan Šašelj v svojih »Bisernicah iz belokranjskega narodnega zaklada, II.« (1909) tako, kakor jo je povedala Kata Jankovič iz Bednja. Podajam jo tudi jaz nespremenjeno: V neki vasi je živela žena, ki ji je bil mož v Ameriki. Imela je troje otrok. Svoji deci je dala piti mleko, sama pa je odšla po svojih opravkih. V kuhinjo k deci pa je došla kača izpod peči in je jedla z deco mleko. Deca so se prestrašila in so začela mater klicati: »Mama, z nami puzina je.« Mati pa se ni zmenila za to klicanje. Tako so jo deca zvala več dni. Enkrat je šla pa vendar gledat, kaj otroci zmirom kličejo in je zapazila veliko kačo, ki je jela z otroci mleko. Ona se je jako prestrašila, da če kača deco zapuhni. Za to je hitro pisala možu v Ameriko, da naj gre brž doma, da hodi v hišo kača in če njo in deco zapuhni. Mož se odpravi hitro doma in razkopa peč in najde sredi pečnega zida veliko gnezdo in v njem veliko kačo. To hitro ubije. Ponoči pa mu poginejo najboljši voli, zato ker je kačo ubil. Ta namreč ni hodila zato, da bi zapuhnila ženo in deco, ampak zato, ker je bila ponočni gospodar... — Po drugih bajkah je posledica takega nespametnega dejanja še dosti hujša. Tako se je v nekem drugem primeru začel jokati najmlajši sinček in tožiti očetu: »Zakaj ste mi ubili mojega tička?« Ni se dal potolažiti in je umrl še tisto noč...

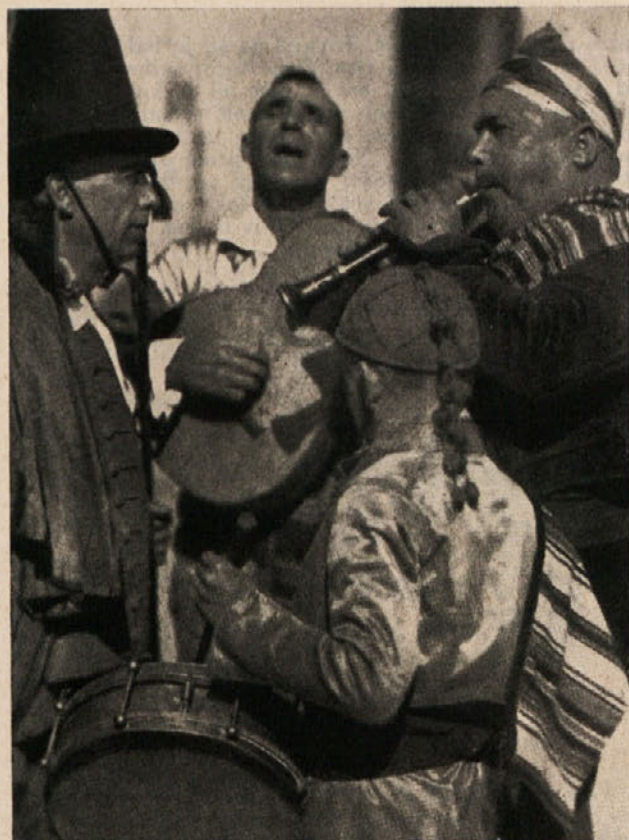
*

Skrivnostni pojav zmajev in kač v našem ljudskem vérovanju se nam kaže kot usedlina poganskega verstva naših prednikov. Že bajke same, če jim poiščemo smisel in zvezo, so dosti zanimive. Še vse zanimivejše pa morajo biti korenine zmajskega in kačjega motiva. Te pa gotovo vodijo na vzhod, od koder so naši davni predniki prišli. Le vzhod je zmožen tolikšne fantastike. Danes se čudimo, kako nas je zahodni svet streznil.

(Bajke sem navajal večidel po Keleminovi veliki znanstveni zbirki »Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva«, Celje 1930.)

Mestece Frias ob Ebru v severni Španiji se je zgnetlo okrog hriba pod »španskim gradom«. Severno špansko lice ima drugačne poteze od sončnega juga. Ljudstvo tod pravi, da imajo »devet mesecev zime in tri mesece pekla«

Španska vaška godba je prišla počastit novega župana: z bobenčkom, kitaro in flažoletom mu igrajo in se napenjajo, toda župan je kljub temu skrajno resen

Andaluzijski kravji pastir v slikoviti noši: na glavi klobuk s širokimi kraji, na rami dolgo, krepko palico, da kroti bika, kratek jopič in široke usnjene zaščitne oplate za noge

Giralda, slavni stolp stolnice v Sevilji, ki je nekdanj bila mohamedanski minaret. V njem je široko stopnišče, ki vodi do vrha in po katerem se tuji zelo radi vzpenjajo prav do zvonika, kjer imajo imeniten razgled nad pisanimi poslopji in nad reko Guadalquivir. Zvonik so arabski gradbi dodali v 16. stol., a celota je vendar prav skladna

V taki bogato vezeni in pisani obleki se pokaže španski matador, ko stopi v areno za bikoborbe. Ves plašč je prepleten z rdečimi, sinjimi in zlatimi nitkami

Aragonske starke v Ansoju v Pirenejskih gorah opazuje mlado življenje po cestah. Tako so bile ženske napravljene še v Kolumbovih časih

POGLED V SONČNO ŠPANIJO

Španska dekleta rajajo. Ali ni v teh pisanih in bogatih nošah marsikaj, kar spominja na naše?

Ob določenih praznikih lahko vidiš po sevillskih cestah takele španske lepoticke. V lasih ima zataknen visok glavnik iz želatovine

Na levi: Ribiča se vračata z nočnega lova. Bosa Baska sta s svetilkami lovila jegulje, ki jih tod pečejo v olju in cenijo kot posebno slaščico. Ribiča sta potomea starodavnega in skrivnostnega plemena. Njihov jezik »euskar« je ostalina nekega Iberskega narečja, ki so ga govorili po Španiji pred rimsko zasedbo

Deklica iz La Alberce. Posebno vezena oglavna ruta mora z enim rogličcem viseti čez čelo. Okrog vratu ima pritrjene nešteto ogrlice, ki pa čisto segajo kar do kolen. Na njih vidiš zlate in srebrne kroglice in koralde, nanje pa še obešajo jagode molkov, svetinjice in zlate križce

Noša v Valenciji je morda najlepša in najbogatejša: široko krilo s pisanimi brokatnimi cvetkami in z briljantnimi sponkami spet životec. Na glavi nosi pozlačen glavnik

Večer v Rovtih

Dolinarjevega rovta je bilo za šestnajst senosékov. V spodnjem, položnem koncu so čepole svisli, desno od njih je kraljevalo nekaj visokih, lepo raslih macesnov. Od tod se je rovt vedno strmeje dvigal in v dolgem jeziku segal visoko v boršte Črne gore; na iztrebljeni gozd so še sedaj tu in tam kazale groblje kamenja, porasle z lesko in robidovjem; rovt je bil zadnji v vrsti strnjenih senožeti, ki so se začenjale takoj nad obširnimi pašniki nad vasjo.

Bil je sončen in odprt na vse strani. Spodaj pred teboj so zoreli travniki in zlata žitna polja. Po njih se je vila bela cesta od naselja do naselja, skupine skromnih, a čednih hiš, ki so se stiskale k cerkvi kakor piščeta h koklji; ob cesti se je med srebrnimi vrhami lesketala bistra Ribnica, po vsej dolini tja do izliva iz jezera, ki je kakor v dragocen prstan vdelan smaragd počivalo globoko sredi temnih gozdov in gora in se ga je videlo z rovta samo del. Oko je zaporedoma objemalo Raven, Tičarico, Plešo, Pršivec, Hebat, Zajámence, Praprotnico in Jelenji vrh, ki so se pletli nad dolino kakor opojno dišeči venci, iz zelenega smrečja pod visokimi in svetlimi oboki bistriške cerkve ob velikih praznikih. Končno se je v brezmočnem občudovanju zazrlo v sivi masiv Sleména, ki se je kopal v žgočem poletnem soncu in se dvigal v čisto nebesno modrino.

Sonce se je že precèj nagnilo, najhujša dnevna pripeka je ponehaval. Lep kos rovta okoli svisli je bil že posečen, posečen tako spretno, da so otroci dejali, da je obrit kakor ata za nedeljo. Stric Lovrenc, ki je prebil svetovno vojno na vseh mogočih frontah in je videl mnogo sveta, slok in koščen mož srednjih let, opaljen od sonca, s prečudno mehкими modrimi očmi, ki pa je bil z besedami zelo varčen, skoraj skop, je zgoraj nekje osamljen kosil. Ženski, mlada Dolinarica sama pa njena tašča, in Francelj, droban in nežen študentek, ki si je moral s srajco varovati hrbet pred soncem in so ga pri težjem ročnem delu kaj kmalu na dlaneh zaskelili žulji, so sredi rovta že zgrabljevali razstlano seno, ki se je čez dan sušilo; ograbke so znašali na kupe, ki jih je bilo že precèj narejenih. Blizu grabljic je v senci košate smreke vztrajno čepel ljubljencek stare mame, debelušasti Cenek s predpasnikom, ki je imel en sam ogromen žep in na njem uvezeno mucko. Nepristano je tarnal, kako mu je vroče in si v velikih požirkih gasil žejo s hruševno vodo. Njegovih bratcev ni bilo na spregled domala ves dan.

Sence so se daljšale. Ko so zgrabili zadnjo záplato sena in napravili poslednjo kopicu, so poklicali strica. Francelj pa je prinesel iz svisli tri hrapave in težke rjuhe iz domačega platna. Razgrnili so jih poleg kupov in nalágali. Napolnjeno rjuho je stric zadel na ramena, ženski sta mu pomagali.

»Pa še ti eno poskusi!« je podražila Dolinarica Franceljna, ki ji je bil nečak in pri njej na počitnicah. Študent si je vedno prizadeval dokazati, da so v zmoti, če menijo, da ni prav za nobeno rabo. Počeni je. Ko je začutil na plečih in nad glavo trebušasti tovor, mu je planila rdečica v obraz; toda brž se je zagrizel s prsti v rjuho in se previdno dvignil. Skoraj bi ga vrglo iz ravnotežja. Sklonjen je stopal navzdol za stricem. Ves čas se je bal, da ne bi zvrnil in padel. Šlo je po sreči.

Na zadnji strmini nad svislimi mu je pa na zglajenih čevljih vendarle spodrsnilo. Sveženj se mu je zakotalil v globel, kamor so otroci metali pri košnji presekanke slepce. V hipu se je pobral in se ozrl, če ga morda oni zgoraj ne gledajo. Oddahnil se je, ko je ugotovil, da je preveč za robom, da bi ga mogli videti. Poleg tega je stric Lovrenc, ko je opazil študenta, kako si je na hrbtu otipaval kosti, seno naglo spravil na varno.

V svisljih je bilo že precèj sena. Toda stric je donášal še vedno novih rjuh in jih z lestve preko brun praznil na pod. Dolinarica je pustila kupe in odšla k

svislim. »Janez!« je klicala mimogrede na vse grlo. »Janez, Jožek!« Nič. »Kje sta že spet, fanta preklicana? Same neumnosti jima roje po glavil!« se je hudovala sama zase. Nato se je obrnila v breg k Franceljnu: »Francelj, no, pa ti pojdi po vodo! Od nikoder ju noče biti.« V njenem glasu je bilo nekaj prošnji podobnega; Dolinarica je čislala študenta, bil je razumen in postrežljiv dečko.

Francelj se je odzval rade volje: studenec mu je bil najljubši kotichek v rovtu. Pograbil je petrih in hitel skozi vrt visokih kresnic, ki so ga oplazile po golih nogah z razkošnimi belimi cveti in stresle nanj rume-nega prahu. Pri Logarjevih svisljih je krenil v kratek breg, ki je s svojo močvirnostjo in s številnim ledvičastim listjem kalužnic oznanjal bližino studenca. Ta je izviral v tihem, senčnatem in hladnem gozdičku. Kristalno čista in ledeno mrzla voda je pritekala iz skrivnostnih, temnih globin žive skale. Zunaj jo je lesen žlebič prestrezal v nastavljeno posodo. Francelj je sprva nekaj časa poslušal, kako je curek studenčnice bobneče padal v prazen petrih.

Nato je zapazil na s smrekovimi iglami na debelo posutih tleh nad studencem drobne mravlje, celo karavano, ki ji ni videl začetka. Vse so se gibale, vsaka je nosila ali vlekla ogromen tovor in ga odložila na točno določenem mestu mravljišča, kjer so ga prevzeli in uporabili gradbeni delavci.

Potem je priklenila njegovo pozornost živa barva dveh korčkov na skalnatem obronku tik nad izviro. V skriti samoti se je razvila njuna lepota. Nagnil se je nad njiju in se opajal z njunim vonjem. Ko se je vzravnal, je začutil, da si je zmočil srajco.

Pogled mu je obvisel za tem na mušici enodnevnici, ki je pijana od radosti plesala v rožnatem, že medlečem sončnem žarku, ki se je prikradel skozi goste veje smrek in poševno lil v mračni gozd.

Slednjič so se njegove misli ustavile na strugi studenca: v njej so ležali preteklo jesen odpadli listi bukev brez slehernega utripa življenja, rjavi, zlepljeni, pomešani z zelenim sluzom, trohneči.

Iz razmišljanja ga je prebudila voda, ki se je že davno hrupno prelivala preko posode; nagnil je petrih, da je nekoliko vode odteklo, in ga zamašil s čepom. Komaj je pritaval iz samote, ga je vsega prevzelo novo čudo.

Nebesna modrina je docela zgubila svojo ščemečo nasičenost, postala je nežna, mila. Na meglice — tenčice na obzorju je legel zlat nadih. Obrisi gora in gozdov so se poslavljalji v rožnatih, vijoličastih in modrih barvnih otenkih. Doline je zagrnila tema, sence so se naglo vzpenjale vedno više, sonce je v vsem svojem škrlatnem veličastvu tonilo za Rodico...

V dolini se je pri sv. Magdaleni na Brodu zganil zvonček in tenko zapel Zdravo Marijo. Komaj je utihnil, je začel moliti sv. Miklavž pri fari; resno, počasi in zamolklo, kakor pač molijo starci. Ribičev laz in Kámenje sta mu začela odgovarjati skoraj hkrati. Njihovi molitvi se je pridružil tudi Francelj, njegova duša; ustnice se še zganile niso.

»Kje pa vendar tako dolgo hodiš? Stopi vendar, stopi!« ga je priganjala teta, ko ga je zagledala kakor začaranega motoviliti skozi kresnice. Bila je po pravici ogorčena. Po njegovi krivdi se bo večerja zakasnila in ljudje bodo morali lačni čakati. Francelj se je začudil. Bilo mu je kakor onemu popotniku po Gorjancih, ki je menil, da se je samo za hip predal petju rajске ptice.

Medtem se je docela zmaščilo. V konti pod svislimi je plapolal ogenj. Goreče dračje je pokalo. Kakor ovčja volna nakodrani dim se je valil v breg, se cepil v posamezne kolobarje in se slednjič razblinjal v nič.

Dolinarica je naglo nalila iz petriha vode v črno železno ponev in vtaknila nje ročaj v zarezo v kolu ob ognju, da so plameni začeli lizati posodo, ki je v trenutku postala sajasta. Voda je kmalu zavrela in go-spodinja je vsula vanjo turšične moke.

Tedaj so prišli stric Lovrenc, ki je nosil poslednjo rjuho sena, stara mati s tremi grabljami, nje se je držal za krilo debeli Cenek. Posedli so po rjuhi, ki jo je Dolinarica že prej razgrnila po tleh nad ognjiščem. »Francelj, daj, pokliči onadva!« je velela teta. Študent je stopil na rob rovta, od koder se je videlo po gladkih rebrih sosednjih senožeti: »Janez, Jožek, jeest...!« To pot ju ni bilo treba dolgo čakati. Kmalu sta se prikazala izza jelševja, ki je raslo po pobočju vzdolž studenca.

Žganci so bili že skuhani, končani pa še ne. Gospodinja je šla v svislj po záseko in jo v kozici nesla nad ogenj cvret. Zabeljeni žganci so se nato dolgo popekali nad žerjavico.

V krogu so polegali po rjuhi. V sredi se je košatila zvrhana ljúbenska skleda čisto drobnih turščičnih žgancev, ki so prijetno dišali. Vsak je dobil še latvico osvežujočega kislega mleka. Večerja je družini teknila. Dolgo časa ni bilo čuti drugega kakor zvenk zajemajočih žlic, ki so se zadevale ob stene in dno glinastih posod. Šele ko so za silo utešili glad, so se jim razmajali jeziki. Najbolj zgovorni so bili pač otroci.

Janez in Jožek, ki sta se zmuznila z rovta kmalu po kosilu, sta obiskala domala vse sosednje senožeti: Rávníkovo, Skalovčevo, Gromovo, Zimovčkovo; tam sta našla svoje tovariše. Preobrnilo so vsak rovt do zadnjega koticčka. Povsod so kaj staknili: tu polžje kajžice najraznovrstnejših velikosti, oblik in barv; tam rogača z močnimi, kleščam podobnimi čeljustmi; nekje osir, prilepljen na sivo ploščo škrljevca; drugje zopet čmrlje, v zemlji skrite. Najti brencelje so smatrali za največji uspeh, pri njih so se najdlje zamudili.

Kamor so videvali vztrajno sedati s paše se vračajoče živalce, tja so pokleknili v travo, prislunhili pridušeni godbi v zemlji, z od pričakovanja zastajajočim dihom previdno odkrivali ruše in mah, ugotovili število prebivalcev in njih barvo, pa pri tem skrbno pazili, da jim ni ušla matica, si ogledali satino in dognali, koliko lončkov je napoljenih z medom, koliko pa samo z zalogo. Če je kdo skušal med čmrljem posrkati, so ga pretepli. Ko so končali s strokovnim ogledom in oceno, so se bolj ali manj glasno sporekli, komu bo na novo odkriti roj pripadel. Janez je pri večerji povedal, da si je danes zagotovil dva roja: enega sivčkov in enega rjavčkov. Ko se vrnejo v dolino, ju bo presadil s satino in mahom vred v škatle za cikorijsko in odnesel s seboj. Doma ju bo predejal v panjčice in postavil na kamnit pomol pod oknom. Po cele ure bo nepremično preždel pri njih in jih opazoval. Ko bo velik, bo dobil od bogatega strica iz Češnjice prave čebele. Na vrtu si bo postavil čebelnjak, v njem bo polno panjev z živo poslikanimi končnicami. Ves svoj čas in vse svoje znanje bo posvetil čebelam. Menil je, da bo to že tudi njegov poklic; da se bo moral razen s čebelami ukvarjati še

z nečim drugim, važnejšim, tega sedaj nikakor ni mogel razumeti.

Jožek je stikal bolj za kamenčki, robidami, málinami in jagodami, ko so sem in tja naleteli na kako grobljo ali poseko. Ko je pa obračal žepe, se mu je med drugo pestro vsebino vsulo iz njih tudi nekaj na pol golčnih lešnikov.

Ko je Jožek omenil malíne, sta se precèj gostobesedno porazgovorili o njih Dolinarica in njena tašča. Po koliko so jih plačevali lansko leto, katera jih je največ znosila v trgovino, gostilno in k prekupčevalcu. Letos je bilo vreme kaj ugodno; če že niso, morajo biti kmalu zrele. Treba bo iti pogledat. Ugibali sta, v katero frato bi bilo iti, da bi dobili čimveč tistih debelih, sočnih, težkih, zrelih, ki ti same padejo z veje v lončič in ti ga mimogrede napolnijo. Na Selo, v Strme? Pod Šavnik in Mali vrh? Morda na to ali ono plat Črne gore?

Mrak je prehajal v noč. V dolini so se prižgale luči, cel klobčič na Bistrici, od njega se je odvila dolga nit proti Bukovemu.

»Ata, ata!« so zaklicali otroci, ko se je pojavila na robu rovta tenja mladega Dolinarja. Po trdem dnevnem delu je pod noč prihajal v rovt, da je tu prespal; na vse zgodaj zjutraj, še pred sončnim vzhodom in ko so še vsi drugi spali, pa si že čul pesem njegove osle in zamahe kose, pod katero so padale v redéh rosne bilke in odpirajoče se cvetlice. Ko je posekal dobršen kos rovta, se je spet vračal v dolino na posel.

Menili so se o gospodarstvu in računali, v koliko dneh bo rovt pospravljen. Sedaj je povedal kakšno pretehtano tudi sicer molčeči stric Lovrenc. Tisto visoko smreko v grapi, ki bi se zaradi nje sosed Koder najrajši pravdal, bo najbolj pametno posekati; na jesen bo itak treba svislj zakrpati streho, da ne bo puščala in da je ne ulomi sneg. K staremu Zimovčku pa bo treba zapeljati samotěžnice; so že precèj zrahljane od voženj po teh strminah in tudi okovje bo treba premenjati. Ko je Dolinar nadrobil še nekaj novic iz vasi, so se odpravili k počitku.

Utrujeni udje so se zadovoljno pogreznili v mehko seno. Otroci so se še nekaj časa jezili na kobilice, ki so jim skakale po obrazu, in se jih otepali, pa tudi nje je kmalu premagal spanec.

Francelj je prislunhnil divjemu bučanju Bistrice, ki je prihajalo iz skalnate tesni pod graničarsko karavlo, neutrudnemu cvrčanju murnov po rovtu in skrivnostnemu šelestenju macesnov poleg svislj. Potem se je skozi odprtino v prednji steni zazrl v trde obrise v višine kipečih gora in v zvezde, ki so na gosto posejane vdano drhte na nebu. Postajalo je vse hladneje. Moralo je biti že pozno. Drugi so se odpočivali, otroci so sanjali, Francelj pa še dolgo ni mogel zatisniti svojih oči.

Velikonočna procesija pod Stolom

S KRAMPOM IN LOPATO

S tema dvema koristnima pripravama ima navadno posla delavec pri običajnih kopaških delih, na novih stavbah, v jamah, na cestah, pri napravljanju jarkov itd. Brez teh instrumentov pa tudi znanost ne more biti. Geolog in paleontolog, botanik in mineralog in še kak drug raziskovalec je skoraj bistveno navezan na njuno pomoč, če hoče priti na katerem kraju do originalnih vpogledov in rezultatov. Skoraj enako sta od uspeha teh dveh orodij odvisni arheologija in prazgodovina.

Bolj znana je ta resnica o arheologiji ali o tzv. klasičnem starinoslovju. Tja do začetka 19. stoletja ni Evropa vedela o kulturi starih Grkov ter Rimljanov ter onih antičnih narodov, s katerimi so Grki in Rimljani izmenjavali kulturne dobrine, nič drugega kot ono, kar je stalo zapisano pri antičnih pisateljih, iz katerih so črpali novodobni humanisti svoje znanje o starem veku. Po dotlej znanih muzejih in zbirkah stare umetnosti in starožitnosti je bilo sicer zelo mnogo gradiva, toda bilo je malo uporabnega vmes. To je postalo drugače, ko so se odločili raziskovalci pri raznih evropskih narodih za izkopavanje na tleh Grčije in Italije. In pričela so polagoma prihajati na dan antična mesta in številni drugi kraji kot središča stare kulture, drugo za drugim so prihajala na dan svetišča — templji, gledališča, mestne hiše, bazilike, pokopališča itd. Povsod, kjer koli je zastavil raziskovalec kramp in lopato, je mogel pričakovati dobre žetve za znanost in tako so postale znane ne samo po svojem zunanjem licu, temveč tudi z zgodovinske strani Atene, Olimpija, Delfi, Korint, pa grška mesta v Mali Aziji, kot so Milet, Pergamon, Efez, dalje grške kolonije na ostalih obalah Sredozemskega morja, predvsem v Italiji. Pa tudi Italija ni zaostajala. Mimo Rima, ki so ga jeli polagoma s krampom in lopato luščiti deloma iz zazidav novodobnega in srednjeveškega Rima, deloma pa iz tal, je vstalo na dan od Vezuva z lavo zalito mesto Pompeji, o katerem ni bilo prej nič drugega znanega kot to, da ga je vulkan zasul. Z mestom samim se je odkrilo tudi vse življenje naselbine ob trenutku, ko ga je doletela narurna katastrofa. Razen Pompejev pa so v Italiji postale znane tudi velike etruske nekropole.

Pa ni samo mest in arhitekturnih spomenikov odkrila lopata, tudi neštevilo izdelkov umetnosti, obrti, napisov itd. je prineslo izkopavanje na dan. Grško vazno slikarstvo, ta sijajna veja grške umetne obrti, je skoraj v celoti zasluga izkopavanja, da omenim samo znamenito »perzijsko grobljo« na Akropoli, kjer je bilo zasutih na tisoče vaz.

Vse to je imelo velike posledice za klasično starinoslovje in vse ž njim združene vede. Poslej si brez krampa in lopate arheologije ni mogoče misliti. Ravno tako se je pa popolnoma spremenila slika antičnega sveta, odkar se vrše izkopavanja po središčih in drugih postojankah antične kulture.

Manj znano je vse to o prazgodovini. Prazgodovina je veda, ki raziskuje — ime samo to pove — pradobe človeške zgodovine. Te dobe so še pretežno brez pisave, zato je mogoče tu tudi marsikaj takega, kar nam v antičnem času pove in razodene kak izkopen pisмени spomenik, napis, ugotoviti samo s pomočjo izkopavanja in nam zaradi tega ta ali oni spomenik ostane sploh neznan, ker se nikjer ne omenja. Prazgodovina je precej mlajša veda od klasičnega starinoslovja, vendar je s krampom in lopato odkrila že mnogo kulturnih središč in posvetila s svojim delom daleč v pradavnino.

Sl. 1. Grob v obliki kamnite skrinje. Zgornji Globodol. Primer provincialnega groba iz rane rimske dobe

Tla naše domovine hranijo mnogo spomenikov iz prazgodovinskih in zgodnjezgodovinskih časov. V prvo vrsto sodijo spomeniki izpred rimske okupacije našega ozemlja, spomeniki druge vrste so pa pretežno rimski. Le majhno število spomenikov je takih, da jih ni bilo treba za znanost rešiti z izkopavanjem, ogromno večino pa je bilo treba izkopati in jih bo treba tudi v prihodnje, če bomo hoteli spolniti svoje znanje in spoznanje najstarejših delov zgodovine naše domovine.

Namen izkopavanja je odkritje spomenika, ki dotlej sploh ni bil znan; z njegovim odkritjem se znanost obogati za novo vrednoto, postavljena pa je tudi pred nova dejstva. Iz tega je razvidno, da ima izkopavanje od sile važno mesto, kajti od dobro in vestno izvedenega izkopavanja zavisi vsa nadaljnja usoda raziskavanja in to tako zelo, da je bolje pustiti starino v zemlji, kot pa jo slabo izkopavati. V naslednjem si malo oglejmo izkopavanje od blizu.

Z ozirom na premakljivi značaj spomenikov ločimo nepremične in premične spomenike. Nepremičnina je vsak objekt, ki je tudi inace nepremičen; mestno ozidje Emona, nasipi raznih naših gradišč, ceste, jarki, jame in v njih nahajajoča se stanovanja, rimske in druge zgradbe, če se kje nahajajo, vse to je nepremično. Naravno je posameznost tudi na nepremičninah premakljiva, zid na pr. lahko razderemo in kamne odnesemo proč, toda s tem zid ni več rimsko ozidje, temveč le še kup kamenja. Tudi od stavb na kolih lahko vsak kol izrujemo iz zemlje, toda s tem stavbe le uničimo. Premičnina v tem smislu pa je vsak predmet, ki ostane spomenik, tudi če ga z njegovega prvotnega mesta premaknemo, in se razlikuje od nepremičnine po tem, da ga največkrat tudi moramo odnesti proč. Črepinje v zemlji, kamnita sekira, bronasta ali železna sulica, vaza, jagoda iz jantarja, vse to so premičnine.

Z ozirom na zakritost spomenika ločimo popolnoma zakrite spomenike od polzakritih. Pri popolnoma zakritem spomeniku so nam neznanne i oblika i mere i material in vse, kar ga podrobneje označuje. Zakriva ga ali zemlja, ali prod, ali na primer lava, ali stoje na njem druge novejšje zgradbe, ali je popolnoma predelan itd. Popolnoma zakrit je grob, ki leži v zemlji na planem, je fundament hiše ali kočje, ki ga je zakril močan sloj zemlje, je cesta, ki teče pod nivojem, je prosto v zemlji ležeč predmet, ki pride slučajno na dan in podobno. Polzakrit pa je spomenik, kadar je ta ali oni njegov sestavni del viden, ni pa viden v celoti. Najlepši primer za to je kako ozidje, ki ga vidimo deloma, a ki ga je treba zaradi popolnega poznanja kljub temu še odkopati. Polzakriti v tem smislu so nasipi gradišč, ki jih vidimo na terenu, a ne poznamo njih oblike, dalje stariške zgradbe, ki so deloma vzdane v novejšje zgradbe, in slično. Na sredi med čisto zakritim in polzakritim spomenikom stoji gomila; kot gomila je to odkrit spomenik, grob, ki ga hrani v sebi, pa je zakrit. Popolnoma odkritega spomenika ni tam, kjer je treba izkopavati.

Sl. 2. Treba je najvestneje izkopavati ob najnatanejšem opazovanju vseh podrobnosti

Kako razpoznamo in najdemo spomenik? Kako določimo mesto, kjer moramo kopati? Pri nepremičnih in polzakritih spomenikih kot so ozidja, nasipi, jarki, fundamenti večjih zgradb itd. je to precej lahka stvar. Emonsko ozidje vsakdo vidi, videla sta ga že v 17. stol. naša kronista Thalnitzcher in Valvasor; nasipi na gradiščih so včasih in ponekod že od daleč vidni; gomile ali tumuli privabljajo pogled s svojimi oblikami tudi že iz daljave in to še preveč. Malo bolj pa so zato skrite arheološke premičnine in nekatere vrste nepremičnin, ki so popolnoma zakrite. Tako ni za ugotovitev mesta, kjer leže ogelni kamni kake prazgodovinske hiše, nobene zanesljive metode, treba je samo poizkusno kopati in kopati, dokler ne najdemo takega mesta. Vse ostale »indicije« prinese zgolj slučaj. Največkrat nalete na starine pri oranju, manjkrat pri rigolanju in še manjkrat pri kopanju peska. Na Barju nalete na starine največkrat pri čiščenju jarkov in ob nizkem vodnem stanju Ljubljaniče ter njenih pritokov. Mnogokrat se je že zgodilo, da je prinesel krt na površje kup od pepela črne zemlje, v kateri so bili sledovi patine, pa tudi predmet sam je prispel s tem postiljonom na površje. V mestu prihajajo starine na dan vsako pomlad in jesen — ob stavbnih, regulacijskih in kanalizacijskih delih, zlasti pri kopanju fundamentov za nove zgradbe. Mnogo predmetov nanese voda ali pa jih odkrije na ta način, da odnaša teren. Na poslednji način je prišlo na dan najdišče mamuta v Nevljah pri Kamniku in je dalo to vodno delovanje povod za izkopavanje te ledenodobne postaje.

Prezreti ne smemo še dveh pripomočkov za ugotavljanje ležišč prazgodovinskih in arheoloških starin. V ljudskem izročilu živi mnogo dragocenih podatkov za iskanje takih mest, bodisi da posamezna ledinska imena ali krajevna imena že kar direktno na to kažejo (n. pr. Mirje in Gradišče v Ljubljani, razna imena Gradišče na deželi itd.), bodisi da živi od ust do ust, od roda do roda pripovedovanje, da se na kakem kraju nahaja zaklad, da je kje živela ajdovska deklica, da je zlato tele ušlo v zemljo, da je bil kje prejšnje čase velik grad in kar je še takega

blaga. Vse te pripovedi se zde na prvi pogled smešne, toda ugotovil sem, da se je skoraj za vsako tako storijo, ki so mi jo kod pripovedovali, skrivalo zgodovinsko jedro. Ajdovske deklice res nismo nikjer našli in če smo kod dospeli prav blizu zatega teleta, smo lahko ugotovili samo to, da jo je že drugam odkurilo: našli pa smo vselej tam ostalino prazgodovinske kulture. In kar se tiče grobelj, kakršne opeva Svetličič v svojem Ukletem graščaku, na njih res le preradi kraljujejo gadje in modrasi; je to zanje precej udoben svet starih razvaljenih zidov, bodisi suhih, bodisi zidanih z malto. Mnogo tega je že tudi zapisanega v slovstvu.

Drugi vir za razpoznanje najdišč pa je osebno izkustvo. Sčasom si pridobi človek posebno zmožnost za ugotavljanje raznih popolnoma zakritih spomenikov. Ne mislim tu na nikako jasnovidnost, temveč na izrabljanje onih nevidnih pravilnosti, katere vladajo tudi v tem navidez neurejenem svetu prazgodovinskih ostalin in ki se ti razodenejo šele polagoma, šele po dalj časa trajajoči praksi. To in preiščeno logično uporabljanje znanja vodi ob upoštevanju ter pravilnem tolmačenju okolnosti skoraj vedno do zanesljivih rezultatov.

Vzemimo, da je mesto ali najdišče znano, kaj sedaj? Tu se začno težave, težave zlasti za strokovno raziskavanje. Vzemimo najprej ta-le primer. Pri oranju na njivi so zadeli ob grob, oz. kot se pri nas pravi, »ob škrlji«. Če je v vas prodrla vest o tem, da se nekakšen muzej briga za take stvari, potem obveste muzej. Takih primerov je mnogo. Ravno tako številni pa so primeri, ko muzeja ne obveste in se lotijo dela nepoklicani. Od kmeta ne moremo zahtevati, da bo pravilno izkopal najdbo in tudi ne bo temu posvečal posebne pozornosti, ker rabi njivo čimprej za setev. Sam od sebe bo kmet ali preprost najditelj ravnal, kakor gre, le tam, kjer izpolnijo vsi bolj inteligentni, nego je on, svojo nalogo kakor je potreba: od muzeja dol do podeželskega učitelja. Najslabši primer je ta, da se loti dela kak divji kopač. Pri tem ne pride nikoli do prida rezultatov. Najslabša in najnevarnejša stran teh ljudi in sploh diletanškega izkopavanja je, da vidi samo dotično starino, samo dotični predmet in ničesar drugega. Tak človek, ki se je navadno lotil posla, zapustivši svoj poklic, iz same dobičaželjnosti, kot pričuje zgled umrlega Jerneja Pečnika in nekaterih še živčih, zapade v hipu strasti, ki preveva iskalce zlata, on koplje »šaca« in mu drugega nič mar. Značilna je metoda njegovega dela: ne strpi ga, da bi si v jami napravil večji prostor in lagodno delal, temveč brska v luknji najmanjše razsežnosti; če trči ob lonec, lonca zagotovo ne bo celega spravil na dan, temveč bo jemal črepinjo za črepinjo iz jame in čeprav je bil lonec v grobu cel, ima končno pred seboj le še kup črepinj. Črepinje pa zanj niso nič, on išče »zlata«. Rezultat je temu primerno razočaranje. Posebno nevarne in zapeljive so v tem pogledu razne kamnitne plošče. Pri izkopavanju neke gomile smo proti večeru na nesrečo zadeli na tako škrlj. V tem hipu delavcev ni bilo več mogoče krotiti, ker so pod njo domnevali glavni grob gomile. V tem jih je potrjevalo tudi to, da sem sklenil kljub temu zaključiti za ta dan delo, trdeč, da pod škrljo ni nič. Uvidevši nevarnost, da bodo škrlj ponoči dvignili brez mene in uničili poleg nje nahajajoči se grob, sem bil prisiljen nadaljevati z delom preko ure. Poln zadoščenja sem gledal razočarane dolge obraze teh iskalcev šaca ob zaključku dela pozno ponoči, njih vnemo pa je razodeval pot, ki jim je v potokih lil po obrazih.

Huda skušnjava za take vrste ljudi so tudi razne gomile. Gomile sploh dražijo ljudsko fantazijo in pred tem ne varuje niti višja izobrazba. V gomilah, kolikor je še deviških, je navadno res kaj; marsikomu se je sreča bogato nasmehnila. Zgovoren zgled, kako tak človek obravnava gomilo, nudi slika 8; v gornjih plasteh je ležala dragocena grobna najdba. Ker pa je domneval, da z ozirom na velikost gomile to nabrž še ni vsa njena vsebina, je napravil lisičje rove — gomila je bila spodaj, hvala Bogu, gluha.

Iskanje starin v najbolj grobi obliki iskalstva zakladov je najznačilnejša poteza divjih starinokopov. Hotič priti čimprej do cilja, se sem pa tja marsikateri res ma-

Sl. 5. Predmeti so podobni hudim bolnikom. Stična

terialno okoristi, a si sproti razdeva užitek, ki ga nudi lepo odkrit spomenik in za vedno uniči njegovo najpristnejše pričevanje. Samo za spoznanje je od tega načina boljši oni, ki bolj gleda na interese vede, a v stremljenju, nakopičiti čim večjo množino blaga, vidi ravno tako zlasti predmet, okolnosti pa nič in se tudi sicer poslužuje prav istih metod kot starinokop iz gornjega primera. Niti eden niti drugi si ne more predstavljati spomenika v celoti, temveč vidi samo posameznosti — drevesa, ne pa gozda.

Mnogo težavnejša naloga je izkopavanje za arheologa. Dasi mora pridobiti kot uspeh kampanje tudi ta ali oni predmet, vendar to ni nikdar glavni cilj, temveč le postranski. Važnejše nego predmet sam so zanj vselej okolnosti, v katerih se predmet nahaja, in raziskovalec mora stremeti, da reši za znanost to celoto tako, kakor jo je zapustila davna kultura. To pa niso majhne stvari. Spričo njih zbledi v raziskovalcu želja, da bi našel zlato, splahni misel, da bi našel sploh kak kovinast predmet in če oboje najde, je dobro, ker pričakoval ni niti enega niti drugega; računal je samo s kakim loncem: če pa že mora biti tudi kovina, naj bo. Cilj njegovega raziskovanja ni nikdar istoveten z nabiranjem predmetov, temveč s študijem stare kulture, ohranjene v tem in onem spomeniku. Da doseže ta cilj, mora izkopavati kar najbolj vestno.

Raziskavanje obsega trojno delo: 1. Izkopavanje, 2. znanstveno izrabo izkopanega objekta, 3. konserviranje najdenih predmetov.

Izkopavanje samo mora prevevati misel, da ni samo sebi namen, niti se ne vrši zaradi eksploatacije predmetov, temveč da se vrši zaradi znanstvenih ciljev. Zaradi predmetov se izkopava samo v posebno nujnih primerih, ko ga je treba rešiti in ko druge okolnosti znanstvenega raziskovanja ne dopuščajo. Uspeh izkopavanja zavisi od mnogih činilcev. Zlasti mora imeti raziskovalec v rokah poslušna sredstva, to je, delavci se morajo namenu podjetja popolnoma podrediti. To povzroča mnogokdaj trenja; ako so ta neodstranljiva, je treba takega kopača brezpogojno odstraniti. V večini primerov pa je delavec zelo hvaležen in se rad podredi, ker ve, da se pri tem mnogo nauči; na celo stvar gleda poslej z drugačnimi očmi.

Sl. 5. Slika kaže, koliko predmetov lahko vsebuje stlačena kepa prsti. Novo mesto

nika. Skoraj vsak spomenik, ki ga je treba iztrgati zemlji, zahteva drugačno metodo izkopavanja. Z nekaterimi smo hitro pri kraju. Tako je n. pr. grob v obliki kamnite skrinje (sl. 1) kaj hitro odpravljen in kljub temu je zadoščeno vsem zahtevam. Drugače pa je to pri gomili. Gomile ni mogoče kopati tako, kot jo koplje divji starinokop in kakor so bile prekopane vse gomile po Slovenskem z izjemo ene, ki jo je pri Boštanju ob Savi odkril Mantuani, in še maloštevilnih na Viru. Gomilo je treba ali prenesti s starega mesta na novo, ali jo prekopati v rovih navzkriž in podobno. To zahteva mnogo časa in še več denarja, zlasti ker je treba pri teh kakor sploh pri vseh izkopavanjih vselej stremeti, da pridemo do raščenih tal. Metoda izkopavanja se mora prilagoditi značaju spomenika.

Pri vseh delih je treba stremeti za tem, da se v čim popolnejši obliki dožene in odkrije prvotna situacija ali prvotno, originalno lice spomenika. To pa ne gre brez najnatančnejšega opazovanja vseh okolnosti in podrobnosti in brez minucioznega dela. V tem oziru je moderna prazgodovina in arheologija metode in tehnike izkopavanja silno spopolnila in profinila. Znane ekskurzije l. 1935 po naših krajih se je udeležilo nekaj prvih inozemskih strokovnjakov na tem področju, ki imajo izredne zasluge za spopolnitev metod izkopavanja. Posebno dragoceno je bilo tedaj obravnavanje naših domačih zadevnih primerov.

Izkopavanje je na videz enolično delo, v resnici pa je jako zanimivo. Zato je razumljivo, če človeka potegne za seboj. Vendar se je treba zavedati pri tem odgovornosti zlasti pri nas. Odgovornost nam nalagajo možnosti,

Sl. 4.

Lonec je srednji lonec iz slike na ovitku, sestavljen v muzejski delavnici.

Iz Griž pri Stični

Vodja izkopavanja mora imeti o cilju in obsegu dela jasno predstavo. Upoštevati mora čas in denarna sredstva, ki so mu na razpolago, zlasti tudi vreme, predvsem pa značaj objekta, ki ga hoče raziskati, in cilj dela mu mora biti popolnoma jasen. Na potek dela mnogo vpliva teren sam, kajti drugače se dela v publici ali ilovici, drugače v skalnatem svetu in v z rušo poraslem ozemlju. Poleg terenskih faktorjev je najvažnejša okolnost vrsta spome-

Sl. 6.
Zgoraj in v
sredi zadnji
del oklepa v
prvotnem
stanju.
Iz Vrhpolja
pri Stični

Oklep
potem, ko je
bil rekon-
struiran

Vsi predmeti v
Narodnem mu-
zeju v Ljubljani
— slike po
posnetkih Nar.
muzeja

ki jih imamo za objavo znanstvenih rezultatov in sploh za znanstveno predelavo izkopanega gradiva. To točko zato lahko obdelamo že kar v zvezi z vprašanjem znanstvene izrabe.

Znanstvena izraba spomenika se deli v dva dela: v delo na terenu med samim izkopavanjem ter v delo v laboratoriju oz. v zavodu. V teku izkopavanja je treba spomenik kartirati na splošno oz. izvršiti priprave za končno kartiranje, izgotoviti načrte, risbe, fotografije itd., beležiti potek izkopavanja, popisovati okolnosti in najdbe. Razen tega je treba vršiti posle, ki spadajo že v konserviranje. Doma pa je potem treba izvesti končno obdelavo v znanstvenem pogledu.

Arheolog koplje vedno le zaradi teh ciljev, za katere se starinokopu ni treba brigati, ker išče le »zaklad«. Prav zaradi tega ni arheolog nikdar razočaran, tudi če je premetal mnogo zemlje za malo loncev ali celo črepinj. Znanstveno izrabo mora pripraviti izkopavanje; zlasti njen prvi del mora biti že v dokončni obliki zaključen na terenu, ostalo pa pripravljeno. Dobro izkopan objekt je že na pol obdelan objekt. Znanstveno delo je mnogo počasnejše nego izkopavanje. Razen tega so zlasti pri nas razmere tako neugodne, da niti po preteku mnogih let ni mogoče objaviti rezultatov. Z ozirom na vse to, posebej pa glede na ono človeško slabost, ki ji je ime pozabljenost, je treba upoštevati pravilo: koplji toliko, kolikor moreš objaviti, preko te mere pa le v nujnih primerih. Kajti bolje je, da leži spomenik v zemlji, kakor pa da se valjajo starine neobdelane po raznih depojih. Skrbeti pa je treba seveda, da se zboljšajo možnosti za objavo. Znanstvena izraba mora usmerjati in voditi izkopavanja.

Končno tretji del, ki je najbolj popularen, to so najdbe. Večinoma krije vsak objekt neke starinske premičnine. Te je treba vestno beležiti, zapisovati najdbene okolnosti, zlasti pa kar najvestneje izkopavati ob najnatanejšem opazovanju vseh podrobnosti (sl. 2). Predmeti so navadno podobni hudim bolnikom in imajo čudne obraze. Lonci leže v črepinjah razsuti (sl. 3), glina je v vlažnem terenu mehka kot kvas, v suhem poka in se lomi. Niti sonce niti vlaga nista za takega bolnika dobra. Kolikor je še celih, jih je treba obvezati. Simpatičen ansambel imamo na sl. 3. Tako stanje se imenuje še odlično. Predmeti so pod pritiskom materiala, ali zemlje ali kemna, tudi stolčeni v kepe. Vse to zahteva minucioznega dela, tople skrbi. V preparatorskem laboratoriju postanejo iz teh »bolnikov« polagoma zdravi muzejski eksponati; lonec v sl. 4 je srednji lonec iz slike na ovitku. Koliko predmetov lahko vsebuje posamezna kepa prsti, kaže slika 5: spredaj v kepi se nahajajo železne sulice, desno v kepi železna ščitna grba, nato slede 3 glinaste sklede, na koncu kepe pa bronast trinožnik. Vse te predmete je bilo še mogoče rekonstruirati. V sl. 6 je oklep, ki ga je našel in tudi parkrat s krampom po njem udaril starinokop; iz prvotnega stanja je bil rekonstruiran kakor kaže slika 6 spodaj in sl.

Tudi to delo ni brez pravil in tehničnih posebnosti in je treba pri restavriranju in prepariranju upoštevati vse mogoče okolnosti. Končno je treba najdene predmete dati na primerno mesto — kamor spadajo — v muzej, kjer pričujejo nam in bodo pričevali tudi zanamcem o davnih kulturah na tleh naše domovine.

To je v grobih črtah orisana pot premakljivega spomenika iz objema zemlje do muzejske vitrine. Nepremakljivi spomenik mora ostati na kraju samem. Da ga ne razruši človeška roka, ga je treba po zaključku izkopavanja zasuti, ako pa gre za posebno važen spomenik, ga je treba konservirati v takem stanju, kakor je bil najden, in preide v varstvo spomeniškega konservatorja oz. podobne oblasti s temi nalogami. Najbolje pa je tudi tak spomenik zaščiteno tedaj, ako je znanstveno točno obdelan in objavljen v vseh podrobnostih.

Najstarejšo zgodovino naše domovine sta pomagala razjasniti kramp in lopata. Prvi sledovi človeka pri nas so znani iz ledene dobe, potem pa imamo za vsako prehistorično obdobje mnogo na ta način pridobljenih kulturnih spomenikov. Nastali, po večini pa tudi v zemljo prišli so mnogo prej, preden se je tod razširila pisava.

Ob zori se je rodil otrok

A. J. CRONIN

ODLOMEK IZ »CITADELE«

L. KLAKOČER

Čeprav je bila skoraj polnoč, ko je Andrej prišel v Bryngower, je naletel na Joeja Morgana, ki je čakal nanj ter z naglimi koraki hodil gor pa dol od zaprte bolniške postaje pa do hišnega vhoda. Ko ga je zagledal, se je po trdem vrtalčevem obrazu razlila uteha.

»O, gospod doktor, veseli me, da vas vidim! Vso to zadnjo uro sem tule hodil sem pa tja. Zena bi vas rada — pred časom je.«

Andrej, ki ga je vrglo iz premišljevanja svojih zadev, je Morganu dejal, naj počaka. Stopil je v hišo po torbo, potem pa sta se skupaj odpravila proti Blaina Terracei št. 12. Noč je bila hladna in polna tihe skrivnosti. Navadno je bil Andrej živahno dojemljiv, zdaj pa je bil top in gluhi. Ni ga navdajala svarilna slutnja, da bo ta nočni bolniški obisk nenavaden, še manj je mogel vedeti, da bo vplival na vso njegovo bodočnost v Drinefyju. Miša sta korakala molče, dokler nista prišla do vrat hiše št. 12. Tedaj se je Joe na mah ustavil:

»Ne bom vstopil,« je rekel in glas mu je drhtel od napetosti. »Toda, gospod, vem, da boste vse storili za nas.«

Ozke stopnice v hiši so peljale k majhni spalnici, ki je bila čedna, a siromašno opremljena in v njej je brlela petrolejka. Tu sta ob bolnici stali mati Mrs. Morganove, sloka, sivolasa ženska kakih sedemdesetih let, ter krepka, starejša babica, in opazovali Andrejeve poteze, ko se je motal po sobi.

»Naj vam pripravim skodelico čaja, gospod doktor,« je po kratkem molku hitro rekla prva.

Andrej se je rahlo nasmehnil. Spoznal je, da je stara, po izkušnjah modra ženska vedela, da bo treba še čakati. Slutil je, da se je bala, da bi bolnico zapustil z obljubo, da se bo vrnil kasneje.

»Nikarte z naglico, mati. Ne bom vam ušel.«

Spodaj v kuhinji je srebrel čaj, s katerim mu je postregla. Bil je preveč izmučen; vedel je, da ne bi ujel niti urice spanja, če bi šel domov. Vedel je tudi, da bo bolnica zahtevala vso njegovo pozornost. Lotevala se ga je čudna duševna otopelost. Sklenil je ostati, dokler ne bi bilo vse pri kraju.

Uro pozneje je šel po stopnicah gor, si ogledoval, kako se je stvar razvijala, šel spet dol in sedel kraj štedilnika. Vse je bilo tiho, le v peči je cvrlel ogorek in ura na steni je počasi tiktakala. Ne, še neki zvok — reden udar Morganovih stopinj, ki so odmevali s ceste. Stara ženica, oblečena v črno, mu je skoraj negibna sedela nasproti; njene čudno žive in modre, vprašujoče oči so bile trdno uperjene v njegovo obličje.

Imel je težke, zmedene misli. Prizor v cardiffski postaji, ki mu je bil priča, ga je še zmeraj bolesto tlačil. Mislil je na Bramwella, bedasto vdanega ženski, ki ga je grdo varala; na Dennyja, ki je nesrečno živel ločen od žene. Pamet mu je povedala, da so bili vsi ti zakoni bedne polomije. To je bila sodba, ki ga je zdajle navdajala z vznemirjajočo bolestjo. Rad bi bil gledal na zakon ko na lepo, tiho življenje, da, saj ne bi mogel drugače misliti, ko pa mu je Kristinina podoba plavala pred očmi. Njene oči, ki so z vsem bleskom gledale vanj, ne bi dovoljevale drugačnega zaključka. V njem sta se spopadla površni, dvomeči um in prekipevajoče srce, to pa ga je vznejevoljilo in potrla. Brada se mu je pobesila na prsi, stegnil je noge in ves zamaknjen strmел v ogenj.

Dolgo je tako slonel. Kristina je v njegovih mislih tako zelo zavladala, da se je kar zdrznil, ko ga je stara ženica nasproti nenadoma ogovorila. Njene misli so romale po drugih poteh.

»Susan je rekla, naj bi ji ne dajali kloroforma, če bi to detetu škodovalo. Kar nora je na tega otroka, gospod doktor.« Njene stare oči so se ogrele ob nenadni misli. Tiho je dodala: »Ej, saj smo vsi, mislim.«

Zbral se je s silo.

»Mamilo ne bo škodovalo,« je rekel ljubeznivo. »Obema bo dobro.« Tedaj sta zaslišala glas bolniške strežnice, ki je klicala z ograje vrh stopnic. Andrej je pogledal na uro: kazala je pol štirih. Dvignil se je in šel v spalnico. Spoznal je, da bo lahko začel delati.

Pretekla je ura. Bil je dolg in oster boj. Ko so prvi žarki jutranje zore plaho otipavali okrhnjene robove vetrnice, se je rodil otrok, ki ni kazal življenja.

Ko je strmел v negibno telesce, je Andreja pretresla zona groze. Po vsem tem, kar je bil obljubil! Lice, ki mu je žarelo zaradi naporov, mu je nenadoma zlednelo. Obotavljal se je. Trgala ga je želja, da bi poskušal otroka obuditi, vlekla pa ga je tudi dolžnost do matere, ki je sama bila v obupnem stanju. Bil je v tako hudem precepu, da se ni mogel zavestno odločiti. Slepо, nagonsko je otroka izročil strežnici ter se posvetil Susani Morganovi, ki je zdaj ležala kakor mrtva; žila ji je komaj utripala in po mamilu se še ni zavedela. Ravnal je z obupno naglico, bila je blazna tekma z njeno usihajočo življenjsko silo. V hipu je strl stekleno cevčico in ji vbrizgnil pituitrina. Potem je zagnal podkožno štrcaljko na tla ter vse sile napel, da bi obudil mlahavo žensko telo. Po nekaj minutah vročičnega napora se ji je srce okrepilo. Videl je, da jo lahko varno pusti samo. Zavrtel se je s privihanimi rokavi, lasje pa so se mu lepili na vlažno čelo.

»Kje je otrok?«

Babica je obupno zamahnila. Položila ga je pod posteljo. Kakor blisk je Andrej počenil. Brskal je med premočenimi časopisi pod posteljo ter potegnil otroka na dan. Deček, prav lepe rasti. Mlahavo toplo telesce je bilo belo in mehko kakor loj. V naglici odrezana popkovina je ležala tam kakor odlomljena bilka. Koža je bila prav gladka, nežna in mehka. Glavica je zvonila na tenkem vratu. Udje so bili na videz brez kosti.

Andrej je že klečal in bolščal v otroka s strahotno namrščenim pogledom. Belina je pomenila samo eno: asphyxia pallida, bledikasto zadušenje. In njegov nenavadno napet duh je švignil nazaj k primeru, ki ga je nekoč videl v bolnišnici, pa še k postopku, ki so se ga takrat lotili. V hipu je stal na nogah.

»Prinesite mi vroče in mrzle vode,« je bruhal proti strežnici. »Pa še skledo. Hitro! Hitro!«

»Toda, gospod doktor —,« je menčala in strmela v bledo otroško telesce.

»Hitro!« je zakričal.

Snel je rjuho in otroka položil nanjo ter začel s posebnim vdihavanjem. Prinesli so sklede, vrč in velik železen kotel. Naglo je zlil mrzle vode v eno skledo, v drugi pa je zmešal tako vročo vodo, kolikor je roka mogla strpeti. Potem pa je kakor blazen čarovnik otroka pomakal zdaj v ledeno zdaj v kadečo se kopel.

Preteklo je petnajst minut. Znojne kaplje so mu polzele v oči ter ga slepile. En rokav mu je mahal okoli in od njega je kapljalo. Začel je sopsti. Toda iz mlahavega otroškega telesca ni bilo diha.

Obupen občutek poraza ga je jel tlačiti, morila ga je besna nebogljenost. Čutil je, da ga babica gleda v otrplem strmenju, medtem ko je ob zidu stala stara ženica, kjer je že prej slonela ves čas, in si z rokami tiščala goltanec. Ni dala glasu od sebe, njene goreče oči pa so bile uperjene vanj. Spomnil se je, kako si je želela vnuka, prav tako kakor je njena hči hrepenela po otroku. Vse se je razkadilo, brez uspeha, mimo vseh zdravil.

Tla so bila zdaj mokra in vse je ležalo navzkriž. Andrej je zdrsnil čez namočeno brisačo, in otrok, ki je bil v njegovih rokah zdaj moker in polzek kakor čudna riba, mu je skoraj padel iz rok.

»Za božjo voljo, gospod doktor,« je tarnala babica, »saj je mrtvorajeno.«

(Nadaljevanje na str. 27.)

Velikani in starci v rastlinstvu

MARJAN JUVAN

Teško čitljivi klinopisi, krilati levi iz Parsepolisa, piramide, razvaline Teb in Babilona nam govore o starih, starih časih. Iz zgodb starega sv. pisma, iz ostankov papirusov in iz razvalin veličastnih templjev, velikih mest, grobnic in spomenikov lahko človek v 20. stoletju vsaj nekoliko spozna moč in kulturo teh starih narodov. Druga gega nam od njih ni ostalo kot le nekaj drobnih delcev.

Ogromne kamnitne stavbe so se porušile, zob časa mirno nadaljuje svoje delo: ogloda trdi kamen, izbriše skrbno shranjene papiruse in v prah spremeni balzamirane mumije. Ljudstva, ki so živela, so že davno izumrla in tako nimamo danes nobenega živega bitja, ki bi nam lahko razjasnilo tisoč ugank iz življenja tedanjih narodov.

Ali res nimamo nobene žive priče, ki je videla izumrla ljudstva, poslušala njih tožbe, se veselila ob zmagah in spremljala zadnja dejanja izumirajočega naroda? Da, imamo še nekaj tako starih Metuzalemov, vendar ti nam ne bodo izdali nobene skrivnosti iz davnih časov, ker so nemi. Le ob svetlih poletnih nočeh, ko jih boža hladen morski veter, pošepetavajo svojim mnogo, mnogo mlajšim tovarišem v čudnem jeziku, ki ga mi ljudje ne moremo razumeti, o pravljično davnih časih.

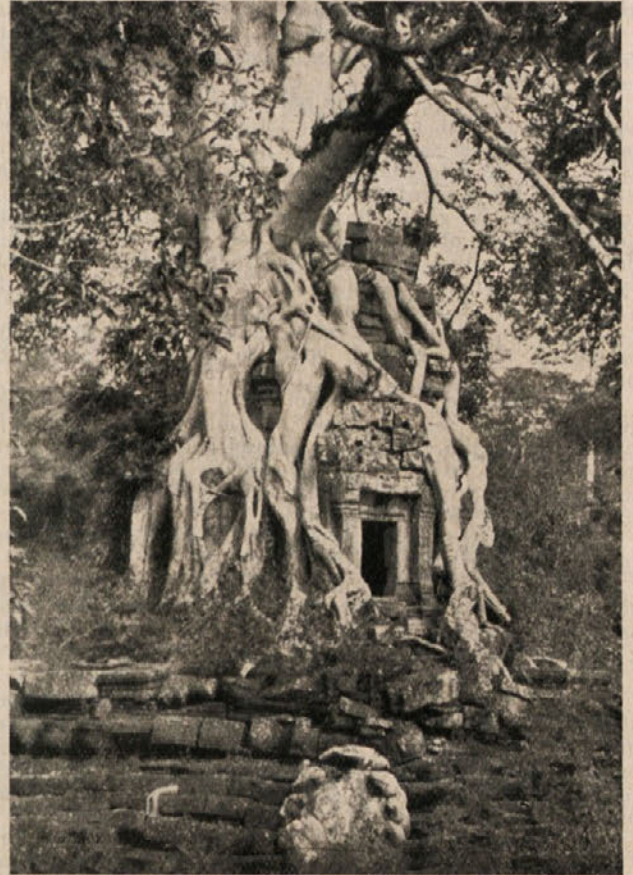
Dandanes živi še precej teh nemih prič, ki poznajo vse skrivnosti od 3000 let pred rojstvom Kristusa pa do danes. Te neme priče so ogromni velikani rastlinstva — drevesa, ki jim zob časa, ki je načel trdi beli marmor, ni mogel do živega. O pač, pozna se jim starost, tudi med njimi jih je mnogo, ki bodo zdaj, zdaj prejenjali živeti, mogoče bodo vzdržali »samo« še nekaj stoletij, toliko, da bodo lahko končali pravljično o davnih časih...

Najstarejše drevo je raslo na vrtu Clesa Franchija v Orotavi na otoku Teneriffa. Humboldt, znani popotnik in znanstvenik, ga opisuje takole:

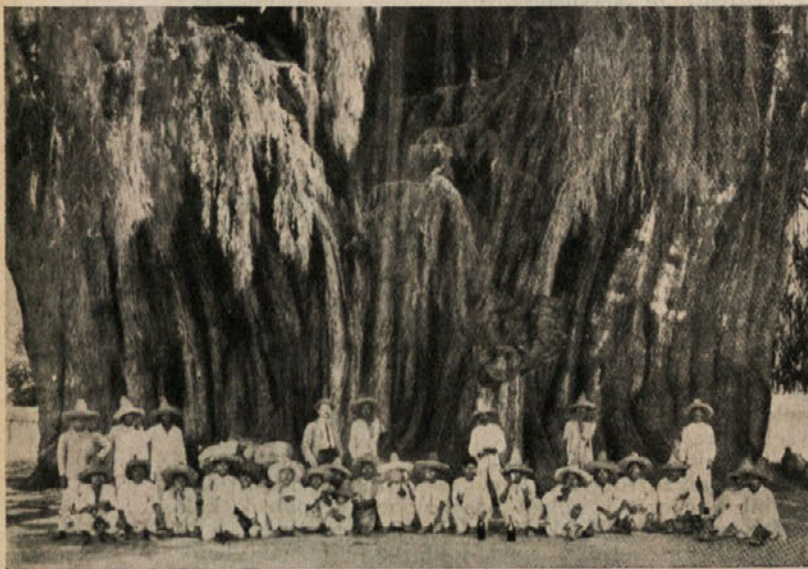
»Največje čudo otoka Teneriffe je ogromno drevo, ki mu domačini pravijo zmajevo drevo in ga 10 mož le težko obseže. Drevo je votlo. V veliko, razsežno votlino, ki jo zapirajo vrata, vodi nekaj stopnic. Listje se šopiri le na koncu ogromnih, do 2 m debelih vej, v ieseni se odene drevo z belimi, kot krožnik velikimi cveti.

Nekega dne je zadivjal nad otokom strašen vihar, ki je odlomil skoraj tretjino debla z vejami vred. Ogromno vejevje padajočega orjaka je v trske zdrobilo okoli sto-

ječa drevesa. Vendar drevo zaradi nastale škode ni poginilo. Rano so zalili s cementom, v katerega so napisali letnico nesreče. Ta »metuzalem« je bolj majhne rasti, saj

Kot pajk preprede smokvovec s svojimi koreninami templje v Indiji

Ogromna močvirska cipresa, o kateri poroča Cortex

meri v višino le 24 m, obseg debla znaša 13½ m. Pa čeprav je pritlikavček, so mu znanstveniki prisodili 6000 let življenja. Leta 1868. je hud orkan podrl orjaka, nakar so natančno ugotovili njegovo starost 5000 let.«

Za poslednjim »zmajevim drevesom« dosežejo največjo starost opičji kruhovci, in sicer do 5000 let. Za njimi so mamutovci s 4000 letnih kolobarjev. Tudi nekatere platane dosežejo blizu 4000 let. Tise in ciprese žive, ob ugodnih življenjskih pogojih do 3000 let. Precej »mlajše« so libanonske cedre, saj dosežejo le 2000 let. Ko je postavljaj Salomon svoj tempelj, je porabil 300 ceder, katerih vsaka je merila v obsegu 12 metrov.

Na Angleškem v Yorkschire raste na tamkajšnjem pokopališču 3500 let stara tisa, ki velja daleč naokoli za sveto drevo. Pod njeno krono je našlo svoj večni mir že na tisoče ljudi. Koliko bolesti in joka je slišala stara tisa od ljudi, ki so se poslavljali od svojih rajnih, koliko groze in vzdihov. Toda tisočletno drevo stoji mirno in tiho in sprejema vedno nove pokojnike pod svojo sveto streho.

Tisočletnih dreves pa ne občudujemo samo zaradi častitljive starosti, marveč tudi zaradi ogromne debeline debla in razsežnosti krone.

Najstarejše poročilo o ogromnosti dreves je napisal leta 1519. slavni Ferdinand Cortex. V svojem sporočilu

pripoveduje, da raste v Ameriki drevo, ki je tako veliko, da je v njegovi senci počivalo vse njegovo vojaštvo. To drevo je močvirska cipresa (*taxodium mexicanum*), okoli katere so napravili pozneje božjo njivo za mesto Santa Maria de Tule v državi Daxaka v Mehiki.

Humboldt omenja, da je cipresa stara blizu 4000 let. Deblo ima v obsegu 44 m. V višini 6 metrov se razdeli drevo v ogromne veje, ki segajo do 70 m daleč od debela. Obseg krone znaša 140 m, medtem ko meri drevo v višino le 50 m. Caudolle, ki ceni starost te močvirske ciprese na 6000 let, zagotavlja, da je to drevo najobsežnejše na svetu.

V Indiji, deželi sonca in dežja, rasto čudovite rastline, ogromne ovijalke s krvavordečimi cvetovi, ki zaudarjajo po kadavru, krasni cvetovi orhidej, nebeško lepe vodne rože in močno strupene zeli. Sredi vseh teh prelestnih rastlin in cvetja najdemo v Indiji tudi sveta drevesa — smokvoce.

Smokvino drevo samo ni posebno veliko, tudi razsežno ni, pač pa ima to lastnost, da odganja iz vej zračne korenine, ki se vijejo do zemlje kot temne kače. Ko začuti korenina pod seboj zemljo, se ukorenini, sama pa se spremeni v novo deblo, ki znova odžene veje, iz katerih zrasto nove zračne korenine. Na ta način se smokvoec (*ficus bengalensis*) čudovito naglo širi in že v nekaj stoletjih prekrije zemljo s zeleno streho.

Na botaničnem vrtu v Kalkuti raste tovrstno drevo, ki je pokrilo do leta 1886. že 70 m² zemlje. V nekem drugem kraju (Dekham) so izmerili obseg krone, ki je znašal 600 m. V sredini, okoli drevesa-matere, vlada skoraj popolna tema in ni čudno, da so Indijci spletli okoli tega drevesa čudovite pravljice. Ker jim je drevo sveto, postavljajo v njegovi senci templje, ki jih drevo popolnoma preraste in pokrije.

Če so že posamezna drevesa tolikega občudovanja vredna, koliko bolj se moramo čuditi celim gozdovom takih in podobnih orjakov. V primeri z njimi je človek pravi pedenjmožic. Krasoto tisočletnih gozdov, ki se ne postavljajo samo s svojo metuzalemsko starostjo, ampak tudi z vrtočlavo višino zeleničih vrtov, nam lepo opisuje E. Voigt.

»Prodiramo v območje mehkega rdečega lesa, ki se pridobiva iz mamutovih dreves. So to neke vrste iglavci, le da je les rdečkast in bolj plemenit. Ta drevesa se imenujejo *sequoia gigantea* in *sequoia sempervirens* in so med najvišjimi na svetu. Čim globlje v gozd gremo, tem veličastnejša so drevesa. S svojimi vitkimi debli in v nebo kipečimi vrhovi, ki jih pozibava veter, so kakor neizpeta pesem tajinstvenega pragozda. O ogromnosti teh dreves se prepričamo le pri padlih velikanih. Najvišji mamutovci nosijo imena ameriških mest in držav. A tudi ta drevesa imajo svojega kralja. Leta 1860. je močan orkan podrl kralja. Na tleh leži »padli monarh«, ki ima tako veliko deblo, da se je treba povzpeti po 8 m visoki lestvi na trup orjaka, ki je tako širok, da bi lahko stalo troje parov konj, vpreženih v velik senen voz.

Drevje je v notranjosti večinoma votlo, ker so izžigali Indijanci v debela svoje vingvame. Novi kralj mamutovih dreves je »Grizzly giant«, ki je 73 m visok in ima v obsegu 34 m. Premer krone znaša 66 m.

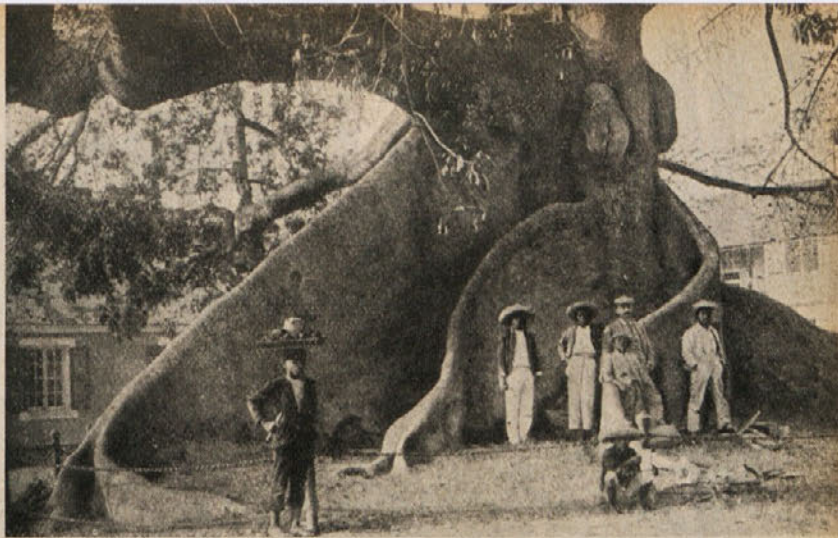
Voigt pa ni videl največjih dreves, ker je potoval le po državnih parkih. Največja drevesa rasto po privatnih gozdovih in jih je še okoli 10.

»Mati gozda«, ki je bila 105 m visoka, je pogorela v prejšnji svetovni vojni. »Zvezdni kralj« ima celo 109 m, poleg teh ima preko 100 m višine še čez 500 dreves.

Od podrte »Matere gozda« je šest mož polne tri mesece lupilo 36 m visoko v deblo lubje, ki so ga nato sestavili in razstavili. Kot pripovedujejo, je bilo v notranjosti prostora za 140 učencev z učiteljem in klavirjem. Res, prav ameriško.

Iz lesa »Matere gozda«, ki je meril 750.000 kvadratnih čevljev, bi lahko zgradili 460 km dolgo telefonsko linijo.

Sedaj živeči kralj mamutovcev se imenuje »Oče gozda«, je 144 m visok, temu primerno »vitek« in 4000 let star.

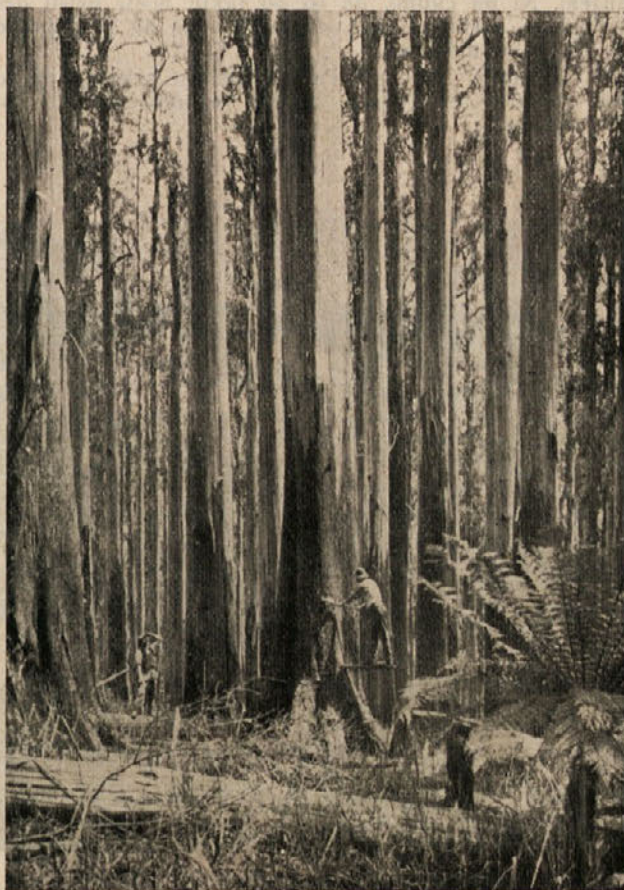

Na otoku Bahama rase drevo s koreninami, visokimi do 6 metrov

Najvišja drevesa pa niso mamutovci, ampak avstralski evkalipti, ki dosežejo višino 160 m (skoraj tri ljubljanske nebotičnike). To drevo tudi izredno hitro raste in se potegne vsako leto za polna dva metra. Spodnje veje teh dreves so tako orjaške, da sežejo do 100 m od debela.

Tak velikan ima na milijone listov, ki vsi izhlapevajo vodo. Pod vročimi sončnimi žarki Avstralije bi listi v kratkem času oddali toliko vode, da bi bila nevarnost, da se drevo posuši, ker bi koreninice ne mogle tako hitro nadomestiti izhlapelo vodo. A nikar se ne bojmo za naravo, saj ona ni nikoli polovičarska.

Zjutraj, preden vzide sonce, so evkaliptovi gozdovi temni in mračni. Ogromne krošnje dreves so kot neprodušna zelena streha, skozi katero ne more prodreti jutranja svetloba. Toda čim razgreje sonce zeleno vejevje,

V senci evkaliptov v Avstraliji. Drevesa so do 155 m visoka

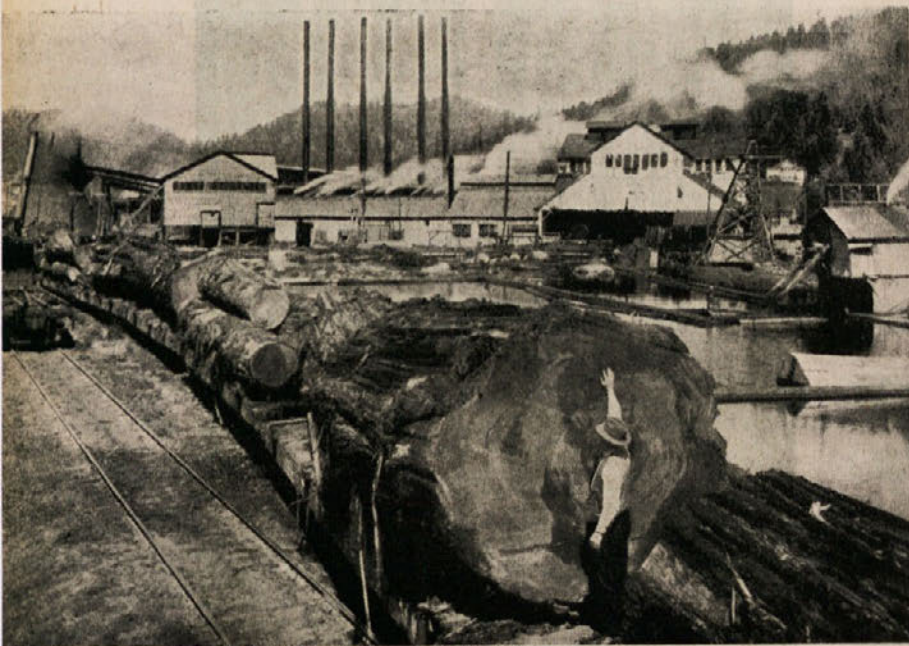

Delavci se lotijo takega velikana s krožno žago na plinski motor. Kljub temu pa se mučijo po ves dan, preden ga poderejo

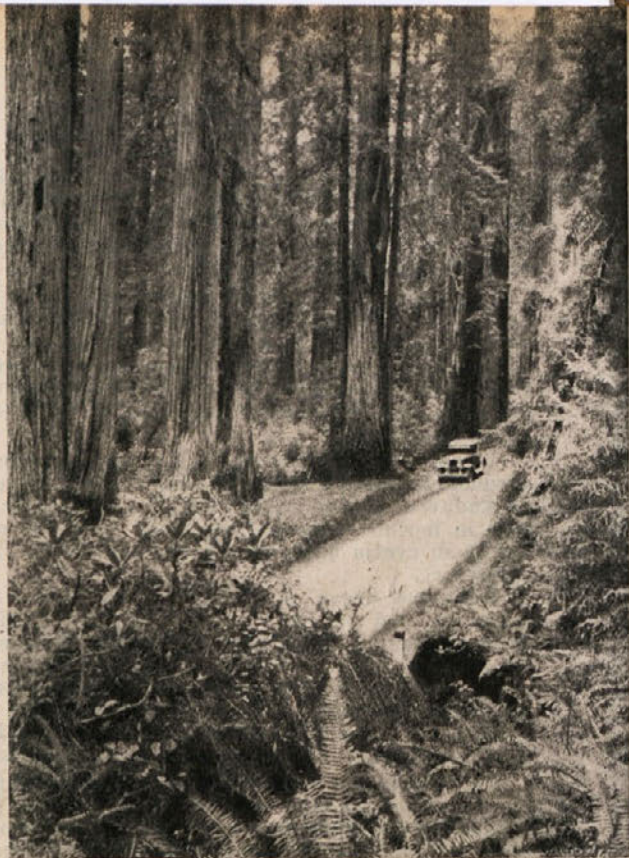
V senci stoletnikov

»Drevesom je dana največja modrost: s koreninami rinejo v dom zemeljskih bogov, s krošnjami pa poslušajo pomenke med bogovi v oblakih,« pravi star indijski pregovor. Nam je taka misel pesniška, pretirana, kaj malo v skladu z našim pojmovanjem. Ni pa čudno, da so do takih misli prišli drugod, kjer so drevesa resnično taka, da bi jim že na prvi pogled prisodil vso človeško modrost.

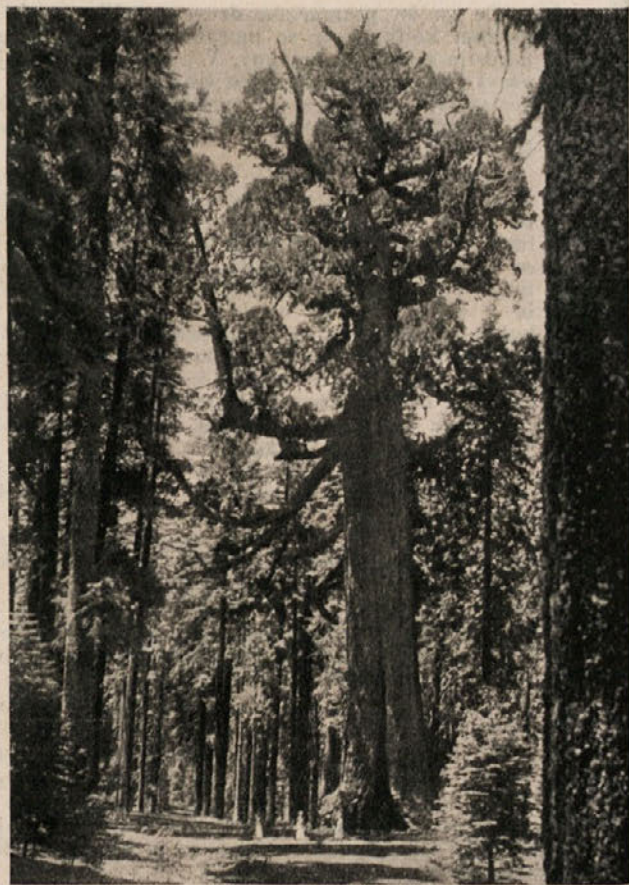
V Yosemite National Parku rastejo sekvoje, ki dihajo naš zrak že 4000 let. Njihov les je rožnatordeč in v stavbarstvu zelo cenjen.

Nekaj »manjših« sekvoj spravljajo do velike parne žage, kjer bodo rezali deske, opornike in tramove, ki jih obrtniki močno cenijo

Pot med modrijani od San Francisca do Oregona

»Velikan Grizzly« v Kaliforniji, ki mu cenijo starost na 3800 let, v obsegu pa meri okrog 30 m. Ne daleč od njega raste še orjak »Mark Twain«, ki je še kakih 30 m višji od tega na sliki

Ogromni cereusi v Arizoni. V votlinah vrhu kaktej gnezdiyo papige

se v gozdu čudno naglo razsvetli. Migotajoča svetloba napolni gozd, da se zdi človeku, kot bi bilo vse živo. Pretrgani sončni žarki se vsipljejo na zemljo, ki je porasla s čudovitimi cveticami, ki ne ljubijo teme, ampak se jim hoče svetlobe, sonca. Pa se zdi popotniku, ki je zašel v gozd, čudno: kako, da morejo te sončne sestrice živeti v gozdu. Toda ko se ozre oko na listno streho, jo ne opazi več. Pred njim se kot v pravljici odpre modro južno nebo in sonce se mu posmeje v obraz. Da, mati narava je gozd začarala.

Ko so sončni žarki pozlatili liste evkalipta, so se ti pričeli sukati, a ne tako kot naše cvetice, ki soncu obrnejo najširšo ploskev, da jih ogreje, marveč jih zasukajo soncu navpično, da sta obe strani lista v senci in je le rob ožarjen od vročih žarkov. Na ta način se rastlina obvaruje pogubosnega izhlapanja in nudi občudovalcu res pravljичni prizor. Nebeško lep in ves živ postane gozd, ko potegne rahel veter. Tedaj zažive v njem vse sence. Migotajoči sončni žarki ustvarjajo vedno nove, pravljичne slike...

Ko se zvečer sonce posloví, se v evkaliptovem gozdu skoraj v trenutku stemni. Temna zelena streha se zgrne, listi se postavijo zopet v vodoravno lego, da tudi najmanjša svetloba ne more pokazati poti iz zakletega gozda.

Sedaj, ko smo že po vsem svetu videli »metulazeme« rastlinstva, pogledimo še v Evropo. Tako starih, debelih in visokih dreves tu nimamo.

V nemških pragozdovih raste nekaj tis, ki imajo okoli 1500 let, pri Kronbachu se postavljajo s tiso, staro 2000 let. Tudi pri nas na Notranjskem raste po globokih grapah in tesneh nekaj tis, ki jim mirno lahko prisodimo 700—1000 let.

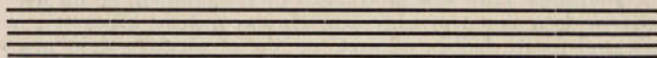
V Italiji raste na Etni drevo »Castagno di cento cavalli«, ki ima v obsegu, samo deblo, 50 m. Platane pri

Konstantinoplu in Trstenu v Dalmaciji so tudi prave starine, čeprav trdijo znanstveniki, da štejejo »samo« 1000 let.

Tudi kakteje niso tako pritlikave rasti, kot so pri naših ljubiteljih teh bodečih rožic. Med njimi so pravi velikani, saj dosežejo 30 in še več metrov višine. V Arizoni zrasto cereusi tako visoko kot drevo. V vrhovih izključujejo mehko meso papige in si v tako pripravljenih luknjah uredijo svoja gnezda. Da starost teh bodečih orjakov ni ravno majhna, si lahko mislimo, ker kaktusi rasto razmeroma zelo počasi.

Najdaljše rastline sveta so rjave morske haloge (marcystis), ki dosežejo dolžino 500 metrov.

Veličina teh starih velikanov je kot živ spomenik prirode, čeprav največje in najstarejše rastline niso vedno najlepše. V naravi je že tako: občudovanja vredna lepota je lahko podana v enaki množini drobnemu cvetnemu prahu kot ogromnemu drevesu. Narava samo takrat ne skopari z lepoto, kadar gre za ohranitev rodu, drugače pa je umirjena, pometna in razsodna mati. Pri njej ni nihče izvzet. Enemu je dala lepoto cvetja, drugi je dobil pisano listje, kateri omamen vonj; drugemu je dala zopet ogromno rast in starost in tretjemu tajinstveno moč. Vsi pa imajo nekaj, kar privlačuje človeka, ki z enako ljubeznijo ogleduje kot nebo modro glavico poljskega glovinca ali pa krasoto voščjenih barv tropskih orhidej. Narava je večno mlada in vedno zanimiva.

(Nadaljevanje s str. 23.)

Andrej se ni menil zanjo. Pobit in obupavajoč, ker se je pol ure zaman napenjal, je še vztrajal v poslednjem naporu. Drgnil je otroka s hrapavo brisačo ter z obema rokama stiskal drobna prsa in spet spuščal, da bi moko telesce vdihnilo.

Tedaj pa, kakor po čudežu, so se pritlikava prsa, ki jih je držal med rokami, v kratkem krčevitem sunku pridvignila. Pa še drugič. Tretjič. Andreju so z vrvtelo v glavi. Občutek življenja, ki mu je vzniknilo med prsti po vseh teh neuspešnih naporih, ga je tako sladko prešinil, da se je skoraj zgrudil. Vročično je podvojil svoje napore. Sluzast mehurček je zrasel iz ene drobnih nosnic, vesel pisan mehurček. Udje so se jeli krepiti. Glavica ni več visela vznak, ko da bi bila odtrgana od hrbtenice. Zbledela koža se je počasi pordečila. Potem pa je dete lepo zakričalo.

»Ljubi Bog nebeški,« je strežnica hlipala vsa zmešana. »Prišlo je... prišlo je živo.«

Andrej ji je izročil dete. Čutil se je slabotnega in omotičnega. Okrog njega je vse ležalo v groznem neredu: rjuhe, brisače, skleda, umazano zdravniško orodje, podkožna štrcaljka zapičena v linolej, prevrnjen vrč, zraven pa kotel v luži vode. Na razmetani postelji je ležala mati in mirno presanjala pot, kamor jo je pogreznilo mamilo. Stara ženica je še zmeraj slonela ob steni. A zdaj je sklenila roke, njene ustnice pa so se neslišno gibale. Molila je.

Andrej je brez misli ožel rokav ter si oblekel jopič.

»Po torbo bom prišel pozneje, strežnica.«

Šel je dol po stopnicah, skozi kuhinjo in pomivalnico. Imel je suhe ustnice. V pomivalnici si je privoščil krepek požirek vode. Poiskal si je klobuk in plašč.

Zunaj je srečal Joeja, ki je stal na pločniku z napedim, pričakujočim obličjem.

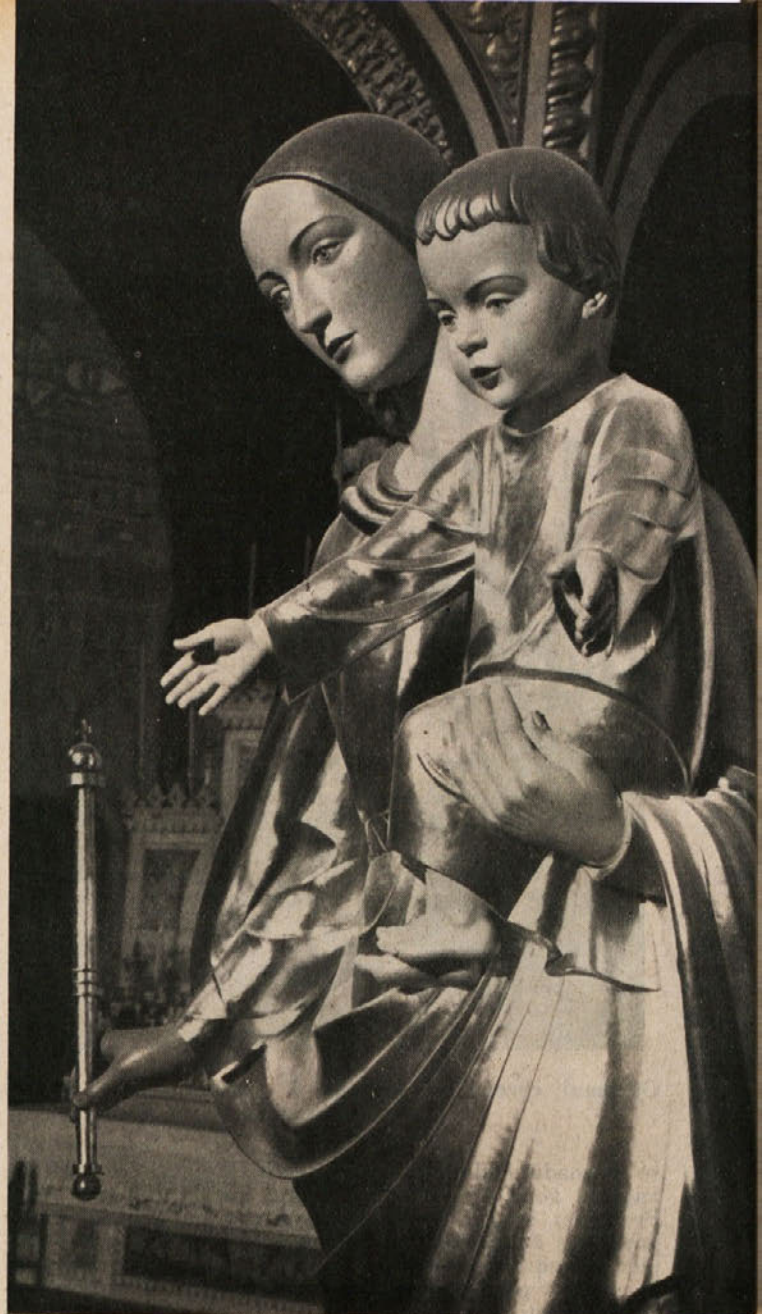
»Vse v redu, Joe,« je rekel z debelim glasom. »Oba sta na varnem.«

Bilo je že precëj svetlo. Približno peti ura. Nekaj rudarjev je že bilo na cesti, prvi možje nočne posadke pa so se vračali. Andrej je stopal z njimi, izmučen in počasen, njegovi koraki so se ubrali v skupen odmev pod jutranjim nebom. Pozabil je na vse drugo delo, ki ga je doslej opravil v Drineffju; v njem se je slepo oglašala edina misel: »Nekaj sem opravil, o Bog, naposled sem vendarle nekaj resničnega opravil.«

KIPAR TINE KOS

Slovenska plastika je med vsemi umetnostnimi vejami pri nas najbolj zapostavljena. Kako dolgo je že od tega, kar so gotski mojstri spravili v žep dobre honorarje za kilne oltarje in sohe svetnikov, kje so že krčmarji, kjer so Mislej, Gaber in drugi izpreminjali dobre dukate za navdihnjena ob enakem vipavcu, kje so mojstri zlatih oltarjev, rezljanih skrinj in omar! Takrat je zlatnik odtehtal človeški genij, presajen v leseno podobo. Takrat so plačevali gradovi in pa bogata cerkev. Ko pa je freskant zapustil velike odre pod cerkvenimi oboki in se lotil raje slikanja podobe petičnega meščana, je tudi kipar jenjal s postavljanjem oltarjev, polnih patosa. Poslej so le male podobarske delavnice služile svoj kruh z renoviranjem starega, pa tudi z novimi deli, toda skromnega obsega. In kar je glavno, kiparsko delo se je spustilo na raven rokodelstva in je tako ostalo dolgo, dolgo časa.

Prijatelj Tine Kos mi gotovo ne bo zameril, če ob njegovem delu govorim tudi o zgodovini našega kiparstva in njegovi usodi. Dobro namreč ve, da je njegovo delo prav tako usodno povezano s problemi naše plastike, kakor dela njegovih tovarišev, vse pa je enako odvisno od usodnega mesta, ki ga kiparstvo pri nas zavzema. Mesto naše plastike je v resnici usodno. Ta plemenita umetnostna panoga je pri nas podobna drevesu, ki mu je že naprej prisojena tako skromna mera prsti in svetlobe, da je obsojeno vsaj na počasno hiranje, če ne že na naglo smrt. Če pojem kiparstva projiciramo na ljudi, potem bomo napisali imena: Gangla, Bernekarja, Povirka, Zajca in še mnogih drugih. Včasih se to usodno dejstvo opisuje kot »nerazumevanje Slovencev do plastične umetnosti«, in sicer v smislu nekakega naravnega nerazpoloženja do kiparske oblike, toda pravi vzroki so drugje in so mnogo bolj preprosti, na vsak način pa ozdravljivi. Že Aškere je ob Ganglovih umetninah zapisal misel o trdni gospodarski podlagi, ki da jo zahteva kiparstvo v mnogo večji meri kakor druge umetnostne zvrsti. Tu so velika javna naročila, tod je zgodovinsko dejstvo krepkih mestnih komun renesančnega časa, Medicejcev, baročne cerkve, reprezentativnih stavb, forumov — do svetih cest egipčanskih svetišč, tam, kjer se človeška kultura izgublja v temo prazgodovine. To je krepka prst, dobra zemlja, ki je rodila grške mojstre, Michelangela, Rodina in druge. In pri nas? Če našteješ na bogatih poslopih deset nič, jih boš vseh deset našel praznih. Če stopiš v stanovanja premožnih ljudi, boš našel Tri gracije v porcelanasti izdelavi, sicer pa mnogo, mnogo tovarniških maloplastičnih izdelkov, in sicer to tudi tam, kjer so barvaste tiske že nadomestili slikarski originali! Tu pa smo že na mestu, kjer bi se moglo pričeti ozdravljanje našega skromnega kiparstva. Naš človek še danes nima pravega odnosa do plastike, toda to ne v kakem usodnem smislu, marveč zaradi pomanjkanja plastične vzgoje, kar sovпада z vprašanji splošne kulturnosti. Tako nosijo slikarska dela prednost, ker morejo povedati »zgodbe«, ker so barvasta in ker dobijo lahko bogate, rezljane okvire. Toda vsako govorjenje o popolni kulturi je nesmiselno, če visi n. pr. na steni Jakopič, na predmetih pohištva pa srečaš osladne akte s sronicami, kužki, tase z golobčki in podobno šaro tovarniškega izdelka. V resnici je težko najti v skromnem meščanskem stanovanju prostor za monumentalno bronasto statuo, toda mala, kvalitetna plastika bi že zdavnaj morala nadomestiti kiparski, tovarniški kič. Dvoje velikih stvari bi se s tem dejstvom doseglo: ohlapna »kulturnost« bi postala trdna, v resnici plemenita, in drugič, kiparju, človeku, ki ne more zaradi razmer razviti svojega genija, bi se dala možnost svobodnejšega razmaha.

Tine Kos: Mati božja (Bratislava)

Pogledati dejstvu naravnost v oči je pravilno dejanje in te misli o kiparstvu, ki sem jih zgoraj zapisal, so pač zgovornejša razlaga objavljenega Kosovega dela, kakor pa teoretična razpravljanja. V stanu so namreč prinesli v kiparjev atelje veselje naročil, nakupov, v stanovanju mecenov pa radost, ki ga more dati le lastništvo prave umetnine.

Vendar si oglejmo Kosovo delo nekoliko tudi z teoretičnega stališča. Ne da bi kritično sodili, marveč da posamezne stvaritve približamo bralcem. Kipar Tine Kos izhaja iz povojne ekspresionistične smeri. Značilne lastnosti te umetnostne generacije so bile idealna stilizacija oblik, poudarjanje duhovnosti in vezano pojmovanje kompozicije. Mnogi iz tega rodu so v tem svojem početju pretiravali, dočim je Kos nekako ostajal na zlati sredini. V njegovem delu je bil instinkt umetnika vedno izrazit korektiv pred časovnimi umetnostnimi zahtevami. Tako se je njegova umetnost razvijala nekako v dve smeri: v monumentalno, ki se je pokazala predvsem v večjih delih, in v intimno, kjer se umetnik predvsem poslužuje lesa kot umetniškega izrazila. Monumentalni del Kosove umetniške nature priča o veliki intelektualni zmogljivosti kiparjevi, o obvladovanju kiparskega izraza ter vseh ostalih statuaričnih problemov. Figure so rahlo stilizirane, razodevajo zadržan notranji ogenj. Taka je lepa »Pieta«, napravljena za novi oltar v cerkvi sv. Kri-

štova. Kipar se je v kompoziciji naslonil na že obstoječe predloge, vendar je nalogo rešil zelo individualno. Neka zadržana žalost, vdanost je razlita preko vse skupine. Še bolj izrazito Kosova pa se mi zdi plastika manjših intimnih mer. Tod se nam odkrije vsa človečnost, ves plemeniti humanizem Kosove narave. Koliko pristne naivnosti in mehke lirične občutenosti skriva v sebi drobno »Rojstvo«. Preprosti siromašni ljudje, veliki otroci, bi lahko rekli, so se nagnetli ob Materi z otrokom. Polni prisrčne ljubezni in žive vere se sklanjajo nad čudežem. Mojstrska je psihološko dojeta »Ljubezen«. Kmečko dekle in fant sta upodobljena v rahlem objemu. Prav za prav je ta le nakazan v nežni, boječi gesti moža, sicer je silno čustvo vklenilo oba v neko zadržano togost. In prav ta zadržanost, nežnost je tako značilna za erotični svet preprostega človeka. Čim manj je na zunaj razgiban, tem bolj elementarno gori v svoji notranjosti. Kos je tudi pesnik dela, posebno kmečkega. Zanimajo ga tisočeri pregibi delavnih ljudi, predvsem pa tudi etična globina dela samega. Tak je »Sejalec«, poln moči, poln zavesti o važnosti svojega početja. Dalje upodablja kipar še drobne stvari, ki so,

Rojstvo

portrete, kjer prideta do izraza predvsem kiparjeva zmožnost, dojeti duhovni karakter upodobljenca, in pa občutena, mehka obdelava predmeta.

To bi bili grobi obrisi obsežnega dela kiparja Tineta Kosa. Naj si bralci »Obiska« dopolnijo vrzeli ob neposrednem srečanju s kipi umetnikovimi. Načelne besede o žalostnem položaju naše kiparske umetnosti pa itak veljajo.

Ljubezen

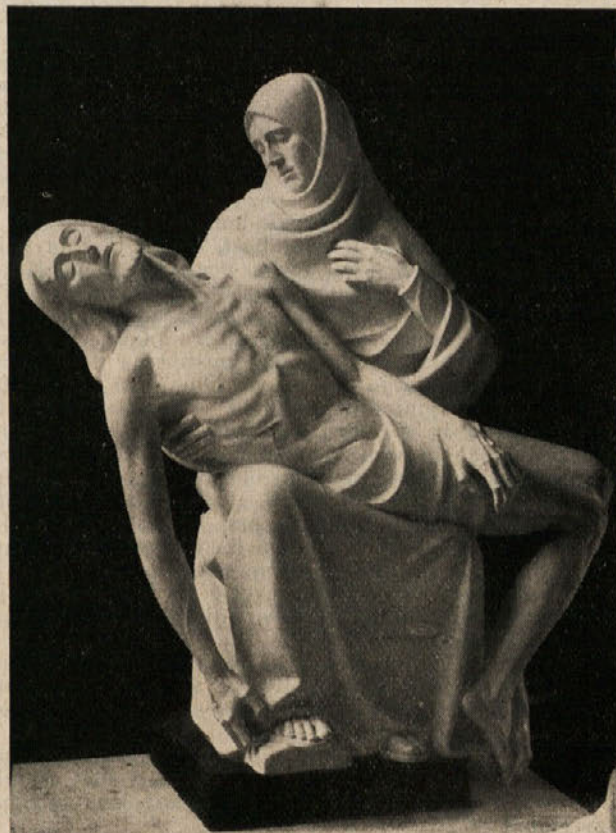
Pastirček

Podoba g. K.

Sejalec

Pietà

rekli bi, čisto liričnega značaja. Taki so njegovi »Pastirčki«, zaverovani v svet svojih pesmi in preprostih predstav o svetu, taka je njegova »Deklica s cvetko«, strmeča in prisluškujoča v svojem dozorevanju v skrivnosti, ki jih prinaša življenje. Naposled naj omenim še

Mučna skrb in kes sta slaba tovariša, da bi človek bil z njima za zapahom. Če boš ves dan čeme pre-mišljeval, ponoči pa prav malo spal, te to ne bo obo-žilo za boj s križi in težavami.

Clenman je prihodnje jutro začutil, da mu zdravje peša, kakor mu je bil duh že opešal, in da ga breme, pod čigar težo se je sklanjal, pritiska ob tla.

Noč za nočjo je opolnoči ali ob enih vstajal s postelje, po kateri se je v svoji stiski premetaval, sedel k oknu ter gledal bolehtne luči po dvorišču. Gledal je v nebo in iskal prvih šibkih sledi o dnevu, dolge ure prej, preden je bilo moči, da bi mu jih nebo pokazalo.

Ker je imel glavo prazno zaradi premalo spanja in zaradi premalo jedi (odpovedal mu je tek in odpovedal celo okus), je ponoči dvakrat ali trikrat zapazil, da se mu blede. V toplem vetru je slišal odlomke napevov in pesmi, o katerih je vedel, da jih ni. Ko je zdaj začel dremati, ker je bil zdelan, jih je zaslišal spet. Zazdelo se mu je, da ga ogovarjajo znani glasovi in da jim on odgovarja, pa se je zdrznil.

Ko je tako dremal in sanjal, ne da bi se bil mogel kaj zavedati, kako teče čas, in bi minuta zanj lahko bila ura, ura pa minuta, ga je neopazljivo prevzel trajen občutek o tem, ko da je na vrtu — na vrtu, polnem rož, čez katere veje veter in mu prinaša njihove vonjave. Treba je bilo mučnega napora, da se je streznil ter pogledal, kako je s tem, ali kako je s čimer koli drugim. Ko se je ozrl, se mu je zaradi tega hudega napa-ora zdelo, da je občutek že kar star in nadležen. Ko se je zavedel, je na mizi ob skledici za čaj zagledal šopek cvetja: prgišče čudovitega, kar se da izbranega in ljubkega cvetja.

Se nikdar se nič ni zdelo njegovim očem tako lepo. Vzel je rože ter vdihaval njihov sveži vonj. Vzdignil jih je k razbeljeni glavi, nato jih je odložil ter odprl izsušene roke pred njimi, kakor človek razklene pre-mrle roke, da bi sprejele vase toploto blagodejnega ognja. Šele potem, ko se je nekaj časa opajal z njimi, se je vprašal, kdo neki bi jih bil poslal. Odprl je vrata, da bi žensko, ki jih je morala postaviti sem, vprašal, kako so ji prišle v roke. Toda ženska je bila že odšla. Zdelo se je, da je morala iti že zdavnaj, zakaj čaj, ki mu ga je bila pustila na mizi, je bil mrzel. Skušal ga je malo popiti, toda ni mogel prenašati nje-govega duha. Zato je zlezal nazaj do stola pri oknu in položil rože na staro okroglo mizico.

Ko ga je popustila prva slabost, ki ga je bila pri-jela zaradi hoje po sobi, se je pogreznil v prejšnje čemenje. Spet se je v vetru oglašal eden izmed tistih nočnih napevov. Tedaj se mu je pa zazdelo, da stoji na pragu tiha postava, ogrnjena v črn plašč. Zdelo se mu je, da si je plašč snela in ga spustila na tla. Potem se mu je zazdelo, da je to njegova Dorritova najmlajša v tisti stari, zguljeni obleki. Zdelo se mu je, da drhti in sklepa roke in se smehlja in da jo oblivajo solze.

Zdrznil se je in vzdihnil. Potem je v ljubečem, pomilujočem, žalujočem dragem obrazu kakor v zrcalu zagledal, kako se je spremenil. Ona je stopila proti njemu. Položila mu je roke na prsi, da ga je obdržala na stolu, mu pokleknila k nogam ter vzdignila k njemu ustnice, da bi ga poljubila. Njene solze so padale nanj, kakor je dež z neba padal na cvetje, in Dorritova naj-mlajša, ki je zdaj bila pri njem z dušo in telesom, ga je poklicala po imenu.

»O najboljši moj prijatelj! Dragi mr. Clenman, ne dajte, da bi videla, kako ihtite! Razen če ihtite od veselja, da me vidite. Upam da. Vaš ubogi otrok se je vrnil!«

Bila je še vedno tako zvesta in nežna. Sreča je ni bila nič pokvarila. V zvoku njenega glasu, v luči njenih oči, v dotiku njene roke je bila taka angelska tolažba in zvestoba!

Ko jo je objel, mu je rekla:

»Nič mi niso povedali, da ste bolni.«

Nežno mu je položila roko okoli vratu ter si naslonila njegovo glavo na prsi. Drugo roko mu je dala na glavo, nanjo pa naslonila lice ter ga tešila takó ljubeče in Bog sam ve, da tako nedolžno, kakor je tešila očeta prav v tej sobi tedaj, ko je bila še dete in je bila sama potrebna, da bi jo drugi obdajali z vso tisto skrbjo, s katero se je ona zavzemala zanje.

Ko je mogel spet govoriti, je rekel:

»Ali je mogoče, da ste prišli k meni? V tej obleki?«

»Zdelo se mi je, da vam bom bolj všeč v tej obleki kakor v sleherni drugi. Vedno sem jo imela pri sebi, da bi me spominjala. A ni me bilo treba nič spominjati. Nisem sama, vidite. Pripeljala sem s sabo staro pri-jateljico.«

Ko se je ozrl, je zagledal Maggy v veliki oglavnici, ki je že dolgo ni nosila. V rokah je držala košaro kakor nekdanj ter navdušeno hihitala.

»Šele snoči sem se z bratom vrnila v London. Takoj, ko sva prišla, sem poslala po mr. Plornisha, da bi kaj zvedela o vas in da bi vam naznanila, da sem prišla. Potem sem slišala, da ste tukaj. Ali ste ponoči morda mislili name? Zdi se mi, da ste morali, četudi samo malo. Jaz sem mislila na vas tako živo in zdelo se mi je, da se noč tako vleče!«

»Mislil sem na vas —« Obotavljal se je, kako bi jo imenoval. Ona je to videla, ko bi trenil.

»Niste me še ogovorili s pravim imenom. Saj veste, katero moje ime je za vas še zmeraj pravo.«

»Mislil sem na vas, Dorritova najmlajša, sleherni dan, sleherno uro, sleherno minuto, odkar sem tu.«

»Ali ste? Ali ste?«

Videl je svetlo radost na njenem obrazu in rdečico, ki se je vnela na njem. Bilo ga je sram, ko je pomislil, da je vse to zaradi njega, ki ni zdaj drugega kakor strt, uničen, bolan, onečaščen jetnik.

»Bila sem tukaj, še preden so odprli vrata, toda bala sem se iti naravnost k vam. Bilo bi več škodilo kakor koristilo, če bi bila prišla takoj, zakaj ječa se mi je zdelo tako domača, a vendar tako tuja in mi je obujala toliko spominov na ubogega očeta, pa na vas tudi, da me je v začetku čisto prevzelo. Toda preden sva odšli k vratom, sva stopili k mr. Chiveryju. On naju je odpeljal noter in naju odvedel v Johnovo sobo — mojo nekdanjo ubogo sobo, saj veste — pa sva ondi malo počakali. Prinesla sem rože do vrat, a me niste slišali.«

Bila je na pogled malo bolj ženska, kakor pa je bila tedaj, ko je odhajala. Na obrazu ji je bilo videti zoreči dotik italijanskega sonca. Drugače pa se ni čisto nič spremenila. Videl je na njej še vedno prav tisto globoko, boječo resnobo, kakor jo je videl vedno in je bil zaradi nje vedno ganjen. Če je ta resnost pome-nila kaj novega, kar ga je bodlo v srce, se je spreme-nilo njegovo opazovanje, ne pa ona.

Snela si je tisti stari klobuk, ga obesila na staro mesto ter z Maggyjino pomočjo neslišno začela svežiti in snažiti staro sobo, kolikor se je pač dalo, ter jo škropiti s prijetno dišečo vodo.

Ko sta vse te in take različne reči uredili, je po-tegnila na dan staro skrinjico s šivanjem, da bi mu naredila zastor za na okno. In tako se je Arthur znašel v miru na svojem stolu, ob strani je pa imel Dorritovo najmlajšo, ki je šivala. Soba je zajel mir, ki se je zdelo, da se širi po vsej hrupni jetnišnici.

Videti, kako se tista skromna glavica spet sklanja nad šivanjem in kako so njeni urni prsti spet pridno pri starem delu — četudi se ni toliko poglobila vanj, zakaj njene sočutne oči so se pogosto vzdignile do nje-govega obraza in ko so se spet pobesile, so se v njih svetile solze —; biti deležen take tolažbe in take po-strežbe; misliti, da je vsa vdanost tega velikega srca namenjena njemu, ki je v stiski; da se zliva nanj vse neizčrpljivo bogastvo njene dobrote — vse to ni pomi-rilo Clenmanovega drhtečega glasu ali ojačilo njegove šibke moči. Vendar mu je vlivalo nekako notranjo moč.

ki je rasla z ljubeznijo do nje. In kako pristržno jo je ljubil zdaj — katere besede bi mogle to povedati!

Senca se je premikala s soncem, ona pa se ni premaknila z njegove strani, razen da mu je kaj postregla. Sonce je zašlo, ona je pa še vedno bila tukaj. Zdaj je bila svoje delo naredila, njena roka pa, ki se je obotavljala na naslonilu njegovega stola, odkar mu je bila zadnjič postregla, se je še vedno mudila ondi. Položil je svojo roko nanjo, pa se ga je oklenila z drhtečjo prošnjo.

»Dragi mr. Clenman, preden grem, vam moram nekaj povedati. Od ure do ure sem odšla, toda moram povedati.«

»Jaz tudi, draga Dorritova najmlajša. Tudi jaz sem odlašal s tistim, kar moram povedati.«

Nemirno je vzdignila roko k ustnicam, kakor da ga hoče ustaviti. Potem jo je drhte pobesila na prejšnje mesto.

»Ne pojdem več v tujino. Brat pojde, jaz pa ne. Vedno me je rad imel, zdaj mi je pa tako hvaležen — tako preveč hvaležen, zakaj saj ni bilo drugega, kakor da sem bila pri njem, ko je bil bolan — in pravi, da lahko ostanem, kjer mi je najbolj všeč, in delam, kar mi je najbolj všeč. Zeli samo, da bi bila srečna, pravi.«

Na nebu je sijala ena sama svetla zvezda. Ko je govorila, je zrla vanjo, kakor da bi iz zvezde sijal goreči sklep njenega srca.

»Saj si boste mislili, še mi zdi, ne da bi vam pripovedovala, da je brat prišel sem, da bi našel oporoko drugega očeta in bi prevzel imetje. Če je kaj oporoke, je prepričan, pravi, da bom zabogatelja. Če pa je ni, me bo pa on obogatil.«

Arthur bi bil rad spregovoril, a spet je vzdignila drhtečo roko, pa se je ustavil.

»Ne vem, kaj bi z denarjem, in mi tudi ni do njega. Zame ne bi bil vreden nič, če ne bi šlo za vas. Ne mogla bi trpeti, da sem bogata, vi da bi pa tičali tukaj. Dokler bi bili v stiski, bi bila jaz dosti huje kakor uboga. Ali mi hočete dovoliti, da vam posodim vse, kar imam? Ali mi hočete dovoliti, da vam vse dam? Ali mi hočete dovoliti, da vam pokažem, da nisem nikoli pozabila in da nikoli ne bi mogla pozabiti, kako ste me varovali tedaj, ko je to bil moj dom? Dragi mr. Clenman, osrečite me tako, kakor je le na svetu moči, in recite da! Ker vas moram zdaj še pustiti tukaj, me osrečite kakor me le morete, s tem, da nocoj ne rečete nič. Pustite me, naj odidem v upanju, da boste o tem dobrohotno premislili; in da me boste zaradi mene — ne zaradi vas, zaradi mene, zaradi nikogar drugega kakor zaradi mene — osrečili z največjim veseljem, kar bi ga mogla na zemlji doživeti; z veseljem, da bi vedela, da sem vam mogla koristiti in da sem plačala vsaj nekaj tistega, kar vam dolgujem ljubezni in hvaležnosti. Ne morem povedati, kar bi rada. Ne morem vas obiskovati tukaj, kjer sem živila tako dolgo; ne morem misliti, da ste tukaj, kjer sem videla toliko reči, ter biti tako mirna in tako tolažljiva, kakor bi rada. Moje solze hočejo iti svojo pot. Ne morem jih zadrževati. Toda prosim, prosim, nikar ne zdaj, v tej stiski, ne obračajte od svoje Dorritove najmlajše! Prosim, prosim, prosim; moledujem in rotim vas iz dna vsega svojega žalostnega srca, moj prijatelj — moj dragi — vzemite vse, kar imam, in storite, da mi bo v blagoslov!«

Zvezda ji je sijala na lice vse dozdej, ko je obraz sklonila na svojo in na njegovo roko.

Bilo je že temneje, ko jo je s svojo objemajočo roko vzdignil ter ji potihno odgovoril:

»Ne, zlata Dorritova najmlajša! Ne, otrok moj! Ne smem o taki žrtvi nič slišati. Prostost in up bi bila za to ceno tako draga, da ne bi nikdar mogel prenašati njunega bremena, nikdar mogel poslušati očitka, da ju imam. Toda s kakšno gorečo hvaležnostjo in ljubeznijo vam to pravim, naj mi bo pa priča nebo!«

»In vendar ne marate dovoliti, da bi vam bila v tej stiski zvesta?«

»Recite, draga Dorritova najmlajša: in vendar si bom prizadevala biti vam zvesta. Če bi bil jaz tiste dni, ki so minuli, ko je to bil vaš dom in ko je to bila

vaša obleka, sam sebe (govorim zgolj o sam sebi) bolj razumel in bi bil skrivnosti svojega srca razločnejše bral; če bi bil skozi svojo osamelost in skozi nezaupljivost do sam sebe videl luč, ki jo svetlo vidim zdaj, ko je že daleč mimo in je moji šibki koraki ne morejo nikoli več doiti; če bi bil tedaj vedel in vam povedal, da vas imam rad in da vas spoštujem, ne kot ubogega otroka, kakor sem vam po navadi rekel, temveč kot žensko, ki bi me njena zvesta roka vzdignila visoko nad sam sebe, me silno osrečila in poboljšala; če bi bil tako izkoristil priliko, ki je ni moči priklicati nazaj — kakor želim, da bi jo bil, o želim, da bi jo bil! — in če bi bilo najino združitev kaj oviralo takrat, ko sem jaz skromno rinil in ko ste vi bili ubogi; tedaj, predrago moje dekle, bi bil plemenito ponudbo, da mi dajete vse svoje imetje, sprejel z drugačnimi besedami, kakor so te zdaj, a bi bil vendar zardel, ko bi se ga bil dotaknil. Ker je pa zdaj tako, kakor je, se ga ne bom smel dotakniti nikdar, nikdar!«

Z drobno, prosečo roko ga je rotila bolj vneto in bolj resno, kakor bi ga bila mogla s sleherno besedo.

»Dovolj sramote imam na sebi, moja Dorritova najmlajša. Ne smem se pogrezniti še globlje in potegniti s sabo še vas — ko ste tako ljubi, tako plemeniti, tako dobri. Bog vas blagoslovi, Bog vam povrni! Minilo je!«

Objel jo je, kakor da bi bila njegova hči.

»Pomnite, da sem dosti starejši, dosti robatejši in dosti manj vreden kakor vi. Oba morava pozabiti celo, kaj sem vam bil nekdanj. Gledati me morate samo takega, kakršen sem: zmeraj dosti starejši, dosti robatejši in zmeraj manj vreden. Pritiskam vam, otrok moj, ta poslovilni poljub na lice, ki bi mi lahko kdaj bilo bolj blizu, pa nikoli dražje, kakor mi je zdaj — kot uničen človek, ki je daleč od vas, ki je za zmeraj ločen od vas, čigar pot se je stekla tedaj, ko se vaša šele začela. Nimam poguma prositi vas, da bi pozabili name in na moje ponižanje, prosim vas pa, da se me spominjate samo takega, kakršen sem.«

Začelo je zvoniti in klicati obiskovalce k odhodu. Snel ji je plašč z zidu ter jo nežno zavil vanj.

»Se besedo, moja Dorritova najmlajša. Trda je ta beseda zame, pa je potrebna. Čas, ko ste vi in ta ječa imeli kaj skupnega, je že zdavnaj minil. Ali razumete?«

»O, pa menda vendar nočete reči,« je vzkliknila, bridko zaihtela ter proseče vzdignila sklenjene roke, »da ne smem nič več priti? Tako docela me pa menda vendar ne boste zapustili!«

»Rekel bi, da vas bom, če bi mogel. Toda nimam poguma, da bi temu dragemu obrazu vrata čisto zaprl ter se odpovedal vsemu upanju, da se bo še kdaj vrnil. Toda nikar ne prihajajte kmalu, nikar ne prihajajte pogosto! To je zdaj omadeževan kraj in dobro vem, da se njegov madež drži tudi mene. Vi spadate v dosti svetlejši in boljše kraje. Ne smete gledati sem nazaj, draga Dorritova najmlajša, gledati morate drugam, na čisto drugačne in dosti srečnejše poti. Se enkrat, Bog vas blagoslovi v tem! Bog vam povrni!«

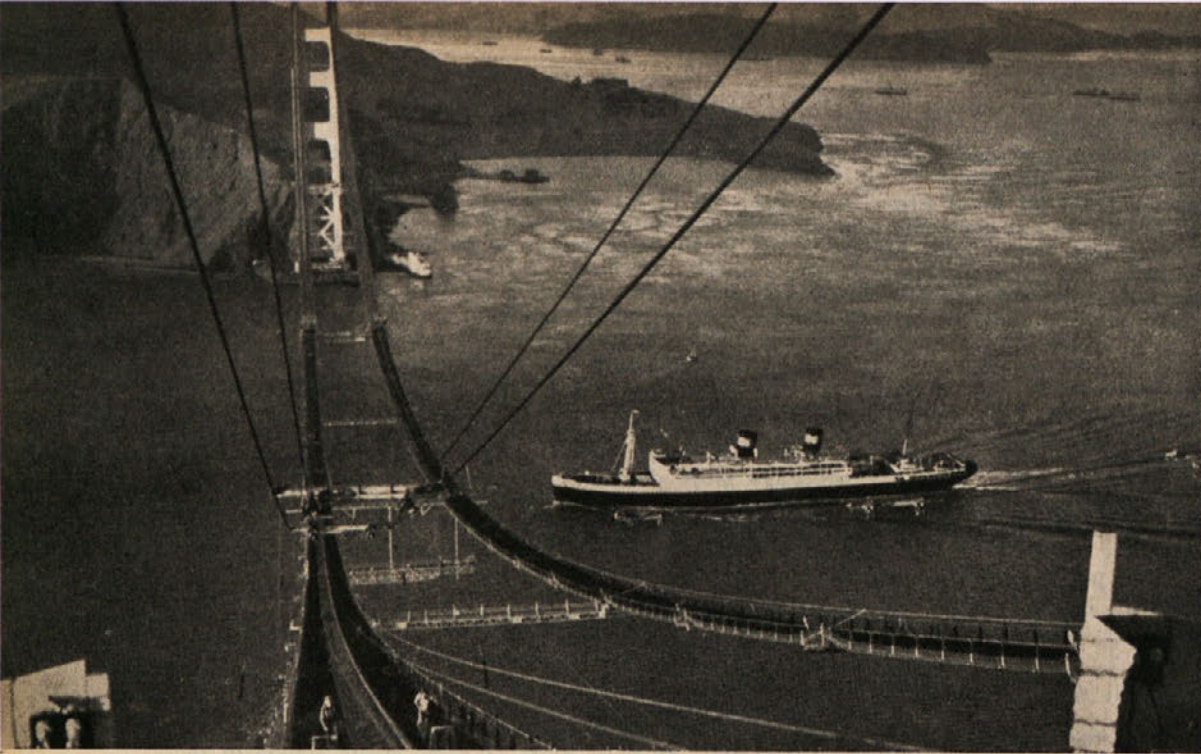
Maggy, ki jo je bilo vse to zelo potrlo, je zdaj vzkliknila:

»Oh, spravite ga v bolnišnico, dajte, spravite ga v bolnišnico, mama! Nikoli ne bo več sam sebi podoben, če ne pojde v bolnišnico. In potem bo drobna ženička, ki je bila zmeraj za kolovratom in je predla, lahko šla s kraljično k omarici in rekla: 'zakaj skrivaš piško tukaj?' In potem jo bosta lahko vzeli in jo dali njemu in potem bodo vsi srečni!«

Bilo je kar o pravem času, da ju je ustavila, zakaj zvonec je bil že skoraj umolknil. Znova jo je nežno zavil v plašč ter jo prijel za pod pazduho (dasi bi bil skoraj preslab za hojo, če bi ga ne bila obiskala). Potem je Arthur Dorritovo najmlajšo odvedel po stopnicah. Bila je poslednji obiskovalec, ki je šel skozi vratarjevo sobico. Vrata so težko in obupno zaškripala za njo.

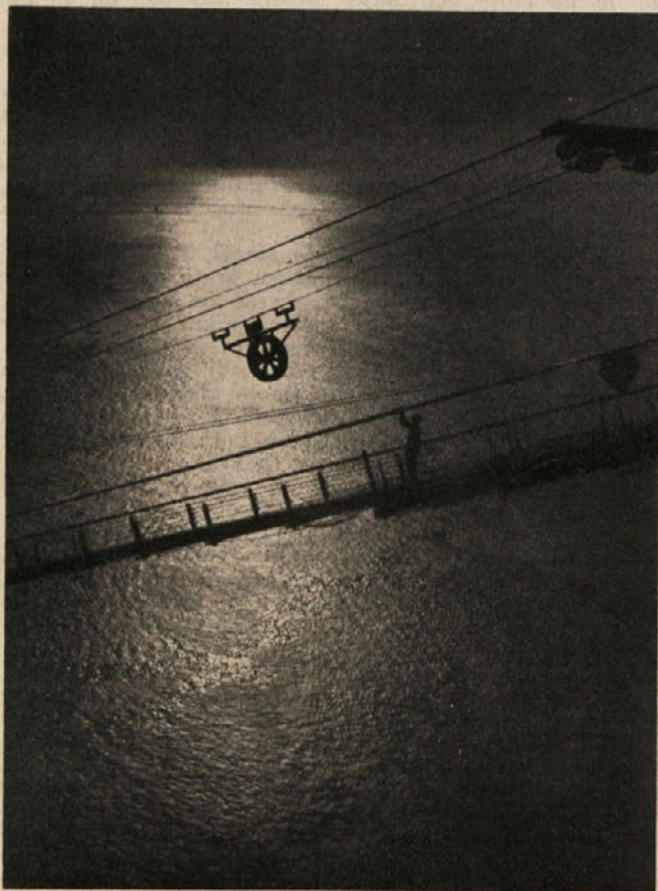
Z mrtvaškim glasom, ki je segel Arthurju v srce, se mu je spet povrnil tudi občutek o slabosti. Pot po stopnicah do sobe je bila naporna. Vrnil se je v svoje mračno kraljestvo neizrečeno nesrečen.

Odlomek iz drugega dela romana »Dorritova najmlajša«, ki je izšel pri Ljudski knjigarni v Ljubljani v zbirki »Naša knjiga«.

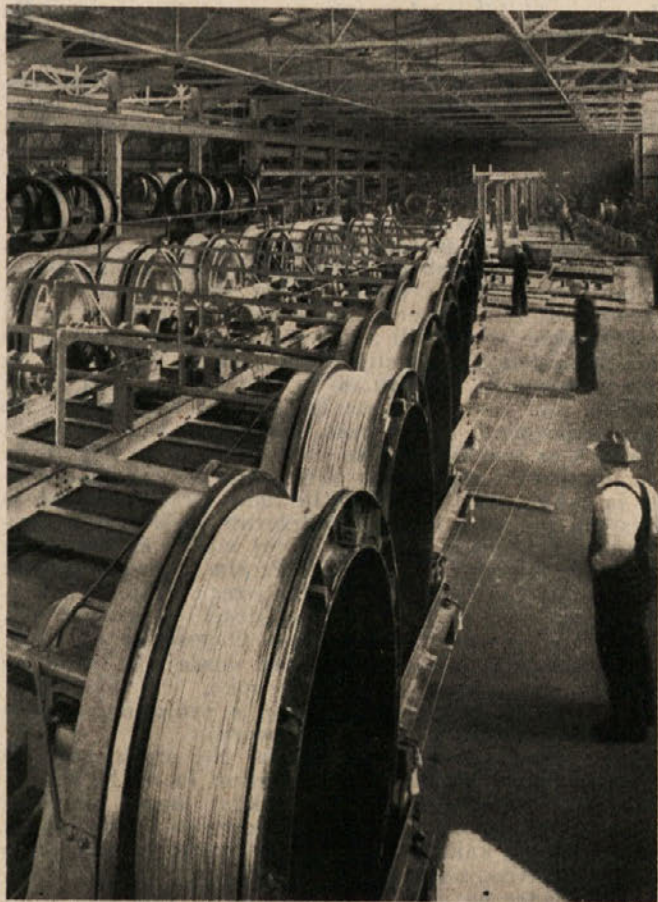

Pogled na zanimivi glavni lok na mostu »Zlatih vrat« pri San Franciscu

MOSTOVI NAD VODAMI

Glavno vreteno, ki je spletlo tenke žice za most »Zlatih vrat« v debele kable. Kakor pajek ob sončnem zatonu je to kolo drvelo 200 m na minuto sem in tja ter neumorno pletlo in pletlo

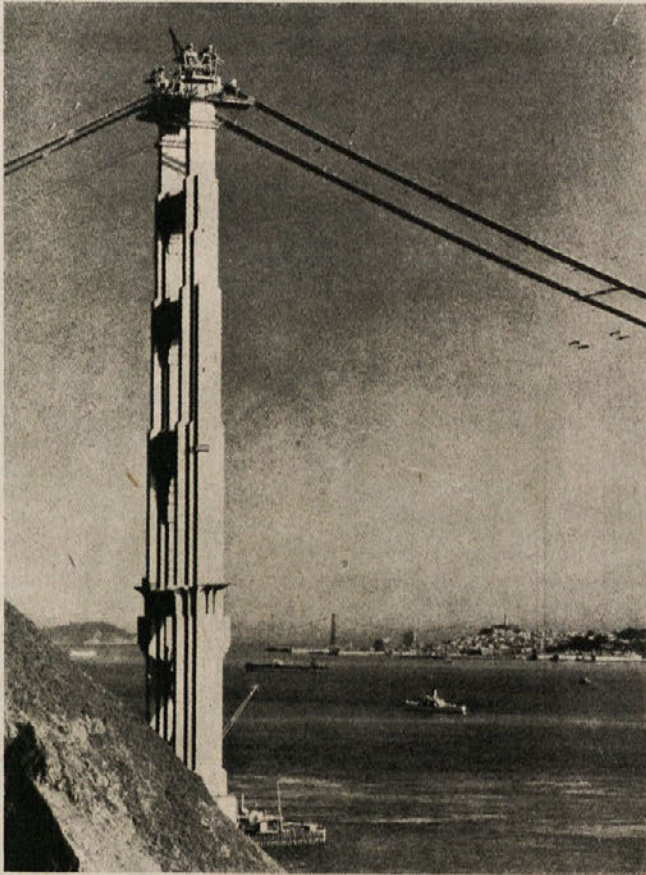

Vso žico za kable morajo poprej skrbno očistiti; zato jo navijejo na takele obode, da steče vsa skozi velik hranilnik kipeče vode in skozi gumljaste čistilce. Vsak teh obodov je ovit z več ko 10 km dolgo žico, ki jo potem napeljejo na vreteno, kakor ga kaže podoba na levi

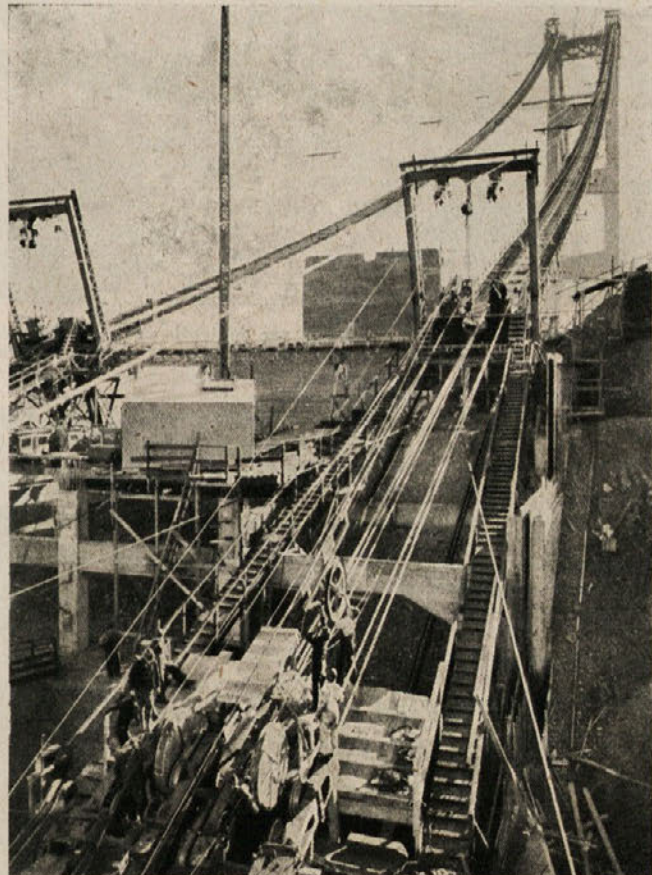
Pogled na razsvetljeni most San Francisco-Oakland Bay. V ozadju vidimo mesto San Francisco. - V dolžino meri približno 12 km

Redka so dela človeške bistrosti, ki bi zgodovinsko usodo plemen in narodov tako globoko preobrazila kakor — mrtvi mostovi: — Cesarstvo je bilo na kocki, ko je Kserkses dal zgraditi tri mostove čez Helespont, in rimska roka je segla v Evropo, ko je Cezarjeva armada korakala čez Ren. Napoleon se je pritoževal, da ni mogel končati vojne, ker je imel premalo prehodov čez Seino. — Toda zgodovina, ki se toliko bavi s preteklimi vojnami, je pozabila, kako važni so mostovi v vsakdanjem življenju. Če pomislimo, kako danes laže in hitreje potujemo od mesta do mesta, od države do države, celo tam, kjer so silne reke zajezile človeku pot, tedaj zares začutimo, da je človek komaj kaj izumil, kar bi bolj hasnilo medsebojnemu razumevanju in napredku.

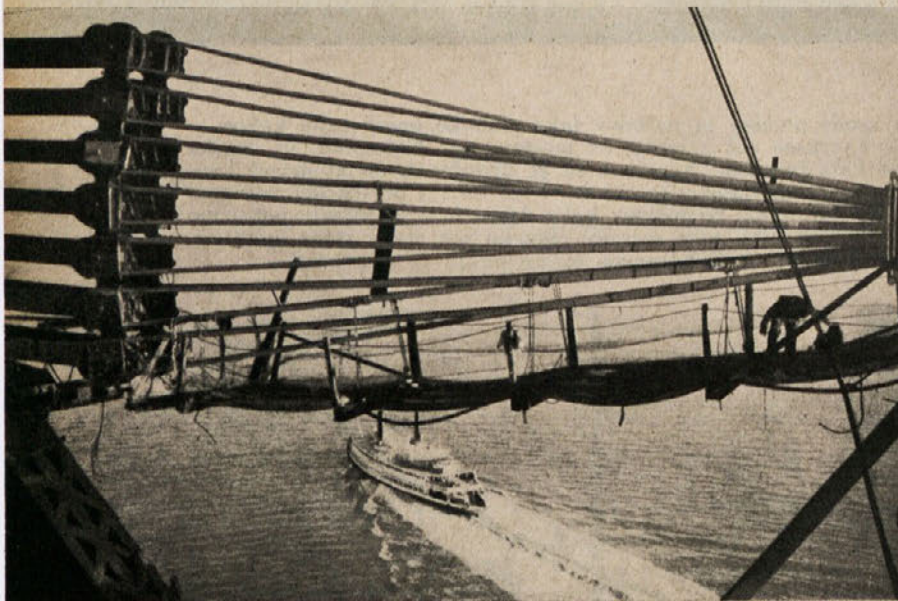
Jekleni obalni opornik »Zlatih vrat«. Zaradi možnosti potresov je zgrajen po posebnem načrtu. Stolp po višini tekmuje z nebotičniki v San Franciscu s 65 nadstropji. V njem je jekla za 450 vozov. V ozadju se razteza most San Francisco-Oakland Bay

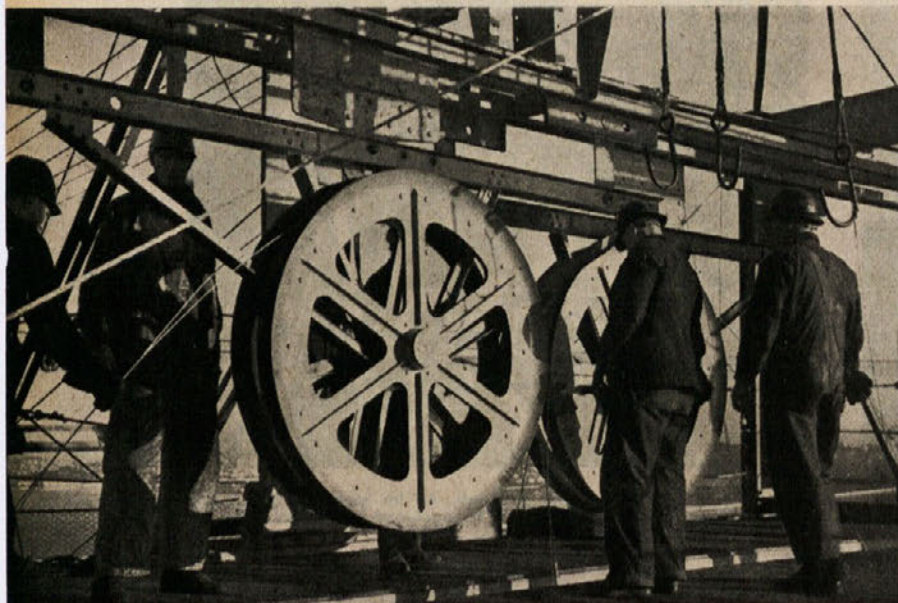
Delavel napeljujejo žico na vreteno, ki bo steklo sem pa tja po vodi in spletko glavne žile te ogromne vodne zgradbe

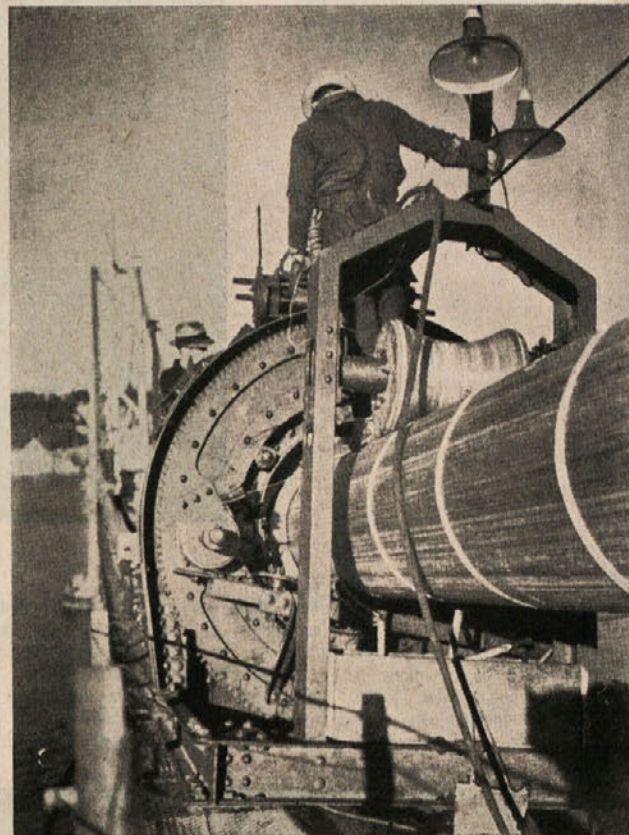
Veliki žerjav na 150 metrov visokem stolpu, s katerim so dvigali jeklene tramove, so morali poprej podpreti s takimi stranskimi podporniki

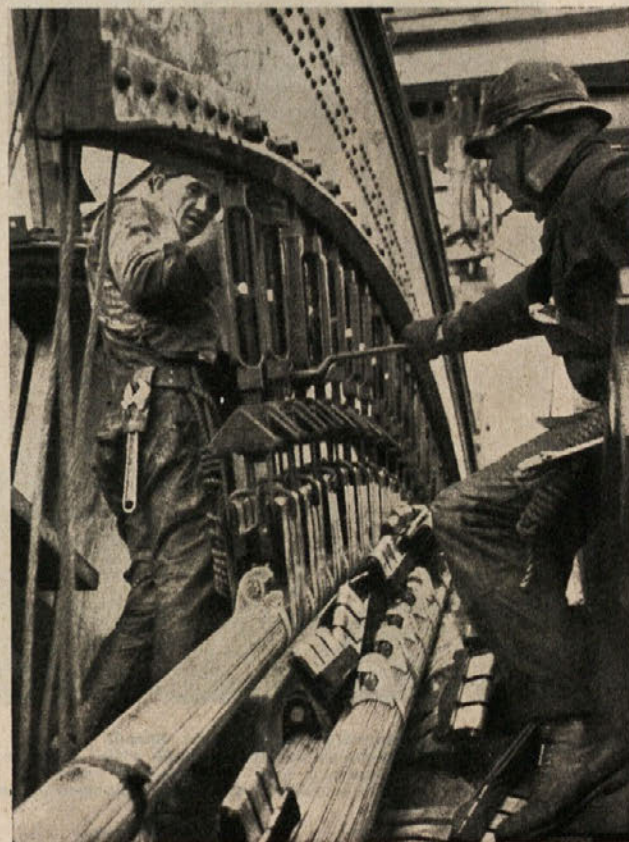
Glavni kabel se ob obali razcepi v več jeklenih vrvi, od katerih je vsaka posebej pritrjena na silovit železen držaj, ta pa je zasidran v cementu

Tu sta dve vreteni, ki sta kakor ogromna pajka tekla po vsej razdalji nad vodo sem in tja več tisočkrat

Stiskalnica na zračni pritisk, ki stisne 37 jeklenih žic v en sam okrogel kabel in ga na vsak meter še posebej poveže

Delavci polagajo stisnjene kable na določena mesta in jih pritrldijo

Konec sveta

Neverjetna, toda poučljiva zgodba, in to kljub mnogim čudovitim in nemogočim zadevam, ki jih ima v sebi.

Vojska se je slednjič le srečno končala in ostali so na svetu trije ljudje. Dva moška in ena ženska. Prav gotovo zadnja ne bi ostala, toda morala je, kajti brez nje bi bila zgodba nemogoča in tudi na naše čitateljice se je treba nekoliko ozirati. Čeprav so bili vsi trije različnih narodnosti, so se prav kmalu razumeli. Govorili so namreč nekaj esperanto. Tako je napočil tisti srečni trenutek, ki so ga vsi esperantisti tako željno pričakovali: vsi ljudje na svetu so govorili esperanto. Nikdar v zgodovini človeštva ni nobeno gibanje zavzelo tako širokih ljudskih mas. V svojem časopisu, pozabil sem prej omeniti, da je prvi moški bil Časnikar, drugi Literat, medtem ko je bila ženska moderna Učiteljica telovadbe, je torej ta Časnikar takoj omenil širok razmah tega gibanja in mu prerokoval še večji razvoj. Časopis, ki ga je urejal in tiskal v treh izvodih sam gospod Časnikar, je bil brezplačen. (Ko je to prebral neki tiskar, je ves zardel v svoj dvojni podbradek in nekaj mrmral o neljalni konkurenci in liberalnem gospodarstvu...)

Življenje se je kmalu povsem umirilo in brez kakih večjih motenj teklo naprej. Ljudstvo je živelo v novih prilikah, a kljub temu so se držali še starih navad, ki so jim prišle v meso in kri. Časnikar je še vedno posvečal vso prvo stran nedeljske izdaje »našemu življenjskemu prostoru« in filozofiral o Nietzschejevem nadčloveku. Literat je ves dan preležal pod figovim drevsom in pisal svoj novi veliki roman: Ko smo ustvarjali nov svet... Učiteljica telovadbe pa je sedela na drevesu in sestavljala nove proste vaje za svoje potomstvo, da ji poznejše človeštvo ja ne bi moglo ničesar očitati, češ da ni dovolj poskrbela za bodočnost svojega ljudstva.

Prav gotovo je, da bi tudi Časnikar in Literat umrla, kakor so to pametno uredili njihovi znanci, če jima ne bi Eva — Učiteljica, kuhala in zanju skrbela. (Tu se pa zdaj pričnajo tiste nemogoče stvari, ki sem jih že v uvodu napovedal... Ženska, ki zna kuhati! Hm!)

Literat je ravno tiste dni enkrat skončal svoj roman in ga takoj izdal v samozaložbi v treh izvodih. Že prvega dne so vsi izvodi pošli. Časnikar je še isti dan napisal obširen članek v časopis in delo kremenito skritiziral. Omeniti je le, da ga je pred pisanjem kritike Literat povabil na veliko pivo, kakor je bila pač navada še iz prejšnjih časov... Kritika je bila odlična. Časnikar je v njej omenil, da je ta knjiga nekaj edinstvenega na svetu in da je, čeprav je bila izdana v ogromnih nakladah (relativno namreč s človeštvom), bila takoj vsa razprodana. Napisal je še, da je gospod Literat res nekaj edinstvenega in da mu ni najti para na svetu.

Da bi se mu vsaj nekoliko oddolžil, je v eni izmed naslednjih števil objavil Literat svojo razpravo »O današnji žurnalistiki«, kjer je razvijal svoje globoke misli in dokazoval, da je ta časopis najboljši, da je najbolje urejevan, za kar gre zasluga predvsem požrtvovalnemu itd. itd. gospodu Časnikarju, ki je silno razgledan mož in pod čigar vodstvom se časopis razvija iz dneva v dan...

Literat se je kar nekam pomladil. Kritika ga je ugodno sprejela in Časnikar je v njej pokazal, da zna biti v gotovih primerih tudi objektivni. (Omenim naj še samo, da je bil Literat bivši boksarski prvak, medtem ko je bil Časnikar zgrajen iz silno šibkih kosti.) Torej, kakor že rečeno, je bil Literat silno zadovoljen, saj se do tega trenutka še ni zgodilo v zgodovini človeštva,

da bi vsi ljudje na svetu prebrali neko knjigo. V nekaj dneh je postal silno popularen in ker ni bilo ne kavarn, ne odprtih tramvajskih voz, ne gledaliških lož, je splezal kar na figovo drevo in se razkazoval onima dvema, ki sta ga z občudovanjem opazovala in ga navdušeno oblegala zaradi avtograma.

Ker ga je ta uspeh silno vzpodbudil, se je Literat takoj vrgel na svoje največje delo — trilogijo — o večnem popotniku Ahasverju, ki potuje v prvi knjigi po svetu, kakršen je bil pred Kristusom, v drugi knjigi, kakršen je bil po Kristusu do Velikega razdejanja, in v tretji knjigi po svetu Velike republike. V načrtu je imel za poznejši čas še Literarno zgodovino Velike republike, ki bi obsegala predvsem njegov življenjepis. Ker je imel dobre zveze s predsednikom Velike republike, to je bil namreč Časnikar, je pač kmalu dosegel publikacijo zakona o avtorskem pravu. Tri dni na teden je pisaril, četrti dan pa si je zdravil prste. Teden je imel po novem namreč samo štiri dni, to pa zato, da se je enkrat za vselej odpravil tedensko šestdnevni delavnik in so odslej vsi brez izjeme delali le tri dni tedensko. Takoj v začetku je namreč nova država pokazala izreden smisel za nove socialne uredbe.

Velika republika je sijajno uspevala. Obsegala je ves svet in je bila torej brez dvoma edina res prava velesila na svetu. Vladali so ji naši trije znanci. Vsakdo je prevzel po nekaj ministrstev, edino fonde za črpanje sredstev za ljudsko blagostanje so imeli le tri — vsak svojega. Vladali so pa sijajno, kajti ni bilo človeka, ki bi se pritožil. Časnikar je prevzel predsedniško mesto in mesti zunanjega in notranjega ministrstva. Delo je bilo pri obema enako, šlo je v glavnem le za to, da sta bila na razpolago dva fonda. Zato ni čudno, da ni imel preveč časa za seje in tudi parlamenta ni skliceval več kot enkrat letno in še to le takrat, kadar je šlo za obnovitev fondov. Šele v sedmem letu vladanja je prišlo na dan še neko drugo vprašanje, namreč vprašanje o zvišanju dnevnic. V tako važnih vprašanjih pa je imel edino predsednik volilno pravico. Zato se ni preveč čuditi, da je bil predlog o zvišanju dnevnic enoglasno sprejet in da se tudi ostala dva nista prav nič razburjala, kajti oblasti se je treba pokoravati in sploh je tudi Učiteljica v tistih dneh ravno potrebovala nekaj denarja za nov kožuh. Moda se je namreč še vedno spreminjala.

Časopis je seveda stalno prinašal obvestila in obnem blagovolj deželo, ki ima tako vlado, ki živi v tako idealnem sožitju z milim ljudstvom, in da so slednjič le spoznali, da je opozicija v vladi nekaj škodljivega.

Sicer pa se ministrski predsednik ni kaj preveč brigal za ostalo ljudstvo in je iz dneva v dan hodil ob potoku in vadal svoj navdušujoči govor o vladanju sveta za svoje potomce.

Poteklo je že zopet nekaj mesecev in prvi potomec je bil že na poti. Vlada je takoj odredila, da se izda majhen fond za nov časopis, ki bi enkrat letno prinašal statistike o dviganju in padanju prebivalstva, o nagradah za novorojenčke itd.

Svečani dan se je z divjo naglico bližal. Časnikar in Literat sta za nekaj dni opustila svoje poklicno delo in pričela postavljati mlaje. Kmalu pa sta se sprla. Literat je moral za naslednjo številko časopisa takoj napisati članek o pogozdovanju terena. Taka razprava je za človeka, ki je laik v teh zadevah, silno mučna, kajti na razpolago ni nikake literature, ali da se bolj po domače izrazimo, nikjer ne more človek ničesar prepisati, kar pa je za človeka kot je Literat, ki se je skozi vse šole zvlekel le s prepisovanjem, res silno mučna stvar.

Opustila sta torej svoje delo in Časnikar se je zopet gulil svoj pozdravni nagovor.

Slednjič je le napočil toliko zaželeni in čakani dan. Vse je bilo v redu in pripravljeno. Proste vaje so bile sestavljene, govor naučen... Na svet je prišla deklica. Res je sicer, da ženske rodijo včasih tudi moške, toda to pot je bila ženska. Časnikar je takoj z nekoliko trepetajočim glasom pričel z pozdravnim govorom, v katerem je očrtal veliko in težavno vlogo mladine v bodočnosti. Literat ji je položil v naročje svoj izvod

Literarne zgodovine. V knjigo so še prej vložili nove proste vaje, ki jih je mati sestavila — in tako je bila pripravljena za svojo življenjsko pot. Čeprav »homogovorus« — se je mala le kaj hitro znašla in se je zaradi govora silno navdušila. Pokazala sicer tega ni, saj otroci — posebno mali, so silno prebrisan, a človek je to kar čutil. Literarno zgodovino je torej tudi imela in tudi za njeno telesno plat je bilo preskrbljeno. Učiteljica je bila silno moderna ženska in za nič na svetu ne bi hotela, da bi otroka kar v začetku že razvadila. Pustila je punčko samo, češ si bo že pomagala, kakor bo vedela in znala. Mehkužnežev ne potrebujemo, posebno takih ne, kakor so bili pred vojno. Če so nas starši napak vzgajali, s tem še ni rečeno, da moramo tudi mi svoje tako pokvariti...

Naslednjega dne je izšla posebna številka časopisa — prirastku na čast. Časnikar je v uvodniku na široko opisoval, kakšni občutki so spreletavali novorojenko ob prihodu v to idealno urejeno državo. Toda čeprav sta Časnikar s svojo rutino in Literat s svojo fantazijo opisovala vse mogoče stvari, ki bi naj bile z novorojenko v zvezi — vse številke le nista mogla napolniti. Ves večer sta si revčka belila glave, s čim bi neki napolnila stran, toda nič pametnega jima ni prišlo na misel. Vso dolgo noč nista spala in šele jutro jima je prineslo rešitev. Telovadna učiteljica jima je namreč sporočila, da je dete najbrž zaradi lakote umrlo.

»Nemogoče!« se je začudil Časnikar.

»In to kljub navdušujočemu govoru in celo prostim vajam!« je odkimaval Literat z glavo.

»Preveč materialistično je bilo usmerjeno...« je kimal Časnikar.

Svet se je kmalu potolažil in napolnili so zadnjo stran časopisa z ogromnimi partami; kjer je Časnikar opeval njeno dobro srce in njen smisel za kulturo duha in telesa. (Tista fraza, ki so jo včasih ob takih prilikah uporabljali, češ da je imel umrli smisel za umetnost, se je namreč preživela...)

Velika republika je tako stopila v svoje tretje obdobje. Nekega lepega dne pa se je ministrski predsednik pričel razburjati zaradi silnih izdatkov, ki jih je imela republika v zadnjem času. Nekaj časa sta ga onadva poslušala, slednjič pa se naveličala in zahtevala, da se

skliče parlament »zaradi razčiščenja nekaterih aktualnih problemov, ki so nastali v zadnjem času«. Literat in Učiteljica sta stopila v opozicijo in imela odslej besedo na svetu.

Časopis je zaradi pomanjkanja novic počasi hiral in slednjič zaspal. Tudi Učiteljica ni več sestavljala prostih vaj. Edino Literat je še pisal. Ker mu je desnica iz dneva v dan otekala, se je v nekaj dneh navadil pisati z levico. Kot vsak literat je bil tudi on prepričan, da živi vsaj pol stoletja pred drugimi navadnimi smrtniki in je iz tega logično sklepal, da bo torej nekdo le še moral čez pol stoletja živeti.

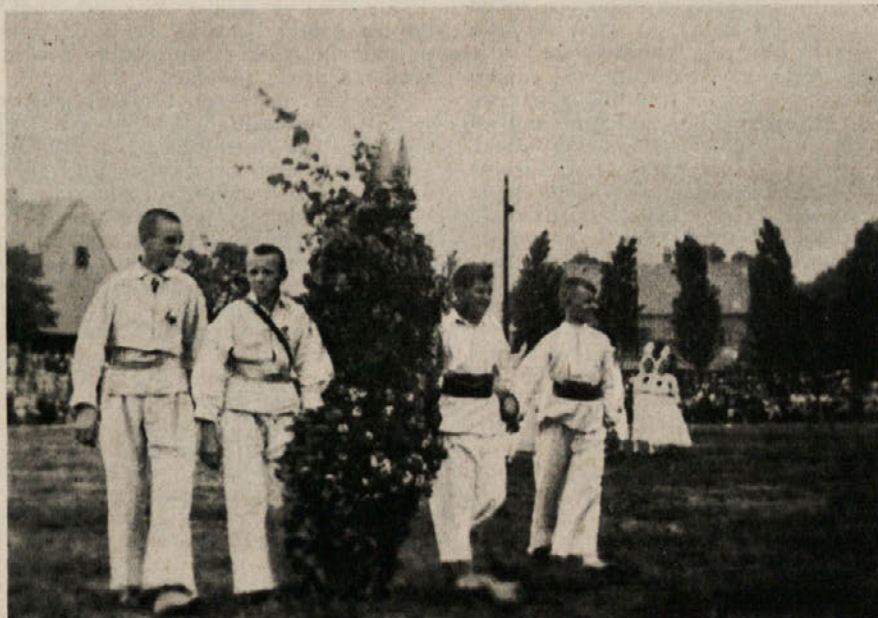
Časnikar je zopet pričel premlevati svojega nadčloveka, toda slednjič se je le naveličal in sklenil je odpotovati na drugi svet, da bi tako obenem onima dvema naredil nekoliko večji življenjski prostor. Lepega dne se je obesil. Tako je uresničil obe svoji življenjski ideji. Postal je namreč tudi nadčlovek.

Ves svet je ta novica silno pretresla. Tako je prevzelo oba, ki sta šla za njegovim pogrebom, da sta sklenila slediti svojemu voditelju. Literat se je sicer nekaj razburjal, češ da hoče pokazati svetu, da človek ni produkt okolja in da bi sploh okolica kaj nanj vplivala, no, slednjič se je le iz pietete do pokojnika odločil za smrt na vešalih.

Spletla sta si lepo vrv in potem sta odkorakala na visišče. (Besede »pokopališče« že zdavnaj ni bilo več v slovarju, kajti zadnja polovica človeštva se je pobesila.) Zato ni čudno, da sta tudi ta dva sklenila umreti normalne smrti. Tako je prišel tisti turobni dan, ki pa ni ostal nikomur v spominu. Učiteljica je ukazala Literatu, naj stopi v vrsto zbor, kajti človek ne sme svojih metod in navad spremeniti niti pred obličjem smrti. Ko se je Literat postavil pred njo, je moral še na desno ravnati, nakar mu je ponudila zanko. Kmalu je visel kot mrtev poleg Časnikarja. Učiteljica je brž še stekla v koč, kjer je v Literatovo literarno zgodovino vpisala dan njegove smrti. Potem je vzela njegovo knjigo »Ko smo ustvarjali nov svet« in jo dala Literatu v roke. Nato je vrgla vrv preko veje in stopila na parobek.

»Stopaj!« je še dejala, zdrknila s parobka in se zamajala v zraku.

Ženske imajo namreč vedno zadnjo besedo.

»Zeleni Jurij« v Beli Krajini

ZANIMIVOSTI O JAPONSKEM LETALSTVU

»L'Ala d'Italia« je prinesla v dveh zaporednih številkah (v zadnji številki pret. leta in v prvi številki t. l.) članek pod istim naslovom, ki ga je napisal Mario Pinti. V skrajšani obliki ga nudimo sedaj našim bralcem.

Japonsko armadno letalstvo (Rikugun Kokutai) je bilo ustanovljeno l. 1917. s pomočjo neke francoske letalske misije, medtem ko je nastalo mornariško letalstvo (Kaigun Kokutai) štiri leta pozneje, in sicer s pomočjo neke angleške mornariške misije. Napačno pa bi bilo misliti, da Japonci niso že prej poznali in imeli letalstva, kajti prvi polet na Japonskem je bil izvršen že leta 1909. Toda šele po svetovni vojni (l. 1920) so jela prva industrijska središča graditi vojna letala po evropskih in ameriških licencah.

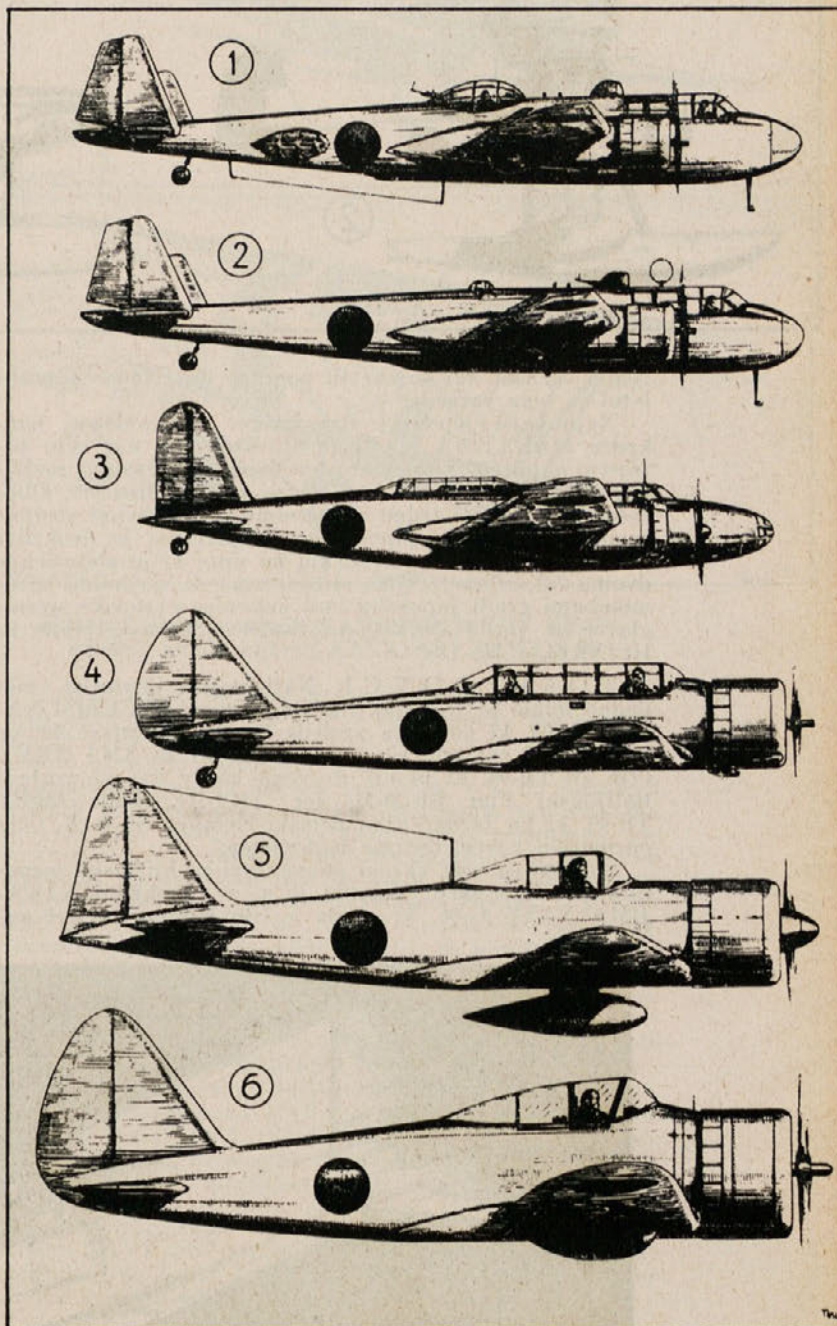
V svetovni vojni 1914—1918 je imelo japonsko letalstvo letala iz zavezniške, t. j. ameriške, angleške in francoske letalske industrije. V razdobju od 1921—1923 je Japonska odkupila nekoliko tujih licenc ter jela hkrati zgrajati letalsko industrijo na matičnem ozemlju, dokler ni bilo japonsko letalstvo v poznejših letih opremljeno in spopolnjeno z letali docela domače zgradbe. Navzlic temu pa je Japonska še vedno odkupovala nekatere licence osnih letal, med katera spadajo na primer italijanski FIAT BR 20, nemški HEINKEL He-111K, HEINKEL He-112, JUNKERS JU-87B, JUNKERS JU-86K, JUNKERS JU-88 in štirimotorno transportno letalo HEINKEL He-116.

Med najstarejše graditelje je šteti družbo NAKAJIMA in družbo MICUBISI JUKOGYO KABUSIKI KAISA. Družba Nakajima, ki je bila ustanovljena v letih 1915 do 1914, ima številne tvornice v oblasti Gumma in Tokio ter gradi sedaj letala lastne konstrukcije ter v licenci zvezdaste motorje in pripadajoči pribor. Družba Micubiši gradi v serijah v štirih različnih tvornicah nekoliko najboljših letal, ki so v službi jap. zračnih sil. Ta družba je zgradila tudi prvi štirimotorni bombnik MICUBISI ARMY B-91, pri čemer so bili uporabljeni in predelani načrti nemškega JUNKERSA »G-58«. Ista družba je zgradila tudi prve sodobne bombnike za vodoravno bombardiranje kakor tudi prve strmoglavce bodisi za armadno, bodisi za mornariško letalstvo. — Druge važne tvornice so KAVASAKI, KAVANISI in AICI; poslednja gradi v seriji letala vrste HEINKEL He-111K z zvezdastimi motorji, FIAT BR 20/M in HEINKEL He-116. Mimo te privatne industrije so na Japonskem še številne državne tvornice.

Oglejmo si sedaj čisto na kratko nekatere najvažnejša letala, ki so v službi japonskih armadnih in mornariških zračnih sil.

L O V C I. Letala te kategorije gradijo v serijah družbe Micubiši, Nakajima in Kawasaki. — Med najhitrejša in najboljša lovska letala spada prav gotovo enosedeljni MICUBISI NAVY S-00. Po svoji zgradbi je spodnjekrilc s skrivalnim podvozjem ter je opremljen ali z motorjem NAKAJIMA NK-1 (okoli 500 km na uro), ali pa z motorjem MICUBISI-KINSEI (560 km na uro). Pod trupom nosi lahko dodatni rezervoar za gorivo, s katerim se mu poveča akcijski radij od 950 km na več ko 2500 km. Rezervoar je v primeru nevarnosti odvrgljiv. MICUBISI S-00 je oborožen z dvema 20 milimetrskima topoma v krilih in z dvema sinhroniziranimi strojnica. — Iz tega letala je bil razvit nadaljnji tip MICUBISI S-01, ki leti — kakor trdijo dobro poučeni sovražni krogi — s hitrostjo okoli 600 km na uro. — Družba Micubiši je leta 1941. zgradila tudi dvomotornega lovca MICUBISI NAVY S-00-2, spodnjekrilca s trinožnim podvozjem, ki leti z največjo hitrostjo okoli 560 km na uro.

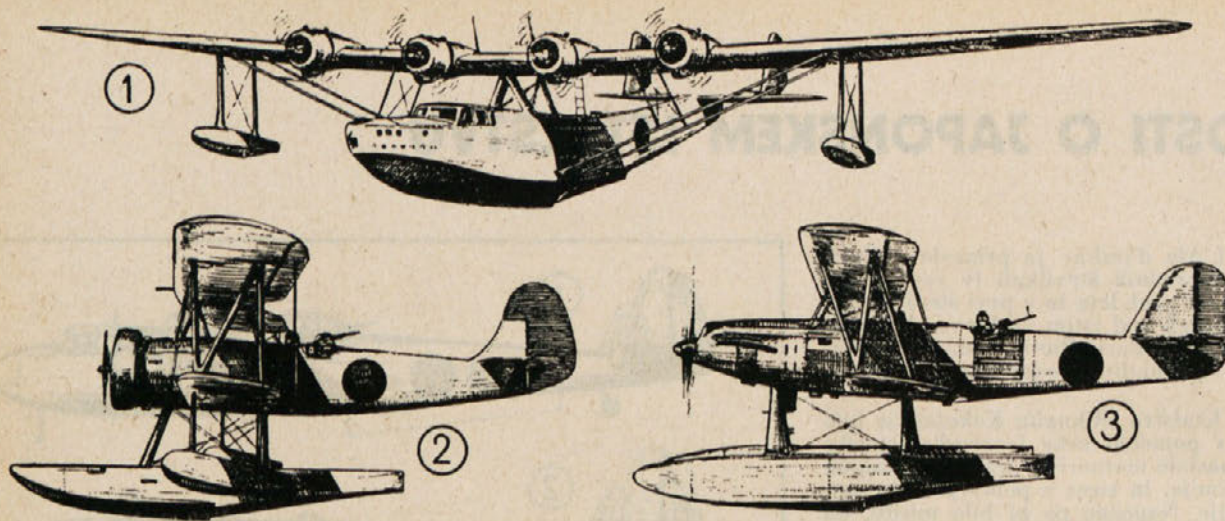
Drugi dve lovski letali, ki sta podobni zgoraj omenjenim, sta NAKAJIMA NAVY S-01 (okoli 600 km na uro) in KAVASAKI NAVY IS-01 (okoli 500 km na uro).

1. Srednjetežki bombnik MICUBISI NAVY OB-96-4a; 2. Srednjetežki bombnik MICUBISI NAVY OB-96-4; 3. Srednjetežki bombnik MICUBISI ARMY OB-97; 4. Dvosedežni torpedovec NAKAJIMA NAVY G-97-1; 5. Lovski enosed MICUBISI NAVY S-00; 6. Lovski enosed za letalonošilke MICUBISI NAVY S-97

Med temi, pa še mnogimi drugimi domačimi lovsкими letali, gradijo Japonci v licenci tudi nekatere tuje lovce, n. pr. nemškega HEINKEL-a He 112, ameriškega SEVERSKEGA P-35 in SEVERSKEGA 2 PA itd., ki ne lete s hitrostmi, manjšimi od 540, 510 in 500 km na uro.

S T R M O G L A V C I. Tudi Japonci so bili med tistimi prvimi narodi, ki so že kaj kmalu po prvi svetovni vojni priznali strmoglavemu bombardiranju iz-

1. Štirimotorni leteči čoln z velikim akcijskim radijem KAWANISHI NAVY H-97; 2. Katalpultni dvosedezni oglednik NAKAJIMA NAVY KT-90-11; 3. Trisedezni oglednik KAWANISHI NAVY KT-94

redno važnost, ter so razvili popolno doktrino o uporabi letal iz tega razreda.

Najnovejši japonski strmoglavec je kovinasti enokrilec MAKAJIMA NAVY K-01, ki leti z največjo hitrostjo okoli 500 km na uro ter napada po zaslugi različnih naprav lahko pod koti, ki so močno blizu 90°. Oborožen je s petimi trdno vgrajenimi ali vrtljivimi strojnimi. — Drugi tip japonskega strmoglavca je dvokrilni MICUBISI NAVY K-96 (320 km na uro), ki je oborožen z dvema 7,7 milimetrskima strojnica. Z majhnimi spremembami gradi Japonska tudi nekatere evropske strmoglavce, n. pr. JUNKERS-a JU-87B »Stuka«, JU-88 in HEINKEL-a He-118.

TORPEDOVCI. Najnovejše japonsko torpedno letalo je srednjekrilni dvomotorec MICUBISI NAVY OW-00, ki nosi dva torpeda in 420 do največ 500 kg bomb. Med ostalimi so omembe vredni še AICI ARMY OW ali TB-98, ki ni nič drugega kot v licenci grajeni italijanski Fiat BR 20/M, ter AICI-HEINKEL ARMY TB-98, ki pa je dejansko nemški Heinkel He-111K, toda opremljen z zvezdastima motorjema.

Številni so tudi vkrceni enomotorci za bližinsko torpediranje. Eden med takšnimi je n. pr. dvokrilni NAKAJIMA NAVY G-96, ki spada v isto kategorijo kot an-

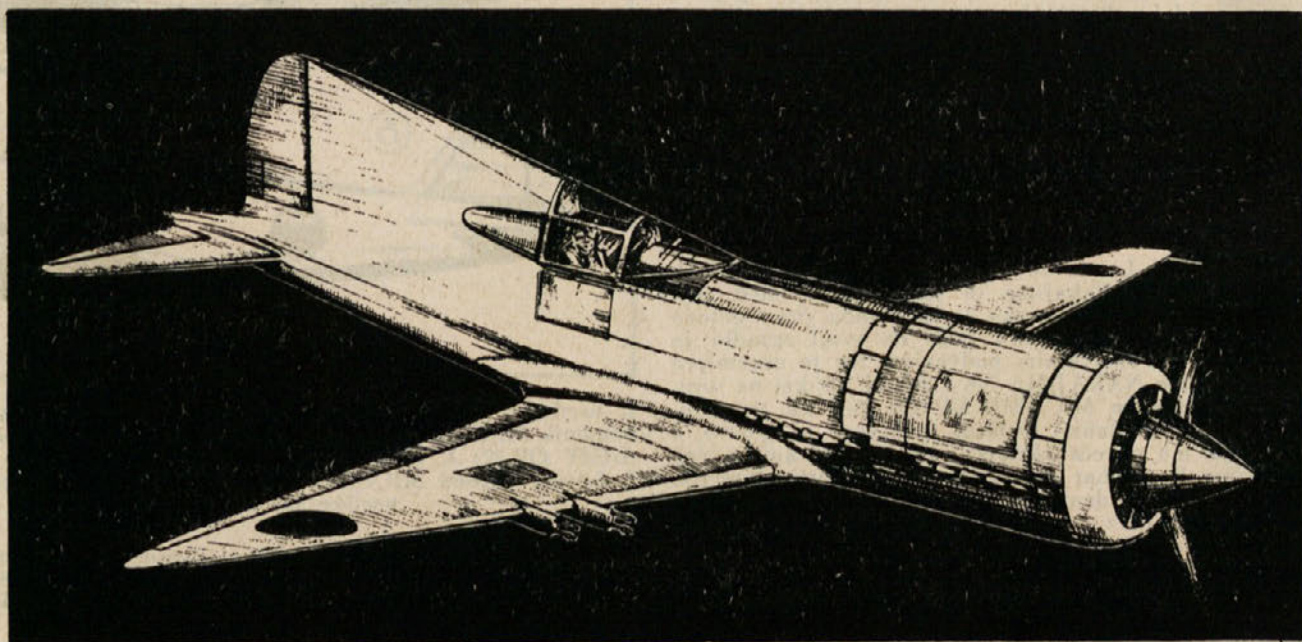
gleški Fairey »Swordfish« ali Fairey »Albacor«, ter nosi en 800kilski torpedo. Ista družba je zgradila tudi enokrilec NAKAJIMA NAVY G-97-2, ki je bil uvršen v službo nekaj pred izbruhom sedanje vojne.

SREDNJI BOMBNIKI. V ta razred spada predvsem najnovejša MICUBISI ARMY OB-00 in MICUBISI ARMY OB-01, ki leti z največjo hitrostjo 565 km na uro in ima akcijski radij okoli 3200 km, medtem ko so letalne sposobnosti prvega nekaj slabše zaradi manj dognane aerodinamične linije. Sem spada tudi MICUBISI ARMY OB-98, katerega oblika pa ni več čisto sodobna. Njegova oborožitev obsega med drugim tudi 20 milimetrski top.

Jedro srednjetežkih bombnikov sestavljajo letala vrste MICUBISI ARMY OB-97 in MICUBISI ARMY B-97 »DARAI« ter njihove številne verzije.

Za mornariško letalstvo je družba Micubiši v Nagovi ustvarila najnovejši dvomotorni bombnik z označbo NAVY OB-96 »SOYOKAZE«, ki ga grade v serijah, in sicer v treh verzijah: NAVY OB-97-2, NAVY OB-96-4 in NAVY OB-96-4a. Vsa letala so srednjekrilci z dvojnimi navpičnimi repnimi površinami.

V razred srednjetežkih bombnikov spada naposled še KAVASAKI ARMY OB-97, spodnjekrilec s skrivalnim

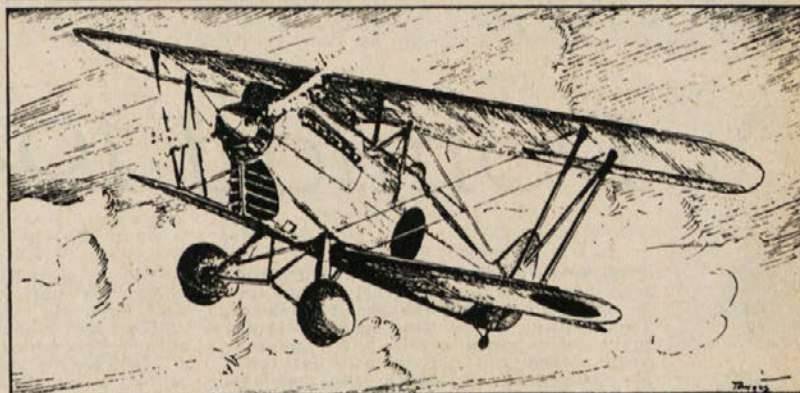
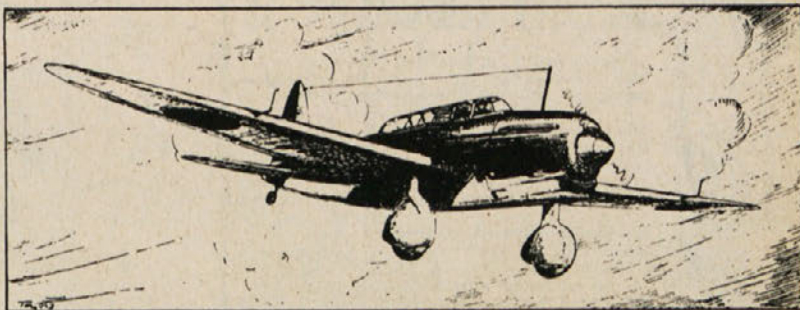
Projektirani lovski enosed SUZUKAZE 20, za katerega je značilna njegova zunanja oblika. Opremljen je z dvema motorjema, ki sta postavljena drug za drugim (2 × 1200 KS). Letel naj bi z največjo hitrostjo 770 km na uro, na 5000 m pa naj bi se vzpel v dveh minutah in štirih sekundah

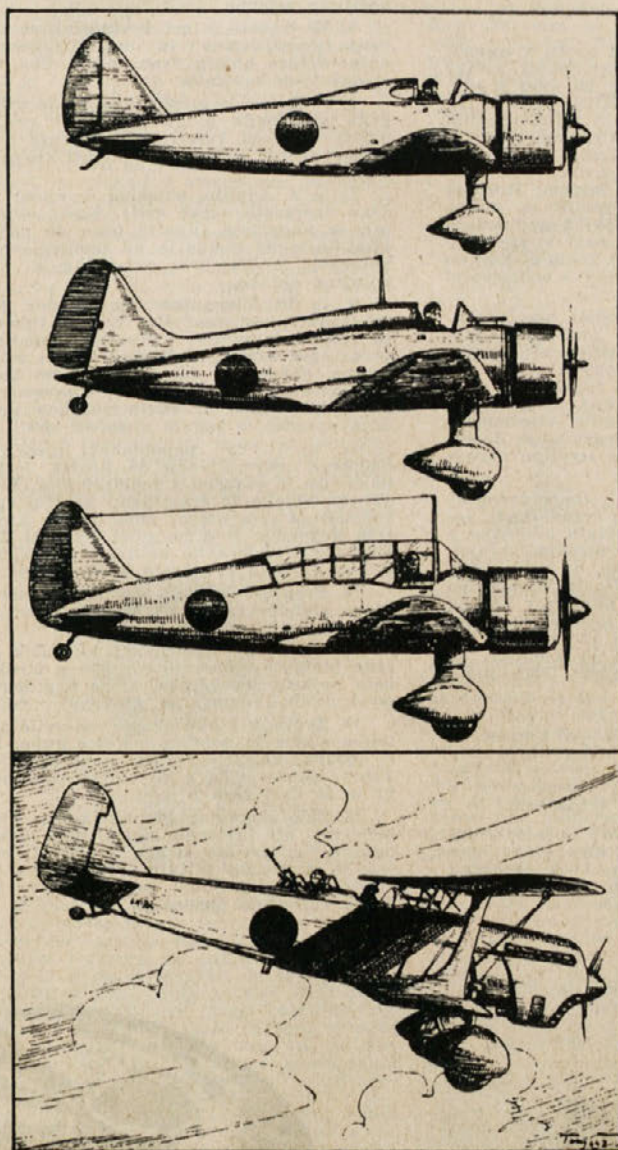
podvozjem, ki ima 5 do 7 člansko posadko. Razen štirih strojnic manjšega kalibra je Kawasaki Army OB-97 oborožen tudi še z dvema 25 milimetrskima topoma.

LAHKI BOMBNIKI IN OGLEDNIKI. V tej kategoriji ni mogoče naštetih vseh tipov, ker jih je nenavadno mnogo, med njimi tudi precej zastarelih. Omembe vredni pa so številni enokrileci družbe Micubiši in družbe Nakajima. Najbolj znan tip je MICUBISI ARMY KB-98 »KARIGANE«, in sicer njegovi verziji »KARIGANE II-M« in »KARIGANE III«; oba sta opremljena z zvezdastim motorjem in imata stalno podvozje s kapljičasto preobleko. Letita s hitrostjo okoli 400 km na uro in nosita 250 do 350 kg bomb.

Ostali pomembni lahki bombniki so MICUBISI ARMY KB-97 in njegove verzije ARMY KB-97-2 (motor Kotobuki III/800 KS) in ARMY KB-97-1 (motor Micubiši-Kinsei/900 KS). Podoben Micubišiju Army KB-98-1 je KAVASAKI ARMY KB-97, enokrilec docela kovinske zgradbe, ki je opremljen z linijskim motorjem Kawasaki (900 KS). Končno je omeniti še enokrileca SOVA ARMY KB-99, ki nosi največ 1000 kg (?) bomb s potovalno hitrostjo 500 km na uro.

Zgoraj: lahki bombnik KAVASAKI ARMY KB-97;
spodaj: lovski enosed KAVASAKI ARMY S-98

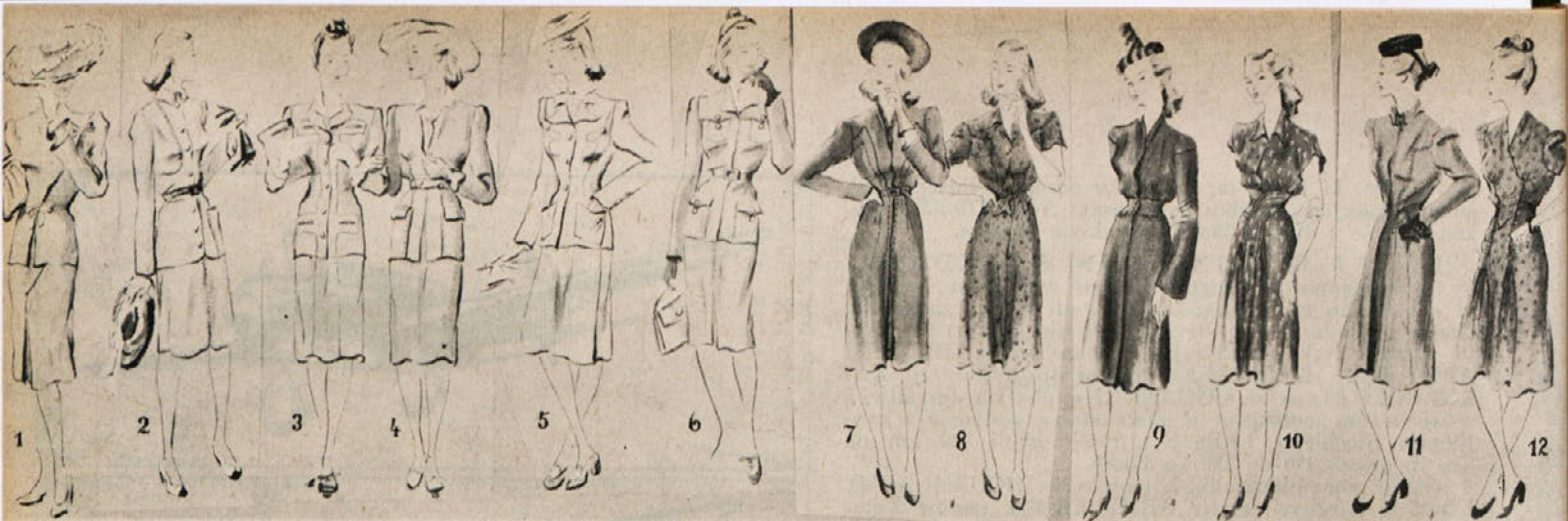
Od zgoraj navzdol: lovski enosed NAKAJIMA ARMY S-97; lovski enosed NAKAJIMA NAVY S-96-2; lahki bombnik in oglednik MICUBISI ARMY KB-98 »KARIGANE III«; lahki bombnik in oglednik KAVASAKI ARMY KB-97

LETEČE TRDNJAVE. Bombniki z velikim akcijskim radijem imajo za Japonce danes nenavadno velik pomen, saj se vse bojne operacije odigravajo v obširnem pacifičnem prostoru. Vendar pa je treba priznati, da Japonci na tem področju, t. j. na izgradnji velikih štirimotorcev z velikim akcijskim radijem, doslej še niso dosegli docela zadovoljivih rezultatov, čeprav so se v zgradbah svojih štirimotornih letal močno naslonili na ameriške tipe te vrste. Zdi se, da ustreza svojemu pravemu namenu le Heinkel He-116, t. j. AICI HEINKEL ARMY MC-981. Edini japonski tovorni štirimotorec je MICUBISI ARMY GP-91, za katerega smo že rekli, da je bil pred nekaj leti razvit iz nemškega trgovskega, odnosno potniškega letala JUNKERS G-38. Navzlic veliki motorni sili, ki jo razvijajo štirje Micubiši zvezdasti motorji, leti letalo le s srednjo hitrostjo, zaradi katere pa se more komaj še smatrati za sodobno.

Med modernjšimi štirimotornimi letali je prav gotovo najpomembnejši KAVANISI NAVY H-97, ki je bil uvrščen v mornariško letalstvo leta 1938. To vodno letalo je enokrilec z osrednjim čolnom, ki je hkrati trup — torej leteči čoln. Opremljen je s štirimi zvezdastimi motorji Micubiši-Kinsei 4C-A-14 (4×900 KS). Oborožen je s številnimi strojnimi. — Drugi pomorski štirimotorec je HIRO NAVY H-97, razvit iz francoskega hioré et Olivier heO 24-6, ki doseže s štirimi, v licenci izdelanimi Hispano-Suiza motorji hitrost okol 340 km na uro.

POMORSKI OGLEDNIKI. Mednje spadajo nekatera katapultna letala, kakor je n. pr. NAKAJINA NAVY KT-90-11, ali KAVANISI NAVY KT-94, ali AICI NAVY KT-97 i. dr. Omembe vredni pa so nekateri pomorski daljni ogledniki: enokrilni dvomotorni leteči čoln AICI CONSOLIDATED NAVY H-98, ki je opremljen z dvema zvezdastima motorjema ameriškega porekla (Pratt & Whitney Twin Wasp/2×1200 KS). Njegova razpetina znaša 31,7 m, skupna teža v poletu okoli 12.500 kilogramov, največja hitrost pa 305 km na uro. — Drugi je trimotorni enokrilec s ploveci AICI NAVY LL-98, ki leti s hitrostjo 370 km na uro in ima normalni akcijski radij 1600 km.

Tako smo si torej čisto na kratko ogledali nekatera japonska letala, ki izpolnjujejo danes svoje naloge v obširnem zračnem prostoru nad Pacifikom.

Pomlad 1943

O kakih posebnih pomladnih novostih letos pač ne moremo govoriti. Zdi se, da so časi, ko so bile ženske podvržene vsakovrstnim in navadno kratkotrajnim muhavostim mode, prešli. S tem pa seveda nečemo reči, da naj se sedaj ženske zanamarijo in hodijo vso pomlad okoli v starih, obnošenih kostumih in plaščih. Tolikokrat smo že povedali, da je ni tako slabe obleke ali plašča, iz katerega se ne bi dalo z malo spretnosti in dobre volje napraviti novo pomladansko oblačilo, v katerem se boste počutili pomlajene in prerojene.

Letošnjo pomlad prevladujejo, kakor lani, športno krojeni kostumi in plašči. Ne pozabite, da se da iz vsake moške obleke narediti eleganten ženski športni kostum, če je le blago še trpežno in ni preveč obledelo. Jopice so še vedno dolge, krila ozka, gladka — le mladim deklicam se podajo lahkotna plisirana krilca, katere dopolnjujejo živobarvne jopice.

Poleg strogo krojenih športnih kostumov, katere nosimo s priljubljenimi športnimi bluzami iz pralne svile, pa bomo videli tudi mnogo mehko krojenih popoldanskih plaščev kot dopolnilo k vzorčastim svilenim oblekam. Zlasti močnejšim postavam se bo tak plašč lepše prilagal kot moško krojeni kostum.

Kar se tiče barve, moramo poudariti, da je moderno prav vse, poleg temnomodre je črna za pomlad še vedno najbolj elegantna. Drobnji reverji ali velika poškrabljena pentlja iz belega pikéja seveda ne sme manjkati, drugače je videti črn plašč preveč turoben. Tistim pa, ki se črne barve krčevito ogibljujejo, čes da nas dela starejše, pa povemo, da so poleg črne zelo moderne tudi vse pastelne barvne kombinacije, kakor lešnikastorjava in čokoladnorjava, sivomodra in ciklamna, gorčičenorjava in peščena ter nešteto drugih — če vam bodo le zadoštovale točke oblačilne izkaznice, izbire v barvah in tvorivu ne manjka.

Sedaj še besedo o klobukih; prav za prav bi spadali na prvo mesto, kajti že

od nekdanj je v ženskem svetu v navadi običaj, da nastopi vsaka okoli velike noči, če že ne v novem, pa vsaj v preoblikovanem klobučku. Mlade deklice teh skrbi še ne poznajo, kajti zdostuje jim živobarvna pentlja, aparten koščen glavnik ali grobo pletena mreža iz svile ali slame, katera varuje skrbno počesane kodre pred pomladnim vetrom. Moramo pa poudariti, da se pentlje in mreže prav tako kot dolgi gladki kodri podajo le mladim obrazom, damam v zrelejših letih pa pripravčamo, da svojo elegantno obleko ali kostum dopolnijo s primernim pokrivalom.

Nekateri letošnji modeli nas spominjajo rahlo na konec prejšnjega stoletja, okrašeni so s cveticami in trakovi, obdani s tankimi pajčolanami ter potisnjeni globoko v čelo. Seveda ne smemo v tem pretiravati; kar je bilo lepo za romantičen izprehod v staromodni kočiji, ni primerno za vsakdanje dopoldanske nakupe in druge številne opravke v mestu.

Poleg teh tako zvanih »popoldanskih« modelov pa bomo videli letos zlasti veliko klobučevinastih športnih klobukov z ozkimi ali pa tudi zelo širokimi kraji. H koncu naj povem še to, da velja letos bolj kot kdaj koli pravilo, da je moderno vse, kar pristaja, vse, kar je v skladu z obrazom in postavo nositeljice. Naše skice prikazujejo nekaj vzorcev za pomladne plašče, kostume in klobuke, ki se bodo podali prav vsem, tudi malo obilnejšim postavam.

1. Eleganten popoldanski kostum iz črnega blaga ima kot edini okras dve tanki pentlji iz istobarvne svile. Vsa lepota tega vzorca je v tvorivu in v kroju, ki mora biti res brezhiben.

2. Mladosten kostumček iz lešnikastorjavega mehkega volnena blaga ima zelo dolgo oprijeto jopico, ki je okrašena z debelimi šivi. Krilo je ravno in ozko ter prav tako okrašeno s šivi.

3. Preprost športen kostum olivno-zelene barve ima štiri počez vezane žepce. Mehki reverji brez ovratnika.

4. Temnorjav volnen kostumček, primeren tudi za močnejše postave, ima jopico brez reverjev, z dvema velikima našitima žepoma.

5. Modrobelo črtast kostumček se zapenja precej visoko in ima štiri diagonally ležeče našite žepce. Krilo ima ob strani globoko gubo.

6. Praktičen svetlosiv kostum iz mehkega volnena blaga ima štiri velike našite žepce, od katerih sta zgornja dva le naznačena. Krilo ima spredaj globoko gubo.

7. in 8. Ljubka oblekica iz rjavo in drap vzorčaste prave svile. Našit oplečnik se nadaljuje spredaj prav do pasu. Ista linija se ponavlja na temnorjavem volnenem plašču brez ovratnika, ki dopolnjuje obleko.

9. in 10. Eleganten temnomoder popoldanski plašč ima vsite kimono rokave in širok vdelan pas z dvema drobnima vrezanima žepkoma. Zraven spada mladostna obleka iz temnomodro in belo vzorčaste svile, ki ima tudi kimono rokave. Širok pas iz vsitih robčkov prehaja spredaj v bogato zvončast del.

11. in 12. Črn popoldanski plašč iz mehkega angora-blaga je krojen tesno po životu in okrašen z debelimi šivi. Elegantna obleka iz črnzeleno vzorčastega krepdešina ima precej kompliciran kraj. Dva pokončna šiva na prednjiku, ki držita goste vodovarne nabirke, prehajata v dva globoka zvončasto krojena dela.

13. Preprost športen klobuk iz rjastorjave klobučevine je okrašen le z ozkim pokončnim fazanovim peresom.

14. Aparten popoldanski klobuček iz črne bleščeče slame je okrašen s široko belo poškrabljeno čipko, ki je nagubana po krajcih. Nosimo ga globoko v čelo.

15. Zanimiv klobuček iz črne svile ali tenke slame je položen v goste gube, ki se spredaj končujejo v navpično pentljo. Vzorec predstavlja novo obliko turbana, ki je že dalj časa v modi.

16. Zelo eleganten klobuk iz črne klobučevine ali lakirane slame ima nizko oglavje in izredno široke kraje. Okrašen je z dvema plitvima pentljama iz črne rips-svile. Podal se bo seveda le vitkim, visokim postavam.

13

15

16

En dan v postelji z nahodom

Hači... hači... ha... ha... ha... s tem se nahod namreč ne začne šele, ampak je, hvala Bogu, že toliko napredoval, da nam naši običajni batistasti robčki ne zadostujejo več, temveč si moramo pri očetu ali možu izposoditi nekaj velikih platnenih robcev, ki so ravno še dovolj veliki. »Bog pomagaj!« nam odgovarjajo naši bližnji ter se previdno odmikajo, da ne bi mogoče na katera terega izmed njih »preskočil« eden izmed številnih bacilov nahoda, ki nas obdaja. Tedaj šele se začnemo spraševati: kje neki sem si nakopala to zoprno nadlogo? Seveda je vsega krivo to zmešano aprilsko vreme, ki me je zapeljalo, da sem prezgodaj oblekla lahki pomladanski kostumček s svileno bluzo. Kljub utrjevanju je vsakodnevno mrzlo prho in jutranji telovadbi pri odprtem oknu se nahod vedno zopet pojavi in navadno ravno takrat, ko ga je najmanj treba. Sicer kar nas je odraslih ljudi, ki imamo svoje neizogibne opravke in delo, nahoda nismo nikdar veselili; drugače je to pri šolobvezni mladini. Pred šolsko nahod ali ob času izpraševanj pride tak nahod nad vse prav in ga je vsak normalen šolar nad vse vesel, ker mu omogoči, da ostane doma v postelji in se na ta način izogne sicer neizogibnemu »evokus«. Prav za prav je zelo krivično, da ljudje nahoda ne smatrajo za bolezen. Dokler človek nima vročine, bolečin v vratu ali hudega kašlja, se nam bo vsak smejal, če ležemo v postelji. Nihče nas ne pomiluje, čeprav se še tako slabo počutimo, nihče nam ne reče, da smo slabe videti, le pogled v zrcalo nas prepriča, da smo z rdečim, nabrekli nosom in solznimi očmi vse prej kot lepe.

Zdravil proti nahodu prav za prav ni, kajti vsi tisti nasveti, ki pripravljajo nekaj kapljic jodove tinkture v kozarcu vode ali vroč lipov čaj in aspirin, navadno ne pomagajo dosti. Če se je nahod že razvil, bomo morali pač potrpeti kak teden, da bo zopet sam od sebe prešel. Samo ob sebi se razume, da se je treba varovati, da se ne prehladimo še naprej in se iz »nedolžnega« nahoda ne razvije kaj resnega. Kljub temu pa ni treba obupati in razveseljevati svoje okolice z razmršenimi lasmi in svetlikačim rdečim nosom, češ saj se mi še umiti ne ljubi, tako slabo se počutim. Z nekoliko potrpežljivosti in vestne nege se dajo vsaj zunanji znaki nahoda odpraviti in stara resnica je, da se počutimo tako, kakor smo na zunaj videti.

kateri položite za dobrih deset minut na oči. Nabreklost in rdečica bosta izginili. Če je le mogoče, je dobro in koristno, da vsaj za eno popoldne in eno noč ležete. Zelo veliko ljudi je, ki se krčevito branijo postelje, češ če se uležem, postanem šele bolan. Mogoče je tudi nekaj resnice na tem, ampak po mojem mnenju je lepota in dobremu videzu vsake žene le v prid, če lahko, ne glede na ta nahod, za kak dan leže v posteljo in počiva. Pri tem se pa ni treba do vratu oviti s starimi volnenimi šalji in obleči treh jopic drugo vrh druge. Saj se vas mora vsakdo, ki pride v sobo, upravičeno ustrašiti. Tudi v postelji ste lahko čedno in prikupno oblečeni, ne da bi se bilo treba bati ponovnega prehlada. — Lase, kateri ravno ob času prehlada po-

stanejo togi in mastni, zavežite v svilen ruto v obliki ličnega turbana. Tako so lepo »pospravljene« in ne visijo nemarno in skuštrano okoli obraza. Topla, pletena nočna jopica z dolgimi rokavi, ki se zapenja tesno ob vratu, vas varuje pred mrzom. Samo po sebi se razume, da opustite ta dan v postelji vsako šminkanje. Ravno prav, da se vam koža na obrazu lahko enkrat temeljito spočije. Le na ustnice, ki so pri nahodu navadno razpokane, dajte najprej plast vazeline in potem še diš rdečila, če mislite, da ne morete izhajati brez njega. Obilni prosti čas, katerega imate sedaj na razpolago, pa lahko uporabite za nego svojih rok, za katere je vedno premalo časa.

Na posteljo naj vam prinesejo skledo z vročo milnico, v katero pomočite obe roki vsaj za dvajset minut. V milnici naj plava gumijasta goba, katero je treba stalno krepko stiskati, da prideta voda in milo tudi pod konice nohtov, da se temeljito očistijo. Prej so vedno zelo priporočali ostro krtačo za nohte. Danes vemo, da je krtača škodljiva, ker umazanijo, ki je za nohtom, samo porine še bolj pod nohte, tako da nastane tista

V krilu in bluzi

1. Iz stare belo-modro črtaste moške srajce bi se dala lepo preurediti tale športna bluza. Ves učinek tega ljubkega vzorca je v različni legi črt.

2. Lepa bluza iz ciklamnega svilenega platna je okrašena s pokončnimi in vodoravnimi robčki, ki tvorijo kvadrate. Lepo bi bilo tudi, če bi bili ti kvadrati izvezeni v azurjih z istobarvno ali belo prejico.

3. Zelo elegantna športna bluza iz svetlosivega šantunga ima na prednjiku dve globoki gubi, ki sta samo zalikani.

4. Mladostna bluza iz temnomodro in rdeče črtaste prave svile. Črte tečejo po dolgem, le prednjik ima vstavljen ozek del z žepkom, kjer tečejo črte počez. Prav tako na drobnem dečjem ovrtniku.

5. Gladko krilo iz temnorjavega volnenega blaga ima spredaj raven del, ki drži dva vezana žepa, pritrjen z dvema gumboma na prednjik.

6. Odprto športno krilo se zapenja spredaj močno navzkriž, kar omogoča prosto gibanje. Velik našit žep z izvezenim monogramom.

7. Temnosivo črtasto krilo ima spredaj globoko vloženo gubo. Dva velika žepa sta našita na prednjiku.

grda temna proga, katere sploh ne morete več odstraniti. Ko ste roke v milnici okopali, jih dobro obrišite in namažite kožo okoli nohta z vazelino. S pilico za nohte, jekleno ali koščeno, rahlo porivajte tanko kožico z nohta na vseh treh straneh, tako da se bo videlo čim več »lunice«. Škarjice pri tem prav nič ne rabite, ker če ste enkrat začeli kožico striči, vam bo vedno bolj rasla in jo boste le s težavo odstranili. Šele sedaj vzemite v roko škarje in pristrizite nohte toliko, da dobijo lepo ovalno obliko. Moda pretirano dolgih nohtov, ki so bili zelo podobni ptičjim krempljem, je hvala Bogu minila. Če se pri striženju nohtov kje malo ranite, tedaj nasujte hitro na ranjeno mesto nekoliko drobne soli in krvavenje bo takoj prenehalo.

Sedaj še besedo o lakiranju nohtov. Temnordeče lakirani nohti, kakršne so nosile filmske zvezdnice, niso bili nikdar posebno okusni in so učinkovali vedno nefino. V današnjih resnih časih pa sploh niso na mestu. Če vzamete košček jele-

njeja usnja ali nalašč v ta namen narajeni »gladilec« in si z njim polirate nohte, se vam bodo že čez nekaj minut kar lepo svetili. Za posebno svečane prilike si jih tudi lahko prevlečete z brezbarvnim ali svetlorožnatim lakom, če se vam to dopade. Za vsa nogo rok niste zamudili več kot pol ure časa in vendar ste sedaj zadovoljni s svojimi lepimi in brezhibno negovanimi rokami.

Sedaj lahko nekoliko počivate, pozneje pa, če vam je postalo že dolgčas, vzemite v roko košarico, kjer so se nagradile nogavice od vsega tedna, katere je treba zakrpati. Ob tem, malo razveseljivem pa vendar prekoristnem delu vam bo minilo popoldne, kot bi mignil. Preden zaspate, inhalirajte še enkrat kamilično paro ter popijte skodelico lipovega čaja. Sedaj lahko brez skrbi zaspate in jutraj se boste zbudili čili in zdravi, nahod bo prešel. Z veseljem se boste podali zopet na vsakdanje delo z zavestjo, da dan, ki ste ga prebili v postelji, nikakor ni bil izgubljen.

Za naše najmlajše

1. Iz ponošene mamičine temnomodre obleke je nastala ta ljubka oblekica za desetletno deklico. Životek je iz živordeče flanele, izvezen z dvema vrstama raznobarnih volnenih cvetlic.

2. Zelo malo blaga rabite za to preprosto šolsko oblekico za vašo devetletno hčerkec. Krilce iz rjavodrap karirastega volnena blaga je položeno v globoke gube, ki omogočajo svobodno gibanje. Životek iz temnorjave volne, ki se tesno oprijema, se zapenja spredaj. Krilce je lahko prišito na život ali pa je našito na poseben modrček, tako da se životek oblači po vrhu.

3. Dvodelna obleka iz temnomodrega volnena krepa je primerna za desetdoštirinajstletne deklice. Jopica je obšita z živordečo treso, iste barve so tudi gumbi in živordeč pas.

4. Iz najmanjših ostankov lahko ukrojite ta ljubek plašček za štiriletno deklico. Oplečnik in del žepkov je temnozelen, ostali plašček zelenorjavo karirast.

5. Praznična oblekica za tri- do petletno deklico iz temnorjavega baržuna. Rob na krilu, oplečnik in pas so iz istobarnega volnena krepa.

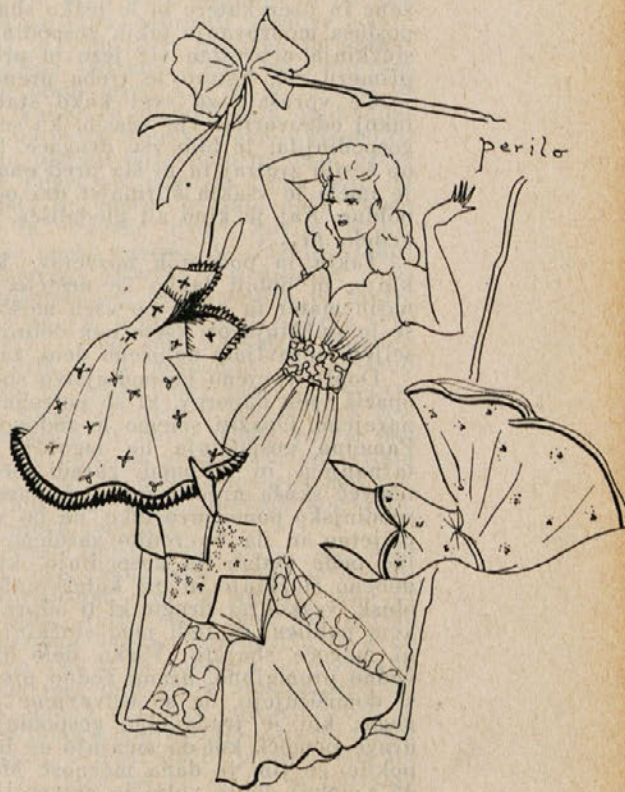
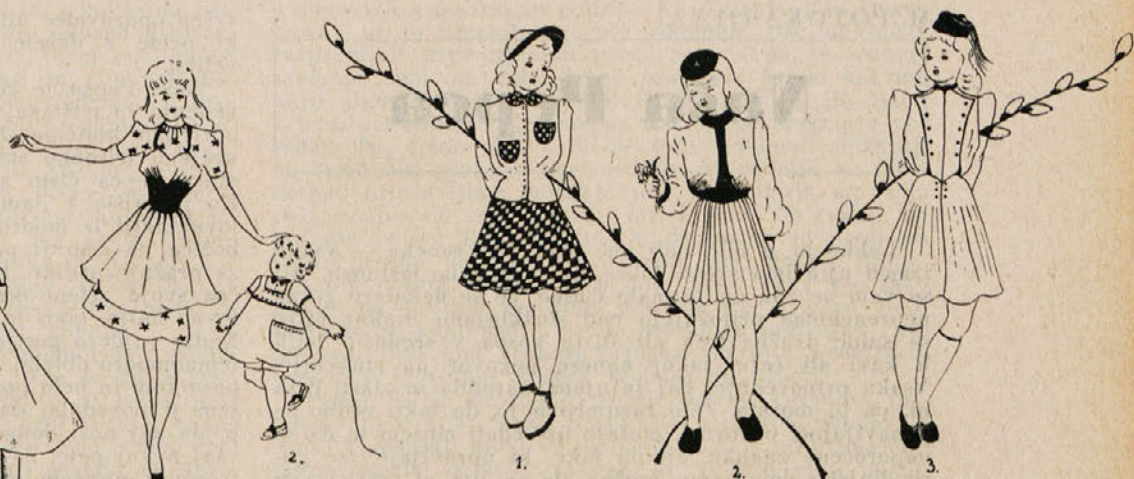
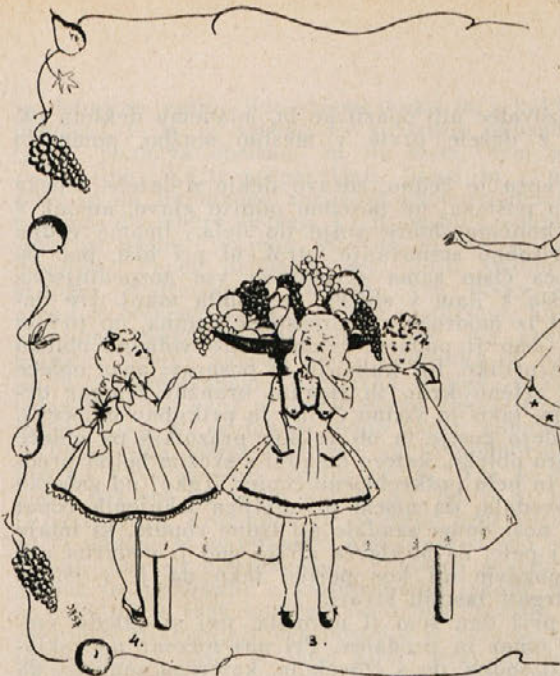
6. Deset centimetrov kariraste flanele vam zadostuje za to šolsko oblekico, ki ima život in rokave pletene iz čokoladnorjave volne.

7. Preprosta oblekica za šestletno deklico iz rjastorjavega volnena blaga ima oplečnik, pas in manšete iz rjavodrap črtaste flanele.

8. Praznična oblekica iz svetlozelenega mehkega krepa je okrašena s preprostim vezenjem iz raznobarnih volne. Temen usnjen pas.

9. Praktičen šolski plašček iz mamičine stare volnene obleke je krojen precej zvončasto. Dva vrezana žepka in ljubek šal-ovratniček iz temnorjavega baržuna.

Moda po fantaziji

Zgoraj levo: otroške oblekice. — Zgoraj desno: oblekice za deklice.
Desno: perilo in drobnarije. (Risbe Dagmar Kačer.)

KUHINJA

Melancane, odličen nadomestek za mesne jedi. Vse poletje, tja do pozne jeseni, boste dobili na trgu melancane. Izberite sadeže, ki bodo težki, trdi, z gladko kožo in svežim stebлом. Melancane so zelo poceni jed, ker pride le kakih 7% odpadkov, vse ostalo je uporabljivo. Čeprav teh jedi do sedaj niste bili vajeni, če boste melancane skrbno pripravili in zabelili, vam bodo vsaj toliko dišale, kot kaka druga zelenjava in vam nadomestile vsako mesno jed.

1. Melancane na vzhodnjaški način. Sadeže olupimo in narežemo na pol cm debele rezine, katere potresemo s soljo in poprom. Nato jih denemo v ponev in jih nekoliko opečemo na olju. Isto količino paradižnikov pomočimo v vročo vodo, olupimo in tudi narežemo na rezine. Nato pripravimo v posodo, kjer bomo pekli, masti, nasekljane čebule in nekoliko česna ter vse skupaj prepražimo. Na vrh položimo izmenjaje eno lego melancan in eno lego paradižnikov. V osminki mleka (razume se kondenzirana), kateri smo dodali kavno žličko moke in nekoliko magija, stepemo eno jajce in polijemo vse skupaj po vrhu. Končno posujemo jed z nastrganim parmezanom in pečemo 25 minut v pečici.

2. Nadevane melancane. Neolupljene sadeže razpolovimo in izdolbemo. Nato napravimo nadev iz izdolbene mase, katero smo drobno sesekljali. Dodamo še ostanke kakršnega koli mesa ali klobase. Vse skupaj pomešamo s kosom namočenega in dobro ožetega kruha; dodamo soli, popra, zmletega timijana ali majarona. S to zmesjo sadeže zopet napolnimo in jih opečemo v ponvi. Serviramo z dušenim rižem.

3. Melancane s paradižniki. Sadeže olupimo, narežemo na rezine in malo posolimo, nato vzamemo 4-5 svežih pa-

radižnikov, katere tudi narežemo na rezine, jih v malo vode skuhamo in pretlačimo skozi sito. V soku, ki ga dobimo, dušimo narezane melancane in enako množino narezanih paradižnikov. Kar serviramo, naložimo izmenjaje melancane in paradižnike v skledo, polijemo čez paradižnikov sok in potresemo z drobno nasekljanim petršiljem. Kot prilogo damo krompir v kosih.

4. Pečene melancane. Sadeže olupimo in narežemo na rezine, začnimo s soljo in poprom, paniramo z jajcem in drobtinicami ter opečemo v ponvi na obeh straneh. Končno jih potresemo z drobno nasekljanim petršiljem. Tako pripravljene melancane nam servirane s solato nadomestujejo najboljšo nedeljsko pečenko.

5. Kuhane melancane. Sadeže olupimo in narežemo na precej debele rezine (vsaj dva prsta). Nato jih kuhamo v posodi, kamor smo pripravili malo olja, česen, nasekljane salotke, sol in poper. Pozneje dodamo še nekoliko kapljic limonovega soka in malo kruhove sredice, ki napravi omako bolj gosto. Serviramo v segreti skledi, potresemo povrh nekoliko nasekljanega petršilja in okrasimo z opečenimi kruhovimi rezinami in koščki limone.

6. Melancane z zeleno papriko. Vzamemo enake dele melancan, paradižnikov in zelene paprike. Melancane olupimo in narežemo na kosčke, paradižnike olupimo in narežemo na rezine, paprike pa izvotlimo in narežemo na tanke in podolgovate kose. Dodamo še čebule in lovorjev list. V ponvi razgrejemo masti, nato damo vanjo najprej čebulo, potem še ostalo. Pražimo do mehkega ter začnimo z malo soli in oslajenega mleka. Kot prilogo serviramo slan krompir ali dušen riž.

Naša Pepca

Lahko bi ji bilo tudi ime Mici ali Francka — vsaka izmed njih ima svoje dobre, pa tudi slabe lastnosti. Ali se vam ne zdi, da je malo čudno, če se nekatere gospe neprenehoma pritožujejo nad služkinjami. Kakor hitro se snide družba treh ali štirih gospa v srednjih letih h kavi ali čaju, takoj nanese pogovor na služkinjo. Vsaka pripoveduje, kaj je njena naredila in zlasti česa ni, pa bi morala. Zelo razumljivo je, da taki, vedno se ponavljajoči pogovori, morajo presedati možem in da so neporočene znanke, ali pa take, ki opravljajo vse gospodinjstvo same, srečne, da se jim ni treba vsak dan znova boriti s služkinjo, na katero so pa le navezane in brez katere bi le težko shajale. Kajti če človek poslušá modrovanje takih gospodinj, se mu zazdi, da je služkinja neprestan vir jeze in preprirov, v najboljšem primeru zlo, katero je treba prenašati.

Ce vprašate za svet kako starejšo damo, vam bo takoj odgovorila: »Ja včasih, ko sem se jaz poročila in gospodinjila, je bilo vse drugače. Služkinja je vstajala ob šestih zjutraj in ni šla pred enajsto uro spat. Prosto je imela le vsakih štirinajst dni od dveh do šestih popoldne. Kaj je kino ali gledališče, tako deklet takrat še vedelo ni...«

Takih in podobnih nasvetov, kako ravnati s služkinjo, bi dobili lahko še nešteto, saj je bilo v časih naših mater in babic po vseh meščanskih hišah isto. Če se je služkinja pri vsem tem dobro počutila, če je z veseljem opravljala naloženo delo, za to ni nihče vprašal.

Dobro urejeno gospodinjstvo spoznaš po tem, da ne opaziš vseh naporov, ki so potrebni, da je domače delo narejeno. Opaziti smemo le zadovoljiv uspeh tega dela. Pametna gospodinja ne izgublja časa z nepotrebnim tarnanjem in tožbami zaradi nezmožnosti služkinje, temveč skuša urediti razmerje med seboj in svojo gospodinjstvo pomočnico tako, da bo skupno delo čim bolj prijetno in da bo rodilo zaželene uspehe. Kajti slaba luč pade vedno na gospodinj, ki ne more shajati z nobeno služkinjo in pri kateri najdeš, kadar prideš na obisk, vsakokrat drugo, ki ti odpre vrata. Kakor v vsakem poklicu, so tudi med služkinjami take, s katerimi ni mogoče shajati. Vsako delo jim je odveč, plača vedno premajhna, hrana vedno preslaba; poleg tega pa si domišljjujejo, da so ustvarjene za kaj bolj »vzvišene« kot je trudapolno gospodinjstvo delo. Takim ni druge pomoči, kot da menjajo ne le službo, ampak tudi poklic, če jim je dana možnost. Meni pa se zdi, da se dá z nekaj dobre volje in potrpežljivosti razmerje med služkinjo in gospodinj tako urediti, da sta oba dela zadovoljna. Prav za prav so le malenkosti, katerih po-

vršen opazovalec niti opazil ne bi, mlademu dekletu pa, ki pride z dežele prvič v mestno službo, pomenijo veliko.

Naša Pepca je čedno, zdravo deklet z dežele, lepega vedenja in poštena, ne posebno odprte glave, ampak s potrebno količino dobre volje do dela. Imamo čedno urejeno trisobno stanovanje, otrok ni pri hiši, pač pa mora Pepca čisto sama skrbeti za vse gospodinjstvo. Ko je prišla k nam v službo, je dobila takoj dve delovni halji iz modrobelo vzorčastega katuna, ob prvem božiču pa smo ji podarili temnomodro volneno obleko za praznje prilike. Pri kuhanju in pospravljanju obleče čez svoje zeleno krilo in izprani oranžni žempar delovno haljo, tako je vedno čedno in prikupno oblečena. Kadar pridejo gostje in ob velikih praznikih pa obleče temnomodro obleko, katero dopolni s svežim belim predpasnikom in belo poškrbljeno čepico. Takoj od začetka sem ji povedala, da nisem prijateljica izhojenih copat in da naj nosi doma sandale ali trdne copate, ki imajo vsaj nekaj pete. Za Miklavža ali za god ji podarim par trpežnih nogavic ali kos perila, tako da ji v službi ni treba trgati lastnih stvari.

Takoj prvi dan sem ji naročila, naj si ogleda vsebino vseh omar in predalov. Pri nas ničesar ne zaklepamo, kajti sodim, da s človekom, katerega sumimo, da je zmožen kaj ukrasti, pač ni mogoče skupno delo. Po nekaj tednih preskušnje se da poštenost nove služkinje navadno že ugotoviti. Vsaka omara ima na vratih pritrjen seznam vsebine, tako da ni nepotrebna spravevanja in premetavanja stvari. Tisti časi, ko je gospodinja hodila okoli z debelim šopom rožljajočih ključev za pasom in ko je bilo treba za vsak kozarček ali krožniček, katerega so postavili pred gosta, posebej odklepiti kredenco, tisti časi so menda že minuli.

Pepca dobi vsako jutro določeno vsoto denarja za nakupe čez dan. Pri mesarju in trgovcu plačuje vse sproti in zapisuje izdatke v posebno knjigo. Vsak večer potem obračunava, hkrati dobi denar in navodila za naslednji dan. Spočetka sem sestavljala jedilne liste sama, sedaj je pa Pepca že tako samostojna, da preskrbi vse ona. Zelo je ponosna, če zdaj pa zdaj pohvalimo njene kuharske sposobnosti. Skratka, jaz ji pustim pri delu čim več samostojnosti in ne morem razumeti tistih gospodinj, ki se razburjajo in kričijo po cele ure nad služkinjo, ki se je predrznila pripraviti tlačen krompir, namesto praženega, kot ji je bilo »ukazano«. Zelo mi ugaja, da se po truda polnem dnevnem delu zvečer lahko vsedem za pogrnjeno mizo in ugibam, s čim nas bo Pepca danes presenetila. Ko je prišla k nam, je bila še malo boječa, toda takoj, ko je videla, da nam njen način kuhanja ugaja, je dobila veselje in začela prebirati vse mogoče kuharske knjige, ter se izpopolnjevat v svoji umetnosti. Seveda se včasih tudi kaj ponesreči, tedaj se pogovorimo po obedu, kaj je bilo napak, kajti med jedjo ni dovoljeno nobeno kritiziranje in vihanje nosu. Če se ji kaka močnata jed posebno posreči, tedaj sije Pepci ves obraz od zadovoljstva nad našo pohvalo.

Kar se tiče gospodinjkega dela, gledam zlasti, da

Pepca »servira« ...

... pospravlja ...

... sama sestavlja jedilnike ...

je dobro in vestno opravljeno, kako in s kakšnimi pripomočki, to mi je vseeno. Če je kosilo okusno pripravljeno, pohištvo obrisano in tla čista, sem popolnoma zadovoljna. Kajti pospravljati, likati in pomivati posodo se dá na mnogo različnih načinov. Služkinji prepuščam, da izbere tistega, ki ji najbolj ugaja in katerega je najbolj vajena. Glavno je, da je učinek zadovoljiv. Pepca pripisuje zelo dosti važnosti čistosti svojega kraljestva — kuhinje. Vse police so pregrinjene z belomodrim vzorčastim papirjem, katerega izmenjamo vsako leto za veliko noč. Na oknih imamo prijazne pralne zavese, okoli štedilnika se pa vse kar blišči od same snage. Kuharska knjiga in knjižica za izdatke imata ovoj iz belordečega pikčastega povoščenega platna, ki se lahko vedno znova pomije.

Pepca ima svojo servijeto, svojo temnorjavo skodelico za kavo in svoj jedilni pribor. Vse to velja tako malo, dekletu pa se le dobro zdi, da ji ni treba jesti iz oškrbljenih krožnikov in skodelic brez ročaja, kakor je to navada v marsikateri hiši. Tudi njeno sobico smo uredili kar se dá prijazno. Pohištvo seveda ni novo, ampak le preslikano s svetlozelenim lakom, tako da se ne vidi, da je vsak kos vzlet od druge skupine. Zavese in preprosto pregrinjalo čez posteljo iz rožastega pralnega blaga dajejo sicer skromni sobici prav prijazen videz.

Tudi lična, lončena vaza, katero napolni Pepca vedno s svežimi cveticami, ki jih nabere na nedeljskem izprehodu, ne manjka.

Samo ob sebi se razume, da ima Pepca vsako nedeljo popoldne prosto. Kosilo imamo takrat točno ob dvanajstih, tako da je s pomivanjem čimprej gotova in da lahko ob dveh že gre. Ves teden se služkinja že veseli na svoje nedeljsko popoldne in nič je ne more bolj razjeziti, kakor če ji gospa v nedeljo dopoldne reče: »Mici, danes ne morete imeti prosto, ker pridejo gostje in bo treba pripraviti čaj. Boste imeli pa zato jutri popoldne prosto, ali kak drug dan v tednu, saj je vseeno, kaj ne?« Prav nič ni vseeno — kajti jutri ali kak drug dan v tednu še dolgo ne pomeni toliko, kakor ta tako težko pričakovana nedelja, ko je bilo s prijateljicami že vse dogovorjeno za izprehod ali obisk v kinu.

Kadar je Pepca s svojim delom gotova, in to je navadno že okoli osmih zvečer, lahko sedi v kuhinji in krpa svoje nogavice in perilo, ali pa bere list. Vem, da je to v mnogih hišah strogo prepovedano, češ da porabi preveč elektrike, ampak če hočemo biti odkriti — tista urica zvečer tudi tako zelo ne obremeni mesečnega računa za elektriko.

Naj omenim še eno važno točko, o kateri gospodinje tudi velikokrat razpravljajo. Namreč, ali naj je služkinja sama v kuhinji ali z ostalimi člani družine, kakor je to navada na deželi. Po mojem je boljše, da je sama lepó v miru, kakor pa, da mora paziti na vsak grizljaj, kako ga dene v usta v prisotnosti ostalih. Kajti od doma ni vajena »finih« manir in potem ji je samo nerodno, ter ji od razburjenja, da ne bo naredila kaj napak, nič ne tekne. V svoji kuhinji pa lahko udobno sedi s kromolci pod mizo ali na mizi, kakor ji pač bolj ugaja. Poleg tega ji ni treba poslušati nezanimivih pogovorov

o dogodkih v pisarni in politiki. Kajti družinskih stvari, katere bi jo utegnile mogoče zanimati, pač ne bomo razpravljali pred njenimi ušesi. Seveda pa se razume samo po sebi, da dobi Pepca prav isto hrano kot mi, kajti tiste prihranke bi rada videla, ki bi jih imeli s tem, da kuhamo dvojno, za nas in za služkinjo posebej. Ne glede na to, da še tako pohlevni služkinji ne more biti všeč, če nosi nedeljo za nedeljo na mizo skrbno pripravljene močnate jedi, od katerih pa sama vsaj uradno ne sme pokusiti niti koščka. Ni čudno, da postane potem sladkosnedna in da poželjivo preži na vsako priliko, da bi mogla odrezati vsaj košček prepovedanih dobrot. Naša Pepca dobi torej prav vse tako kakor mi in tudi če kupi kdo od nas vrečico sladkorčkov ali kako sadje, vedno ponudimo tudi njej. Zato pa nam tudi ona večkrat prinese s svojih nedeljskih izletov v »gostilno« košček klobase ali piškot.

Sedaj pa še besedo o razbiti posodi. Črepinje prinašajo sicer srečo, tako pravi star pregovor, vendar je vsaki gospodinji hudo, če ugotovi, da ji je od dvanajstih porcelanastih skodelic za čaj, ki so bile njen ponos, ostalo samo še pet, ne da bi ji kdo o tem kaj povedal. Čudno je le, da črepinje tako hitro izginejo in da zna vsaka služkinja tako spretno zabrisati sledove svoje nerodnosti. Velikokrat je temu kriv pretiran in naravnost nor strah pred gospo. Od naše Pepce ne zahtevam drugega, kakor da mi takoj pove, kaj se je zgodilo in se primerno opraviči, kakor se spodobi med omikanimi ljudmi. Kajti dvakrat na teden stopiti z razbito skodelico v rokah pred gospo in jecljati opravičilo na vsak način ni prijetno, četudi se Pepci pri meni ni treba bati, da ji bom prvega odtrgala od plače. Ze zato naša Pepca pazi na porcelanaste in steklene stvari, kar se le da.

Nekatere gospodinje imajo navado, da služkinji takoj ob vstopu strogo prepovejo občevanje z drugimi služkinjami v hiši in s hišnico, kar ima navadno za posledico, da skuša »nova« na vse pretege najti stike s svojimi tovarišicami v hiši. Tedaj šele nastanejo številne čenče in marnje, katerih se je gospodinja upravičeno tako bala. Menim, da je veliko bolj pametno obravnavati vse družinske spore in prepire med štirimi stenami, tako da jih služkinja ne more slišati, potem pač ni nobena nevarnost, da bi svojo gospodinjo opravljala in raznašala po hiši. Če se pa hoče s tovarišicami pogovoriti o svojih lastnih zadevah in dnevnih dogodkih, tega ji pač ne more nihče zabraniti.

Po vsem tem si boste mislili, da mora biti naša Pepca pravi biser in tako rekoč bela vrana med svojimi stanovskimi tovarišicami. Res je pridna, lepó in natančno pospravlja sobe, kuha, sama pere vse perilo, razen posteljnega, katerega dajemo perici, lika in krpa gospodove nogavice. Za vse to je dobro, a ne pretirano visoko plačana. Seveda ima tudi svoje napake, kdo izmed nas jih pa nima; toda z nekoliko potrpežljivosti in uvidevnosti z moje ter mnogo dobre volje z njene strani se da čisto dobro shajati. V moji službi je že sedem let in kolikor jaz vem, ne misli na to, da bi si poiskala novo gospodinjo, ker je pri nas zadovoljna, kot smo mi vsi zadovoljni z njo in smo veseli, da jo imamo.

... vse gospodinjsko delo dela sama...

... ima prosto...

... črepinje prinašajo srečo...

MOJSTER SKRIVNOSTI

Vse v vasi je javkalo. Ženske so vreščale in tarnale, moški pa so grdo gledali in na licu se jim je poznalo, da so v skrbeh. Se psi so se zbalili nemira na taborišču in so bili pripravljene pobegniti v gozd ob prvem znaku nevarnosti. V zraku je bilo polno šuma. Nihče ni zapal soseda in vsi so mislili, da jih drugi sumničijo. Tudi otroci so bili pobiti in prisiljeno resni. Mali Di Ya, ki je bil vsega tega kriv in ki ga je bila najprej našeškala mati Hoonia in ga je nato še natolkel oče Bawn, se je kisal in v solzah opazoval svet izza velikega, na obrežju prevrnjenega čolna.

Položaj so še poslabšale težave, zavoljo katerih se šaman Skundoo ni mogel poslužiti s svojimi čarodejstvi, da bi odkril zločinca. Pred dobrim mesecem je bil namreč napovedal ugoden južni veter, da bi se pleme moglo napotiti v Tonkin za praznik k slovesni pojedini, a nastal je tak vihar, da so se vsi trije prvi čolni ponesrečili. Enega so veliki valovi potopili, dva pa sta se razbila ob čereh, da je eno dete utonilo. Šaman je nesrečo tako razložil, da je bil pozabil potegniti za vrvo na svoji čarovniški vreči. Pač majhna pomota... Ljudstvo pa ga ni hotelo poslušati; nič več mu niso poslili za dar mesa, rib in krzen. In on se je umaknil v svoj dom, da bi razmišljal in se v bridki pokori postil. Tako so mislili ljudje, a on se je mastil z zalogami in jezil na nestalnost množice.

Hooniji so bile izginile odeje. Sijajne so bile odeje; goste, mehke in tople. Ženska je bila ponosna nanje, zlasti ker so bile tako dober kup. Ty-Kwan iz sosedne vasi je bedak, ker jih je tako prepustil. Povedati je pa treba, da ženska ni vedela, da so odeje last ubitega Angleža, zavoljo katerega je prišel k obrežju ameriškanski kuter, ki je oblezel vse skrite zalive in drage. Ker Hoonia ni vedela, da se je Ty-Kwan rešil odej v naglici, da se njegovo ljudstvo ne bi moralo zagovarjati nasproti vladi, je bila silno ponosna in srečna. Ko je videla, da ji ženske srečo zavidajo, se je je pa lotila ošabnost, da je bilo samo nje polno obrežje od Alaske do Dutch Harbora in Saint Marya. Njen totem je proslul in njeno ime je bilo vsem ribičem in lovcem na jeziku; tako odlične so bile odeje. A kako so izginile, to je bila skrivnost.

»Samo razobesila sem jih po steni svoje kočice, da bi se sončile,« je povedala sto- in stokrat. »Samo obesila sem jih in se obrnila; kajti Di Ya, ki krade kvas in žre surovo moko, je bil porinil glavo v veliki kotel in si ga zvrnil nase, da je cepetal pod njim z nogami po tleh. Skočila sem, da bi ga rešila, in samo dvakrat sem mu butnila glavo ob vrata, da bi si zapomnil nerodnost, in glej, odej ni bilo nikjer več!«

»Odej ni bilo več!« so povzele ženske okoli nje.

»Huda je ta izguba,« je ugotovila ena izmed njih. Druga pa je dodala: »Nikoli še nismo videle takih odej.« In tretja je izjavila: »Prav žal nam je, Hoonia, da se ti je to zgodilo.«

A v srcu je bilo vsem prav, da so tiste presnete odeje izginile.

»Samo razobesila sem jih na sonce,« je Hoonia ponovila.

»Da, da,« je povzel Bawn, »a ničesar ni bilo čuti iz sosedne vasi ali od kod drugod. Zato je jasno, da jih je moral ukrasti eden naših.«

»Kako je to mogoče, Bawn?« so vzkliknile ženske v krogu. »Kdo neki bi bil?«

»Je pač čarodejstvo,« je pojasnil Bawn in pogledal značilno po družbi.

»Čarodejstvo!«

Ob tej strašni besedi je vse umolknilo in se s strahom spogledalo.

»Da,« je potrdila Hoonia in potuhnjena zlobnost njene narave je buhnila na dan. »Poslali smo po Klok-No-Tona. S popoldansko plimo pride sem.«

Ljudstvo se je razpršilo po skupinicah in vasi se je lotil splošen poplahl. Vseh nesreč najhujša je bilo čarodejstvo. Nedotakljivemu in nevidljivemu se je mo-

gel upirati šaman edini, drugače pa moški, ženske in otroci niso mogli do trenutka preskušnje vedeti, ni li morda hudič obsedel njihove duše. Med vsemi šamani je bil Klok-No-Ton iz bližnjega selišča najstrašnejši. Nobeden ni odkril toliko skritih besov in zlodejev kakor on, nobeden ni svojih žrtev strašneje mučil. Hoonia je pa poslala ravno po njega! Koliko bolje bi bilo, če njihov šaman Skundoo ne bi bil v nemilosti! Kajti on je imel milejši način; in znano je, da je bil izgnal dva hudiča iz možaka, ki je imel potem še sedem otrok. A Klok-No-Ton! Vsak se je zgrozil ob spominu nanj in vsi so mislili, da gleda vsak kakor tožnik na posameznike. Samo Sime ne; a Sime je bil brezverec, ki mora slabo končati svoje življenje, v katerem je imel toliko uspehov.

»Ho, ho!« se je zasmel. »Hudiči in Klok-No-Ton!... Klok-No-Ton je največji hudič na ozemlju Thlinketov!«

»Bedak! On pride s svojimi čaranjem; zato pa brz-daj jezik, da si ne nakoplješ na glavo nesreče.«

Tako ga je posvaril La-Lah, Sime pa se je posmešnil.

»Jaz sem Sime, ki ne pozna straha, in se ne boji teme. Močan človek sem, kakor je bil moj oče, in glavo imam v redu. Ne ti ne jaz še nisva videla z lastnimi očmi nevidljivih reči...«

»Skundoo jih je pa,« mu je odgovoril La-Lah. »In tudi Klok-No-Ton. O, saj vemo.«

»Kako veš to, bedak?« je zagrmel Sime ves rdeč od jeze.

»Saj sta sama povedala.«

»Šaman je tudi samo človek. Misliš, da njegove besede ne morejo biti prazne kakor moje ali tvoje? Bababa! Pojdi, no! Solit se idi s svojimi šamani in z njihovimi hudiči!«

Sime je zanikajoče pomigal s kazalcem od leve na desno, pa narobe, in si napravil pot iz gneče gledalcev, ki se jih je bilo takoj nabralo.

»Dober ribič, odličen lovec, drugače pa nič prida,« ga je ocenil nekdo.

»Gre mu pa le vse,« je pripomnil nekdo drug.

»Bodi tudi ti nič prida, pa boš dobro živel,« se je obregnil Sime prek rame. »Ko bi bili mi vsi nič prida, nam ne bi bilo treba šamanov. Ba; otroci ste, ki se bojite teme!«

Ko je bil Klok-No-Ton že tukaj, se je Sime še vedno posmehoval. Da, še ko je stopil čarovnik s čolna na pesek, se mu je rogal. Klok-No-Ton ga je zabodeno pogledal in je krenil naravnost proti Skundooovemu domu, ne da bi koga pozdravil.

»Pozdravljen, Skundoo!« je gromko zavpil, saj ni vedel, kakega sprejema bo deležen.

Bil je mogočne postave in mnogo višji kakor Skundoo, ki je čikal s slabotnim glasom murna.

»Pozdravljen, Klok-No-Ton,« je odgovoril Skundoo. »Lepo je danes, ker si prišel.«

»Vendar se mi zdi...« je nekako oprezal Klok-No-Ton.

»Da, da,« ga je prekinil nepotrežno mali šaman. »V zadregi sem in nemilosti; saj drugače te ne bi klicali sem.«

»Veš, prijatelj, saj mi je nerodno...«

»Ne, ne, meni je čisto prav tako.«

»No, dobro; a dam ti polovico nagrade, ki jo dobim. Skundoo.«

»Ne, dragi moj Klok-No-Ton,« je zamrmral Skundoo in zamahnil z roko po zraku. »Tvoj suženj sem in vse dni ti želim ostati prijatelj.«

»In jaz tudi tako...«

»Da, kakor si mi ti sedaj prijatelj.«

»Grd slučaj, kaj? Tiste Hoonijine odeje...«

Veliki šaman je nekako okleval z besedami, Skundoo pa se je bled nasmehnil, kajti on je bil vaju čitati misli ljudi, ki so se mu vsi zdeli nič prida.

»Ti si bil vedno močen čarodej,« mu je rekel. »Boš gotovo kmalu imel zločinca.«

»Da, takoj; samo da ga dobim pred se.« In Klok-No-Ton je zopet počasi pristavil: »Je bilo kaj čuti iz drugih vasi?«

Skundoo je odkimal:

»Glej! Ni tole imeniten mukluk?«

In privzdignil je nogo, da je pokazal prijatelju obutje iz tjuljenjeve kože, ki ga je Klok-No-Ton nehoté občudoval.

»Dolgo sem se moral pogajati za to.«

Klok-No-Ton je prikimal.

»Od La-Laha ga imam. Je odličen mož in često sem mislil...«

»Kaj pa?« je Klok-No-Ton nepotrpežljivo vprašal.

»Često sem mislil,« je zaključil Skundoo, in njegov glas je za dolgo umolknil. »Lep dan je in ti si velik čarodej, Klok-No-Ton.«

Klok-No-Tonu se je zasvetil obraz: »Tudi ti si velik mož; šaman si nad šamani. Sedaj te pa moram pustiti. Vedno se te bom rad spominjal. In oni La-Lah, praviš, je odlični človek.«

Skundoo se je nasmehnil, a jako bridko, ter je zaprl vrata za prijateljem in jih zadelal z dvema zapahoma.

Sime je ravno popravljaval čoln, ko je Klok-No-Ton prišel na obrežje, in je prekinil delo samo za toliko, da si je nabasal karabinko in jo položil poleg sebe. Šaman je to videl in zavpil:

»Vse ljudstvo se naj tukaj zbere! Tako hoče Klok-No-Ton, ki išče in izganja hudiče!«

On je nameraval zbrati ljudstvo v Hoonijini hiši, a moral je imeti vse skupaj. Dvomil pa je o Simeju, ki je bil dober človek, če so ga pustili v miru; samo zdravju kakega koli šamana je bil nevaren.

»Naj pride Hoonia,« je zapovedal Klok-No-Ton in gledal divje okoli po ljudeh, da so jih spreletavale gozmeznice.

Hoonia je prišla; sklanjala je glavo in povešala oči.

»Kje so ti odeje?«

»Samo na sonce sem jih razgrnila, pa jih že ni več bilo!« se je cemerila.

»Kako je bilo to?«

»Vse zavoljo Di Yaja.«

»Kako to?«

»Nabunkala sem ga in ga še bom, saj je on kriv te nesreče. In že tako smo reveži.«

»Odeje!« je grdo zarjul Klok-No-Ton, ki je slutil, da hoče ženska znižati nagrado, ki bi mu jo morala dati za opravek.

»Odeje, ženska! Saj poznamo tvoje bogastvo.«

»Samo razobesila sem jih na sonce,« je ponovila in pridržala dih »in reveži smo, ničesar nimamo.«

Šaman se je na mah zamaknil, potem je skremžil lice, in ženska se je v grozi hotela umakniti; a on je tako nenadoma poskočil, izbuljil oči in razklenil čeljust, da se je ženska spotaknila in zgrudila.

Klok-No-Ton je burno krilil z rokami in otepal po zraku, po telesu pa se je ves tresel. Zdelo se je, da ga lomi božjast; iz ust se mu je cedila belkasta pena.

Zenske so se oglasile s tarnajočim petjem ter se nagibale z životi naprej in nazaj, moške pa je drugega za drugim prevzemala splošna zamaknjenost, da je nazadnje ostal samo še Sime. On je čepel na svojem čolnu in s posmehom gledal prizor; a praznoverje prednikov ga je vendar toliko težilo, da je na tistem robantil in si delal korajžo. Bilo je strašno gledati Klok-No-Tona. Ogrinjalo, ki ga je imel na plečih, je zavrgel, in strgal je s sebe obleko, da je bil razen ovoja okoli ledij čisto nag. Vriščal je in tulil in z dolgimi črnimi razpuščenimi lasmi blazno skakal mimo v krogu zbranega ljudstva. V njegovem divjanju je bilo nekaj primitivnega ritma in ko so se že vsi podali njegovemu vplivu ter se z njim vred majali in pripogibali, se je nenadoma ustavil na sredi kroga in iztegnil je roko z dolgim prstom, štrlečim kakor kremplj. S pridušenim vzdihom, kakor da umira, se je oglasil, in vsi so se klecaje umaknili za korak, da je mogel vse obiti s svojim obtožujočim kazalcem.

Nazadnje se je usodo oznanjujoči kazalec ustavil na La-Lahu. Ta se je tresel kakor list trepetlike, in je že

videl svoje premoženje razdeljeno v rodu in svojo vdovo omoženo z drugim. Rad bi izpregovoril, da bi tajil, ali jezik se mu je prilepil na nebo in grlo mu je bilo suho od neznosne žeje. Zdelo se je, da je po končanem delu Klok-No-Ton skoraj omedlel; a on je bil mižal in poslušal, da bi začul močni krik po krvi: Krik, ki ga je poznal od svojega izganjanja hudičev, ko so se ljudje vedno zagnali kakor volkovi na tresočo se žrtev. Tu pa nič. Vse je bilo tiho; potem pa se je razlegel glasen smeh.

»Bo kaj?« je zavpil šaman.

»Kaj še!« se je smejalo ljudstvo. »Tvoj čar je za nič, Klok-No-Ton.«

»Saj to vsi vemo,« je zablebetal La-Lah. »Osem dolgih mesecev me ni bilo, ker smo lovili tjuljenje; šele danes sem se vrnil in sem slišal, da so Hoonijine odeje izginile!«

»Res je to!« so potrdili vsi okoli. »Hoonijine odeje so izginile, preden se je on vrnil!«

»In ničesar ti ne dam za tvoje čaranje,« mu je zabrausila Hoonia, ki se je že bila pobrala.

Klok-No-Ton je videl samo Skundoovo lice in njegov medli nasmeh. Slišal je samo glas malega šamana, droben kakor murnov: »Od La-Laha ga imam, in često sem mislil... Lep dan je in ti si 'velik' čarodej.«

Pognal se je naprej in krog se je nehoté razširil. Sime se je z vrha čolna zasmeljal, ženske so se mu očito rogale, izza njegovega hrbta se je začul razločen zasmeh. On pa se ni dal zmotiti; stekel je proti Skundoovi koči. Butnil je v vrata, tolkel po njih s pestmi in strašno je psoval. Odgovora ni bilo; samo zdaj pa zdaj je bilo čuti Skundooov glas, ki je nekaj čaral. Klok-No-Ton je zdivjal kakor norec in ko je hotel s precej kamnom razbiti vrata, so moški in ženske zamrmrali. Klok-No-Ton je vedel, da je sedaj sredi tujega ljudstva brez ugleda in moči. Videl je, da se nekdo sklanja za kamnom na tleh, in zbal se je.

»Pusti Skundoo, ki je svoj gospodar,« je zavpil ženski glas.

»Kar lepo domov idi,« mu je svetoval moški z grozečim glasom.

Klok-No-Ton se je obrnil na peti in vrnil na obrežje s strahom v sreč in z bojaznijo za svoj nezavarovani hrbet v glavi. A niti en kamen ni priletel po zraku. Pač pa so se mu otroci zaletavali pred noge in se norčevali, in polno smeha je bilo v zraku; a to je bilo vse. Kljub temu je svobodno zadihal šele, ko je njegov čoln že bil precej daleč na morju; tedaj pa je vstal in začel preklinjati vas in prebivalce, in si je še posebej privoščil Skundoo, ki ga je bil tako grdo potegnil.

Na kopnem se je vse dvignilo za Skundoo in ves narod se je zbral pred njegovimi vrati in ga v zmešanem živzavu prosil, da se je prikazal.

»Ker ste moji otroci,« je rekel z vzdignjeno roko, »vam odpuščam; a ne delajte mi več tega. Sedaj je zadnjič, da ostaja vaša norost nekaznovana. Sedaj vam bo dovoljeno, česar si želite. Meni je to že znano. Drevi, ko ne bo lune, se zberite vsi v temi pred Hoonijinim domom. Tam dobimo zločinca, on pa svojo nagrado. Tako vam pravim.«

»Smrt njemu!« je zavpil Bawn. »Saj je vse nas osramotil.«

»Tako bodi!« mu je potrdil Skundoo. In zaprl je vrata.

»Vse se razjasni in potem bomo imeli mir,« je pro-rokoval La-Lah.

Sime se je porogljivo smejal, se plosknil z roko po bedru in je vzkliknil:

»Saj ti Thlinketi so vsi nori!«

Ko je izginil krajec lune, se je pojavil Skundoo sredi svojega ljudstva pred Hoonijino hišo. Hodil je živahno in ob svitu Hoonijine luči so ljudje videli, da nima palic in krink v rokah, in da sploh nima s seboj svoje šamanske opreme razen velikega zadremanega vrana, ki ga je nosil pod pazduho.

»Ste pripravili vse za ogenj, da bodo mogli po opravljenem delu vsi videti uspeh?«

»Da,« mu je odgovoril Bawn. »Drv imamo, kolikor jih je treba.«

»No, pa poslušajte sedaj vsi. Čisto kratko vam povem. Prinesel sem vrana Jelksa, ki je videc vseh tajnosti. Crn je kakor noč in jaz ga vtaknem pod veliki črni Hoonijin kotel v najtemnejšem kotu njenega doma. Potem ugasm luč, da ostanemo vsi v temi. Tako bo. Nato pojedete vsi zapored v kočo in položite roko na kotel za čas kakor traja dolg dih, in jo zopet umaknete. Ko bo čutil Jelks, da je zločinčeva roka nad njim, bo moral zakrakati. Mogoče pa je tudi, da nam kako drugače pokaže svojo sposobnost in modrost. Ste pripravljeni?«

»Seveda, seveda,« so se oglasili vsi naokoli.

»Tako torej; klical bom vse zapored do zadnjega.«

La-Lah je bil prvi in je naglo stopil v hišo. Vsi so vlekli na uho in so slišali njegove korake po lesenih tleh. To je pa bilo vse. Jelks se ni oglasil, a tudi drugega znamenja ni bilo. Potem si je čarodej izbral Bawna: saj je bilo mogoče, da bi kdo ukrad svoje lastne odeje, samo da bi osramotil sosede. Prišla je tudi Hoonia; pa druge ženske so se vrstile z otroki. A nič in nič.

»Sime!« je zaklical Skundoo.

»Sime!« so vsi ponovili.

A Sime se ni ganil.

»Se bojiš teme?« ga je zbodel La-Lah, ki je bil ponosen, da je bila njegova poštenost dokazana.

Sime se je zarežal: »Jaz se vsemu temu samo smejem, ker je neumnost. A vendar stopim v kočo, dasi ne verujem v čudeže. Samo da vidite, da me ni strah.«

Sel je hrabro v kočo in se priragal iz nje.

»Danes ali jutri znaš umreti nagle smrti,« je zamomljal La-Lah ves nevoljen.

»Prav nič ne dvomim,« mu je Sime raztreseno odgovoril. »Zavoljo šamanov in globokega morja malokdo umre na svoji postelji.«

Ko se je že pol vasi vrnilo iz kočice živo in zdravo, je postajalo razburjenje med ljudmi vse večje; ko pa sta opravili svojo dolžnost že dve tretjini, je mlada ženska z detetom v naročju od straha in groze kriknila.

Sedaj je prišla vrsta do zadnjega, a še se ni nič dogodilo. Zadnji je pa bil Di Ya. Gotovo bo on pravi. Hoonia je zatarnala k zvezdam, vsi drugi pa so se odmaknili od nesrečnega dečka. Di Ya je bil od strahu na pol mrtev in noge so se mu tako tresle, da se je zdelo, da se mora zgruditi na pragu v kočo. Skundoo mu je dal vstopiti in je zaprl vrata za njim. Dolgo je trajalo; čuti je bilo otrokov jok. Potem pa je počasi zdrsal v nevarni kot in po kratkih trenutkih so že slišali, kako se vrača. Odprla so se vrata in bil je zopet zunaj. Nič, prav nič; a Di Ya je bil vendar zadnji...

»Zažgite ogenj,« je zapovedal Skundoo.

Svetel plamen je udaril proti nebu in razsvetlil vse obraze, na katerih je še bilo čitati zadnje sledove straha; pa tudi dvom se je odražal na njih.

»Preskušnja se gotovo zopet ni posrečila,« je osorno zamrmrala Hoonia.

»Da,« je pritrdil Bawn zlobno zadovoljno. »Skundoo je že star; treba nam bo novega šamana.«

»Kje je sedaj Jelksova modrost?« se je porogljivo posmehtnil Sime La-Lahu na uho.

La-Lah se je obupan pogladil po čelu in ni črnil besede na to.

Sime se je mogočno razkoračil in približal malemu šamanu.

»Ohohó, saj sem si mislil, da ne prideš do kraja!«

»Tako misliš ti,« mu je šaman blago odgovoril. »In vsem, ki ne razumejo teh skrivnosti, se to čudno zdi.«

Skundoo je jako milo in rahlo govoril ter mežikal z očmi in zapiral veke, da nazadnje sploh ni ničesar več videl.

»Pa poskusimo še na drug način!« je izpregovoril. »Vsi, ki ste tukaj, moški in ženske in otroci, vzdignite roke in jih iztegnite nad glavo!«

Ukaz je bil tako nagel in odločen, da so ga vsi takoj izpolnili. Vseh roke so bile v zraku.

»Vsakdo poglej sosedovo roko,« je velel Skundoo, »da...«

A vse je buhnilo v smeh in vse je povprek kričalo. Vsi pa so strmeli v Simeja. Vse roke so namreč bile črne od saj, njegove pa se niso bile umazale na Hoonijinem kotlu.

Po zraku je siknil kamen in ga zadel na lice.

»To je laž!« — je zatulil. »Laž! Ničesar ne vem o Hoonijinih odejeh.«

Drug kamen mu je butnil na čelo, tretji pa mu zletel mimo glave; množica je zagnala krik po krvi in vsi so se sklanjali in iskali po tleh, da bi mu kaj vrgli.

»Saj je bilo samo šala! Samo šala!« je tulil. »Samo za šalo sem jih vzel.«

»Kam si jih skril?« je zakričal Skundoo; glas mu je rezal po zraku kakor oster nož.

»V velikem svežnju kož jih imam doma. A saj je bilo vse samo šala.«

Skundoo je z glavo pomignil in na mah je bil zrak poln kamenja. Simejeva žena je bridko tarnala, sin pa se je smejal in je z drugimi vred obmetaval svojega očeta.

Hoonia se je že vračala z odejami. Skundoo jo je ustavil.

»Reveži smo; malokaj imamo. Ne bodi torej trd z menoj, Skundoo.«

Ljudstvo je nehalo obmetavati Simeja in je gledalo prizor.

»Ne, ne, saj nisem bil nikdar grd,« je rekel in ji vzel odeje. »Da vidiš, da res nisem tak, si odbržim samo to. Saj je prav tako, otroci... Ka-li?«

In pogledal je zmagoslavno po ljudstvu.

»O, si pameten, si, ti si mojster,« so mu vsi pritrdili. Nato je šaman počasi izginil v temi z odejami pod eno, z zaspanim krokarjem pa pod drugo pazduho.

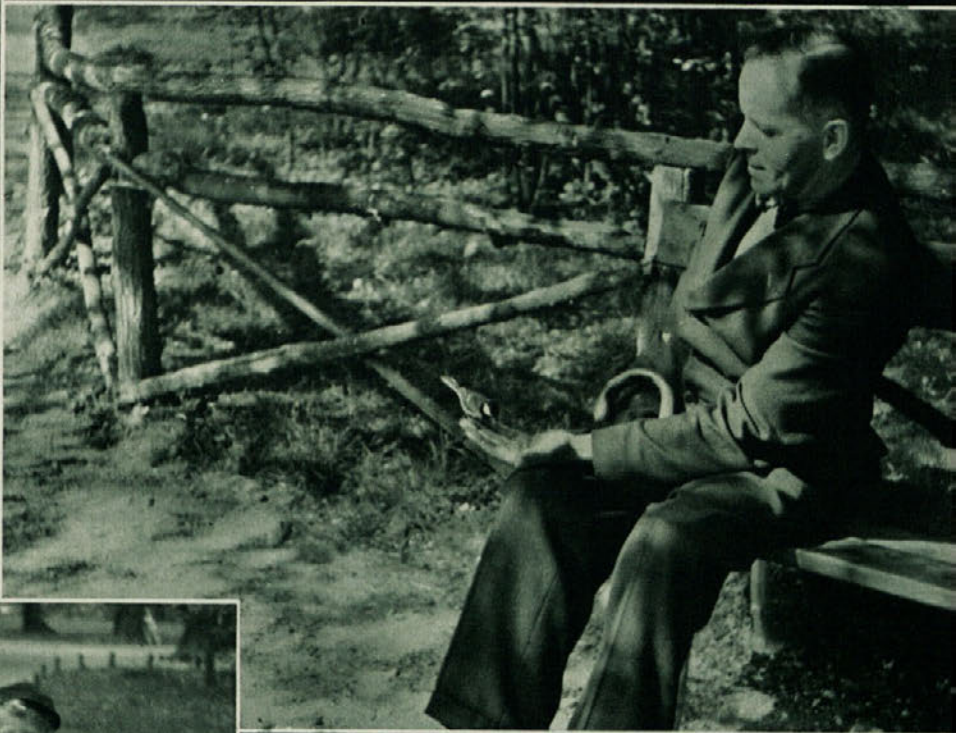
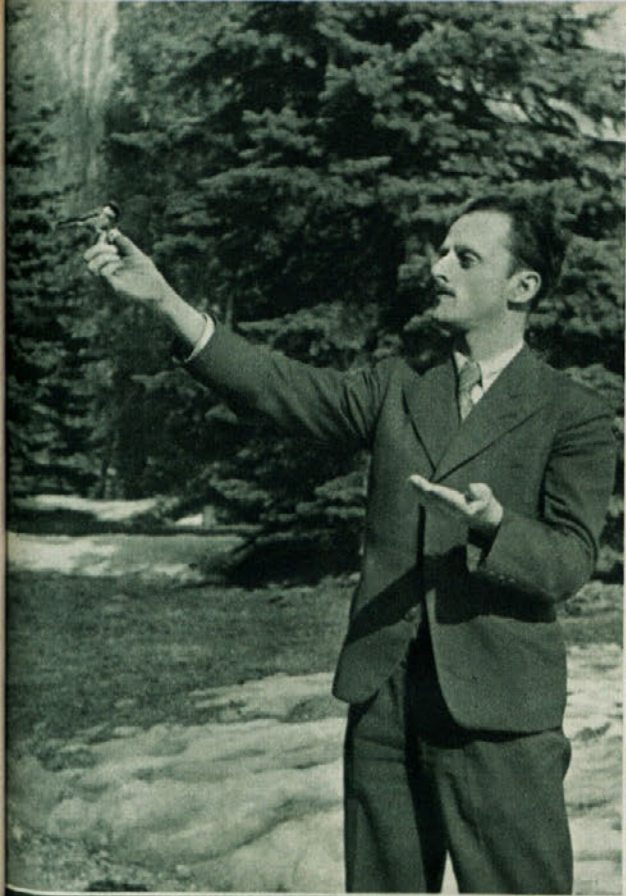
Mestna hranilnica ljubljanska

Sodno depozitni oddelek, hranilniki, tekoči račun — Pupilarno varna!
Izplačuje »a vista vloge« vsak čas, »navadne« in »vezane« po uredbi
Za vse vloge in obveze hranilnice jamči Mestna občina Ljubljanska

Naročnina: za celo leto znaša 40— lir, za pol leta 20— lir, za četrt leta 10— lir. — Naročnina se plačuje vnaprej po položnici poštne hranilnice štev. 17.915 ali pri upravi »Obiska« v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 2 (Ničman). — Rokopisi se ne vračajo. — Urejuje Mirko Javornik. — Za uredništvo odgovarja Ludvik Klakočar. — Izdaja in tiska Ljudska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič).

Pomlad v parku

Foto: Hren L.

Pomlad na polju